

► EDITORIAL

Cecilia Tohăneanu

► POLITICĂ

Alexandru Florian

Andrei Stan

Adrian Helstern

Bogdan Ștefanachi

► GEOPOLITICĂ

Marian Țăranu

Cristian Nițoiu

Iulia Bădăluță

Silviu Petre

Cristian Gherasim

Liviu Tatu

Octavian Manea

Ioana-Bianca Berna

► ESEU

Nicolae Drăgușin

► ARHIVA

Stelian Tănase

► RECENZII

Simona Deleanu

Mirela Băcanu Vasile

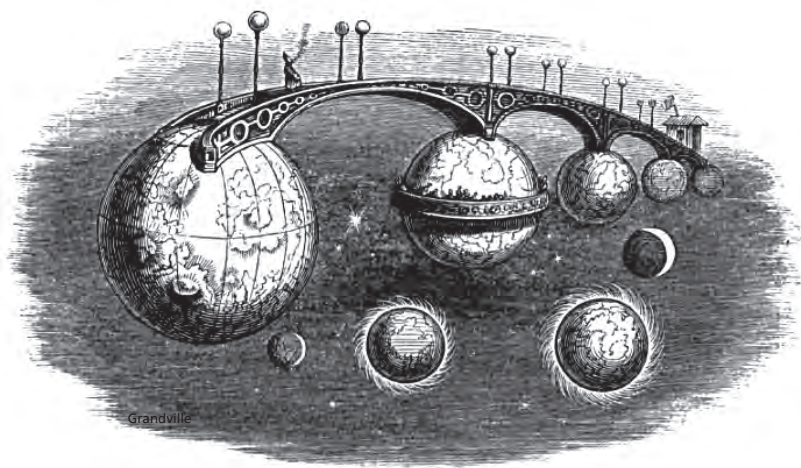
► SEMNALE

Sfera Politicii

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE

EDITATĂ DE FUNDAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

APARIȚIE LUNARĂ

VOLUM XVIII
NUMĂRUL 9 (151)
SEPTEMBRIE 2010

Politică,
geopolitică

***Sfera Politicii** este prima revistă de știință și teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întrerupere din 1992.*

***Sfera Politicii** a jucat și joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de știință și teorie politică și în constituirea și dezvoltarea unei reflecții politologice viabile în peisajul științific și cultural din România.*

***Sfera Politicii** pune la îndemâna cercetătorilor, a oamenilor politici și a publicului, analize, comentarii și studii de specialitate, realizate pe baza paradigmelor teoretice și metodologice ale științei și teoriei politice actuale.*

***Sfera Politicii** își face o misiune din contribuția la consolidarea și dezvoltarea societății democratice și de piață în România.*

Revistă editată de:

Fundația
Societatea Civilă

INDEXĂRI INTERNAȚIONALE:

- Central and Eastern European Online Library (CEEOL)
- International Political Science Association / Association internationale de science politique (IPSA/AISP)

Clasificare CNCIS: "B+"
Apare lunar

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu
Daniel Chirot
Dennis Deletant
Anneli Ute Gabanyi
Gail Kligman
Steven Sampson
Lavinia Stan
Vladimir Tismăneanu
G. M. Tamas
Katherine Verdery

DIRECTOR

Stelian Tănase

REDACTOR ȘEF

Dan Pavel

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

Sabin Drăgulin

REDACȚIE

Cecilia Tohăneanu
Alexandru Radu
Aurora Martin
Nicolae Drăgușin
Ioana Paverman
Camelia Runceanu

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

sferapoliticii@rdslink.ro
redactia@sferapoliticii.ro
<http://www.sferapoliticii.ro>

Sfera Politicii

VOLUMUL XVIII, NUMĂRUL 9 (151), septembrie 2010

Editorial

- Constructivismul: o strategie de justificare a „dreptății ca echitate” 3
Cecilia Tohăneanu

Politică

- Miza alegerilor prezidențiale.....8
Alexandru Florian
- Despre tovarășul Ulianov și partidul de tip nou 16
Andrei Stan
- Parlamentele naționale în era globalizării..... 23
Adrian Helstern
- Statul și provocările globalizării. Descentralizarea guvernării
descentralizarea cunoașterii 27
Bogdan Ștefanachi

Geopolitică

- Sistemul internațional în contextul unor noi fenomene geopolitice.....34
Marian Țăranu
- The role of the EU as an international actor after the Lisbon treaty.....39
Cristian Nițoiu
- Odiseea lui Obama către „o lume fără arme nucleare”45
Iulia Bădăluță
- Wilsonism și imperialism 52
Silviu Petre
- Comunitarismul multicultural și efectul Bosnia-Herțegovina60
Cristian Gherasim
- Scutul anti-rachetă: o formă de reasigurare strategică.....66
Liviu Tatu și Octavian Manea
- Paradigma constructivistă și culturile de securitate 72
Ioana-Bianca Berna

Eseu

- Dreptatea intergenerațională. Principii și teorii (II) 77
Nicolae Drăgușin

Arhiva

- Arhivele Sfera Politicii – Tănărul Ceaușescu.....82
Stelian Tănase

Recenzii

- Viață de femeie în comunism87
Simona Deleanu
Coord. Radu Pavel Gheo și Dan Lungu, „*Tovarășe de drum. Experiența feminină în comunism*”
- Economia politică 89
Mirela Băcanu Vasile
Robert Gilpin (ajutat de Jean GILPIN), *Economia politică a relațiilor internaționale*

Semnale 91

Index de autori95

Constructivismul: o strategie de justificare a „dreptății ca echitate”

■ CECILIA TOHĂNEANU

Abstract

Rawls' theory of justice has been exposed to several criticisms, most of them having been supported on some counter-intuitive results. The intent of this article is to show that these criticisms fail to affect the Rawlsian model, since, as a theoretical construction of the concept of justice, it is doomed to account for potential, rather than actual, empirical contents.

Keywords

Rawls, theory of justice, constructivism, transcendentalism

Criticile cărora le-a fost expusă teoria rawlsiană a dreptății se sprijină în principal pe unele rezultate sau consecințe contra-intuitive ale unor concepte rawlsiene, cum ar fi acela de „comportament rezonabil”. Amartya Sen, de exemplu, pune la îndoială posibilitatea traducerii modelului politic rawlsian „într-un ghid al lumii în care trăim”.¹ Motivându-și scepticismul, el argumentează că principiile dreptății sunt inaplicabile în edificarea instituțiilor de bază în societăți diferite deoarece nu există un model unic de comportament descris de Rawls în termenii „persoanei rezonabile”. Ceea ce i se reproșează, în esență, lui Rawls, este faptul de a se fi preocupat de „o lume imaginată”, și nu de lumea reală; o obiecție care vizează, de fapt, însuși procedeul rawlsian al construcției.

Într-o manieră similară, J.P. Geisse contestă posibilitatea de a deduce principiile liberale din unele predicate deontologice (cum ar fi autonomia sau respectul persoanei) în termenii cărora Rawls descrie agentul moral. Supoziția agentului moral este contrazisă de practicile liberale, care ar arata că astfel de predicate sunt constitutive doar agentului politic, în vreme ce un „fanatic religios”, de exemplu, le poate respinge. Autonomia, respectul reciproc sau autodeterminarea nu definesc, așadar, oa-

1 Amartya Sen, *The Idea of Justice*, (London: Penguin Books, 2009), 78.

menii reali care trăiesc în regimurile liberale democratice, ci stabilesc pur și simplu „limitele discursului politic”.

În cadrul modelului rawlsian, aceste predicate nu sunt nici confirmabile și nici infirmabile, rămânând deschisă posibilitatea de a justifica pe baza lor atât idealuri liberale, cât și idealuri ne-liberale. „Cu puțină imaginație, spune Geise, este posibil să deducem din aceste predicate virtuțile cerute unui regim neliberal și să facem acest lucru fără să încălcăm noțiunile de autonomie și respect reciproc”. Geise conchide că justificarea principiilor liberale ar trebui să pornească de la „detaliile vieții într-un regim liberal-democratic”, și nu de la presupuse predicate deontologice.¹ Pe scurt, în loc să argumentăm liberalismul, să-l practicăm.

Obiecții ca cele de mai sus, care reproșează teoriei lui Rawls incapacitatea de a da seama de realitatea complexă a vieții liberal-democratice decurg din interpretarea greșită a acestei teorii, în particular, din neînțelegerea semnificației constructivismului rawlsian ca procedeu de justificare a principiilor dreptății.

A Theory of Justice nu este o teorie propriu-zisă în sensul unui sistem de enunțuri testabile empiric, ci mai degrabă un model al dreptății într-o societate bine organizată. Rawls ne oferă o reconstrucție teoretică a conceptului de dreptate menită să dea seama de relații fundamentale între aspecte ale ordinii sociale liberale care păreau anterior fără nici o legătură între ele. Ca și Kant, el este convins că în absența unei structuri conceptuale capabile să unifice și să organizeze conținuturi empirice diverse, aceste conținuturi ar rămâne „oarbe”, neinteligibile, o simplă colecție eterogenă de date. Construcția teoretică a lui Rawls nu este altceva decât o modalitate de a face inteligibilă ordinea socială empirică.

Din perspectiva acestui constructivism trebuie înțeleasă „poziția originală” ca fundament al principiilor dreptății: „Principiile dreptății politice sunt rezultatul unui procedeu al construcției în care persoane raționale, supuse unor condiții rezonabile, adoptă principiile care să reglementeze structura de bază a societății. Consider că principiile rezultate din acest procedeu adecvat de construcție.... sunt rezonabile.”²

Prin „poziția originală”, Rawls atrage atenția asupra condițiilor care fac posibilă o societate bine organizată. Nu putem participa la o asociere voluntară cu alții pentru a forma o comunitate politică decât în calitate de persoane libere și independente, ale căror identități nu sunt constrânse de interese și scopuri particulare. Esențială pentru persoanele imaginare aflate sub „vălul ignoranței” este identitatea lor civică, politică (definită în termenii culturii politice liberale, asociate valorilor libertății și egalității), și nu identitatea lor particulară, religioasă sau morală. Identitatea civică este relevantă pentru calitatea indivizilor de participanți la rațiunea practică, la „poziția originală”, în care ei sunt liberi să aleagă principiile dreptății fără să fie constrânși de valori, interese și scopuri particulare preexistente alegerii.

Supoziția „poziției originale” îi servește lui Rawls să salveze doctrina morală kantiană a priorității dreptului față de bine fără să asume subiectul transcendental. Înlocuind metafizica transcendentală cu o „metafizică mai localizată, mai adaptată spiritului anglo-american”, Rawls plasează învățătura politică și morală kantiană „în interiorul canoanelor unui empirism rezonabil”.³ Inspirată de idealul kantian al persoanei, dar eliberată de supozițiile universaliste ale constructivismului lui Kant, concepția politică a lui Rawls se întemeiază pe analiza comunității și a tradiției politice liberal-democratice, în particular, a celei americane. Constructivismul rawlsian este mai curând o metodă empirist-transcendentală, decât una idealist-transcendentală

1 J.P. Geise, „In Defense of Liberalism”, *Political Research Quarterly*, Volume 44, (1991): 594, 595-595.

2 John Rawls, *Political Liberalism*, (New York: Columbia University Press, 1996), xxii.

3 Michael Sandel, „The Procedural Republic and the Unencumbered Self”, Colin Farrelly (ed.), *Contemporary Political Theory. A Reader*, (Los Angeles/London: Sage Publications), 116.

de justificare a ordinii liberale. Gerald Doppelt găsește că o concepție politică rezultând din utilizarea acestui procedeu este o concepție întemeiată.¹

Modelul „dreptății ca echitate” îndeplinește, astfel, cele două condiții ale unei teorii bune, enunțate de David Miller. În primul rând, o teorie bună trebuie să utilizeze „indicațiile conceptuale prezente în judecățile cotidiene”, adică să înceapă cu „judecățile noastre atente” despre dreptatea „practicilor sau instituțiilor în care credem și care....nu sunt distorsionate de emoții, interese personale....”. Într-adevăr, modelul lui Rawls sistematizează și justifică judecățile cotidiene/intuițiile *comune* despre *dreptate* ale oamenilor care trăiesc în democrațiile liberale, și nu credințele lor *particulare*, religioase, sau metafizice despre *bine*.

În al doilea rând, o teorie bună trebuie să aibă „forță practică, în sensul că oamenii vor fi motivați să acționeze pe baza cerințelor ei. Mai devreme sau mai târziu, sperăm noi, principiile enunțate în teorie vor comanda un consimțământ larg, iar noi putem aspira să creăm o comunitate politică guvernată efectiv de principiile dreptății pe care înșiși membrii ei le susțin.”² Această forță practică se degajă și din teoria rawlsiană, care sugerează posibilitatea ca principiile dreptății, o dată susținute de judecățile cotidiene despre *dreptate*, să modeleze treptat toate comportamentele.

Desigur că procedeul construcției la care apelează Rawls nu poate da seama de dimensiunea existențială a lumii sociale-politice, de toate „detaliile vieții”, cum spune Geise. Iar dacă ar fi făcut-o, rezultatul nu putea fi decât o concepție trivială, lipsită de capacitate generalizatoare și forță explicativă. Așadar, este nedrept ca Rawls să fie atacat pentru motivul că modelul lui este unul abstract, ignorând o serie de aspecte ale societății liberale americane, cum ar fi „puterea dominantă a corporațiilor, a poliției secrete, a mass mediei” sau „nevoia cetățenilor de a participa mai plenar la guvernare”. Acestor critici, spune Stuart Hampshire, „trebuie să le răspundem că profesorul Rawls oferă o reconstrucție teoretică a noțiunii de dreptate, și nu a tuturor virtuților unei societăți bune: iar el nu este preocupat de chestiunile practice ale științei politice sau ale teoriei democrației.”³ Ceea ce îl preocupă pe Rawls, este să discearnă aspectele centrale de cele periferice ale dreptății, să desprindă din ansamblul inegalităților sociale, inegalitățile nedrepte sau ilegitime, care afectează libertatea persoanelor de a-și urma proiectele lor de viață și care sunt rezultatul „loteriei naturale”, și nu al alegerilor individuale.

Teoria lui Rawls nu poate fi respinsă decât în măsura în care oponenții ei desfășoară critica la un nou nivel, combătând ontologia politică asumată de Rawls și convingându-ne că aceasta este o concepție greșită despre societate. Or, concepția ontologică pe care se întemeiază teoria politică rawlsiană este una plauzibilă, iar aceasta pentru că ea depășește interpretările alternative tradiționale ale naturii umane (ființă egoistă vs. ființă socială) și ale societății („solidarism” vs. „singularism” politic)⁴. Dorința satisfacerii fericirii personale și sentimentul solidarității cu celălalt îl definesc deoptrivă pe om. Aceasta este supoziția sau ontologia tacită care

1 Gerald Doppelt, „Beyond Liberalism and Communitarianism: Towards a Critical Theory of Social Justice”, *Philosophy & Social Criticism*, (1988), Volume 14; 274-275.

2 David Miller, „Two Ways to Think About Justice”, *Politics, Philosophy & Economics*, (2002), Volume 1, Nr. 1: 6.

3 Stuart Hampshire, „A New Philosophy of the Just Society”, *The New York Review of Books*. A Special Supplement, Volume 18, Number 3. February 24, (1972).

4 Expresiile „solidarism politic” și „singularism politic” aparțin lui Philip Pettit, care le utilizează cu referire la utilitarism și, respectiv, libertarianism. Utilitarismul nu ia în serios pluralitatea și diferențele, tratând societatea ca un agent colectiv; libertarianismul reduce societatea la un simplu agregat și, fără să țină seama de „loteria naturală”, se opune redistribuirii. Rawls respinge ambele concepții extreme. Vezi Philip Pettit, „Rawls's political ontology”, *Politics, Philosophy & Economics*, (2005), Volume 4, Nr. 2.

stă în spatele modelului „dreptății ca echitate”. „Societatea rezonabilă” nu este nici o societate de sfinți și nici una de egoiști; „în foarte mare măsură, ea este o parte a lumii noastre umane cotidiene, și nu o lume pe care ne-o imaginăm ca fiind de mare virtute, decât atunci când ne pomenim fără ea. Cu toate acestea, forța morală care stă la baza capacității de a propune, sau de a susține și, deci, de a fi motivați să acționăm în termeni echitabili ai cooperării în propriul nostru avantaj este o virtute socială esențială, oricât.”¹ „Dreptatea ca echitate” este imaginea unei societăți în care oamenii consimt să-și împărtășească reciproc destinul.

Teoria lui Rawls, asemenea oricărei teorii politice, nu implică rezultate sau consecințe empirice și, prin urmare, nu poate fi evaluată în termeni de adevăr sau fals. Ea se înscrie acelor domenii de discurs pe care Joseph Margolis le numește „interpretative” (care includ, între altele, științele umaniste și sociale) și în care logica bipolară (adevăr-fals) trebuie înlocuită cu o logică cu multiple valori – este vorba de valori epistemice mai „slabe” decât adevărul, cum ar fi „rezonabil”, „plauzibil”, „posibil”. Acesta este și spiritul în care Rawls concepe statutul epistemologic al propriei lui concepții despre dreptate: „Liberalismul politic se referă la ideea lui politică de dreptate ca fiind una rezonabilă, și nu adevărată.” Aceasta înseamnă că „principiile și idealurile concepției politice sunt bazate pe principii ale rațiunii practice în armonie cu ideile de societate și persoană, ele însele idei ale rațiunii practice.”²

Nu aș încheia aceste rânduri înainte de a face un scurt comentariu la atacul lui J:P.Geise împotriva argumentelor filosofice ca modalitate de apărare a idealurilor liberale. Într-un articol intitulat chiar „In Defense of Liberalism”, Geise trece în revistă diversele demersuri teoretice contemporane de a justifica liberalismul prin „suplimentarea” lui cu „ipoteze ad hoc” (cum ar fi, în opinia lui, și supoziția rawlsiană a agentului social sau a persoanei rezonabile) menite să elimine unele „anomalii” precum „anti-comunitarismul” culturii liberale. Analiza lui se încheie cu concluzia că toate aceste demersuri sunt eșuate. Mai direct spus, liberalismul nu poate fi justificat pe baze filosofice! Nici un argument teoretic nu este suficient de convingător!

Dezamăgit de neputința argumentelor filosofice, Geise se întreabă: „Cum îi vom convinge atunci pe alții că liberalismul este cel mai bun regim politic sau, cel puțin, unul mai bun? Cum îi putem asigura liberalismului o putere mai generală de atracție?” Nu există decât o singură soluție, ne spune Geise, și anume, una practică-existențială. Liberalismul este un mod de viață, argumentează el și, în consecință, „lucrul cel mai bun pe care-l putem face” este să-l practicăm: „să urmărim politici care să corespundă preocupării liberale pentru libertatea egală a fiecărui cetățean”. Astfel, „orice atracție trairică și largă câștigată de liberalism va rezulta în ultimă instanță din dezirabilitatea modului de viață liberal pe care îl practicăm.” Cu alte cuvinte, dacă alții vor fi atrași de liberalism, acest lucru „nu se va datora faptului că noi producem vreo demonstrație filosofică imbatabilă a superiorității liberalismului”, ci „faptului că liberalismul le apare ca un mod irezistibil și atractiv de a face politică, unul care se concentrează pe dorințele și nevoile lor într-o manieră eficientă.”³

Liberalismul este, fără îndoială, (și) un mod de viață. Dar, nu unul perfect, chiar dacă ar putea fi mai bun decât altele. „Societatea deschisă” presupune atât „intervenții limitate” pentru soluționarea problemelor curente, cât și explorarea unor căi de ameliorare a acestui mod de viață, în ultimă instanță, a dreptății sociale. Or, cea din urmă preocupare ține de filosofie - a cărei importanță Geise o contestă (chiar dacă el însuși face filosofie!).

A contesta filosofia înseamnă a accepta în mod necritic o stare de lucruri existentă, a nu lua atitudine. Dacă liberalismul este un mod de viață, filosofia politică

1 Rawls, *Political*, 54.

2 Rawls, *Political*, xxii.

3 Geise, „In Defense”, 600.

este o concepție despre un astfel de mod de viață. Însă această „ontologie referitoare la noi înșine”, cum îi spune Michel Foucault, trebuie văzută „nu ca teorie sau doctrină; dimpotrivă, ea trebuie concepută ca o atitudine, un *ethos*, o viață filosofică în care critica a ceea ce suntem este în același timp analiza istorică a limitelor impuse asupra noastră și o experimentare a posibilității de a le depăși.”¹

Filosofia politică a lui Rawls corespunde perfect acestei descrieri a lui Foucault. Ea nu-și propune atât să justifice rânduielile sociale prezente, sau dreptatea empirică, ci mai cu seamă, să tatoneze posibilitatea unei organizări sociale mai drepte definită cu referință la valorile libertății și egalității. Iar un astfel de efort s-a dovedit a fi fost nu lipsit de sens, cum sugerează Geise. Dimpotrivă, argumentele lui Rawls pentru „dreptatea ca echitate”, vizându-i mai cu seamă pe cei mai puțin avantați de „loteria naturală” și, de aceea, mai puțin liberi, sunt indirect, argumente în favoarea unei ordini liberale în care privarea ființei umane de „bunurile primare” echivalează cu desconsiderarea demnității ei. Puternica influență a teoriei dreptății „asupra analizei politicilor publice pentru eliminarea sărăciei” nu este, deci, deloc întâmplătoare, recunoaște Amartya Sen, unul dintre criticii acestei teorii.²

¹ Michel Foucault, apud James Tully, „Political Philosophy As a Critical Activity”, *Political Theory*, Vol. 30, No. 4, (2002), 536.

² Sen, „The Idea...”, 64.

Miza alegerilor prezidențiale

■ ALEXANDRU FLORIAN

Abstract

The 2009 presidential campaign was characterized by strained communication, with personal touches and direct attacks. Many aspects of political communication reminded us of the conflicting atmosphere of the elections held in the last decade of last century. The given impression was that political relations in Romania reverse to the conflict mechanics of power relations, giving up the prevalence of competition among rival political groups. Further on, the costs for the election campaign that took place under the circumstances of an announced economic recession raise the same type of questions: why spend so much energy and resources in order to achieve the Presidency? What is the president's position in the system of power? Do the President's constitutional responsibilities stand as powerful incentives too?

Keywords

president, presidential elections, semi-presidential political regime

• Studiul de față își propune să
• răspundă la întrebarea dacă
• instituția prezidențială este
• în România un vector de putere impor-
• tant, alături de guvern și parlament. Al-
• tfel spus, în România Președintele este
• unul puternic, situație care ar justifica o
• concentrare masivă de energii umane și
• resurse financiare din partea partidelor
• politice pentru a-și trimite un reprezen-
• tant. Întrebarea este actuală în contextul
• în care reforma constituțională pentru
• redefinirea puterilor în stat reprezintă o
• temă de reflecție a principalilor actori
• politici. Destinul parlamentului, mono
• sau bicameral, nu poate fi evaluat în afa-
• ra unui concept mai larg care să aducă
• clarificări necesare în definirea echilibru-
• lui instituțiilor de putere în stat și a res-
• ponsabilităților acestora în funcționarea
• eficientă a statului. În ultimii ani, în ca-
• drul mandatului președintelui Băsescu, o
• nouă temă de dezbatere s-a lansat: care
• sunt virtuțile și limitele președinției în
• exercitarea puterii în stat.

• Alegerile prezidențiale din 2009
• au fost cel de al șaselea ciclu electoral
• pentru desemnarea președintelui Româ-
• niei în regimul politic democratic inau-
• gurat de Revoluția din Decembrie 1989.
• După 20 de ani se pot distinge câteva ca-
• racteristici socio-statistice despre siste-
• mul politic de tranziție spre o societate
• modernă capitalistă. Nu am ținut seama
• de alegerile din mai 1990 pe care le pu-
• tem considera atipice având în vedere
• factorii conjuncturali specifici ai acelei

perioade. Participarea la vot pentru alegerea directă a președintelui, evaluată pentru perioada 1992-2009, a fost una neregulată, care s-a situat la peste 55% din totalul electoratului¹. Variațiile sunt mari, între 73 și 55%, dar ele nu urmează o anume curbă ce ar putea reprezenta o tendință privind comportamentul electoral. Acest fapt poate să însemne că nivelul de participare este influențat mai ales de factori specifici care potențează fiecare alegere în parte. Rezultatul alegerilor arată că Ion Iliescu a câștigat detașat ambele mandate, cu peste 60% din voturi, în timp ce Emil Constantinescu și Traian Băsescu au obținut numai câteva procente pentru departajare (4% E Constantinescu, iar Traian Băsescu între 1 și 0,3%). Aceste diferențe minime în favoarea câștigătorului arată că alegerile au fost o adevărată luptă politică, iar partida s-a jucat până la emiterea comunicatului de către Biroul electoral central. Alegerile din 2009 au fost câștigate de Traian Băsescu la o diferență de numai 0,33%, respectiv 70.048 voturi. Atât alegerile din 2004 cât și cele din 2009 arată că președintele a obținut o majoritate minoritară la limită, iar electoratul prezidențial activ, cetățenii care au votat, este unul puternic divizat. În aceste condiții candidatul devenit președinte are dificultăți mari în a reuși să își asume statutul de „președinte al tuturor cetățenilor români”².

Un alt aspect care a impresionat în alegerile din 2009 a fost specificul comunicării politice din timpul campaniei electorale. Principalii contracandidați ai lui Traian Băsescu, Mircea Geoană și Crin Antonescu, au avut ca țintă predilectă personalitatea lui Băsescu, dorind să convingă electoratul de incompatibilitatea dintre persoana Băsescu și funcția prezidențială. Deasemenea, segmentul majoritar al mass media s-a coalizat împotriva candidatului PDL. Din această perspectivă, campania pentru alegerile prezidențiale a fost una mai degrabă conflictuală, din care nu au lipsit mesajele care urmăreau să discrediteze competitorii, mai cu seamă pe președintele în funcție care candida pentru un al doilea mandat. Din această perspectivă, campania amintea de primii ani de după revoluție când mesajele schimbate de actorii politici era vindicativ. Dacă avem în vedere desfășurarea campaniei ca pe o confruntare între două tabere, pro și anti Băsescu, putem constata că raportul de forțe sau capacitatea de a utiliza în interes propriu mass media sau alte instituții ale societății civile, a înclinat în mod categoric de partea celei de a doua tabere. Practic, Băsescu a reușit să obțină cel de al doilea mandat având împotriva lui mass media și organizații influente din spațiul civic, iar ca susținători principali PDL și un cotidian național.

O altă sursă de tensiune a campaniei prezidențiale a fost alimentarea comunicării cu teme parazitare precum fraudarea alegerilor, cumpărarea voturilor sau manipularea electoratului. Le numesc parazitare întrucât ele au fost utilizate numai în spațiul simbolic pentru a anatemiza ceilalți candidați, fără însă ca fraudă sau votul plătit să poată fi și probate. Astfel de subiecte au fost folosite de toate taberele înscrise în competiție și este posibil ca efectul lor să fi fost unul pervers, de îndepărtare a cetățeanului de urne, de creare a unui climat de insatisfacție și de frustrare care să îndemne la neparticipare.

Un ultim aspect care indică implicarea puternică a candidaților în campanie este nivelul resurselor financiare la care au recurs sau de care au beneficiat. Într-un an în care cele două mari partide politice, PSD și PDL, s-au aflat în tandem la guvernare și au avut acces la informațiile necesare pentru a cunoaște intrarea României în criza financiară, economică și bugetară, campaniile candidaților importanți nu au părut a fi de austeritate. Mai mult, marea coalitie politică PSD-PDL, constituită după legislativele din toamna lui 2008, care și-a propus un program de guvernare adecvat pentru o perioadă de criză economică, nu a reușit să-l finalizeze. Actorii politici

1 Pentru statistica alegerilor prezidențiale vezi Alexandru Radu, „Experiența românească a alegerii președintelui”, *Sfera Politicii*, nr. 1(143), 2010: 22-29.

2 *Sfera Politicii* nr. 1(143), 2010 este dedicată aproape în întregime studiilor privind alegerile prezidențiale din 2009.

aflați la putere nu au avut curajul inițierii unor reforme cu costuri sociale pentru a nu risca diminuarea șanselor la prezidențiale pentru candidații lor.

Aceste elemente par să susțină ideea că fiecare candidat, împreună cu partidul politic care îl sprijinea, au fost puternic implicați în bătălia pentru câștigarea instituției președintelui. Cu alte cuvinte, campania pentru alegerile prezidențiale din 2009, prin intensitate și resurse, reprezintă un argument pentru ideea că președinția este un pilon important în sistemul de putere din România. La o concluzie asemănătoare ajunge Bogdan Dima prin invocarea a 6 argumente cumulative. El consideră că „alegerile prezidențiale au fost și sunt cele mai importante alegeri din România întrucât rolul politic al Președintelui României este foarte mare, rezultat al unui cumul de factori care s-au manifestat începând cu primele zile ale noului regim democratic românesc”¹. Dintre criteriile menționate de autor, votul popular direct pentru alegerea președintelui, resursele financiare și umane mobilizate de partide în aceste alegeri, precum și prerogative prezidențiale suplimentare recunoscute de Curtea Constituțională în perioada 2005-2009 reprezintă acelea care fundamentează poziția prioritară a președintelui în algoritmul puterii statale.

Din perspectiva tipologiei regimului politic, există astăzi două perspective teoretice care ghidează analizele ce își propun relevarea trăsăturilor funcționale ale unor sisteme politice concrete dintr-o țară sau alta. Astfel, Arend Lijphart definește regimurile politice democratice în funcție de relațiile politice dintre majoritate-minoritate și după raporturile dintre legislativ-executiv. Dacă primul criteriu duce la configurarea unui sistem de elaborare a deciziilor și diseminare a acestora după modelul majoritarist sau consensualist (conflictual sau dialogal ca raport între majoritate-minoritate), cel de al doilea criteriu împarte regimul de guvernare în parlamentar și prezidențial, în funcție de instituția care deține rolul principal în determinarea politicilor².

Politologul italian Giovanni Sartori își construiește modelul plecând de la cele 2 ipostaze ale constituției în realitatea politică modernă: textul constituțional care reprezintă cadru ideal (formal) și funcționarea reală a puterii în stat sau constituția materială. El ajunge la concluzia că regimul de guvernare democratic poate fi: parlamentar, prezidențial, semiprezidențial³. Analiza acestor modalități de guvernare o face în funcție de două criterii pragmatice, eficiență și stabilitate. La ele se poate adăuga, ca o sinteză a interacțiunii lor specifice, predictibilitatea guvernării.

Preocuparea pentru definirea regimului de guvernare de după 1989 din România, plecând de la Lijphart și Sartori, o regăsim la constituționaliști și specialiști în știința politică. De exemplu, Bogdan Dima, despre care am amintit, în alt context reflexiv își nuanțează analiza și surprinde ambivalența postului de președinte. El încearcă să surprindă raportul dintre Constituția scrisă și viața politică reală a separării puterilor în stat. Astfel, litera Constituției consfințește un regim politic semiprezidențial atenuat, ceea ce înseamnă un președinte cu puteri diminuate. În realitate sau cum ar spune G Sartori, după constituția materială instituția prezidențială este una crucială în România. „În practică, sistemul de guvernare nu a fost unul semiprezidențial atenuat, ci unul semiprezidențial accentuat, în care Președintele a avut un rol foarte important, uneori crucial”⁴. Aici argumentul prioritar invocat este faptul că atât Ion Iliescu cât și Emil Constantinescu au reușit să disloce câte un prim ministru, pe Petre Roman respectiv Radu Vasile. Dar și Traian Băsescu a încercat fără a reuși însă, ca premierul Tăriceanu să demisioneze. Deasemenea, cele două demisii

1 Bogdan Dima, „Președintele României: instituția cheie a sistemului constituțional românesc”, *Sfera Politicii*, nr 1(143), 2010: 36.

2 Arend Lijphart, *Modele ale democrației*, (Iași, Polirom, 2006), 31-48, 49-61, 119-140.

3 Giovanni Sartori, *Ingineria constituțională comparată*, (Iași, Institutul European, 2008), 129-191.

4 Bogdan Dima, „Semiprezidențialismul românesc postdecembrist”, *Sfera Politicii*, nr 139/2009: 23.

amintite au fost obținute în conjuncturi diferite și cu alte instrumente, iar în cazul lui Emil Constantinescu, autorul studiului vorbește despre faptul că președintele ar fi recurs la o practică neconstituțională. Prin urmare, această supremație a președintelui asupra premierului pe care o sugerează Bogdan Dima nu este una automată pe care o permite postul de președinte. Dimpotrivă, premierul nu poate fi înlăturat decât prin moțiune votată de parlamentari.

Cristian Preda într-o descriere sintetică a caracteristicilor celor 3 regimuri politice democratice apreciază din perspectiva științei politice că într-un regim semi-prezidențial important este felul în care funcționează raportul președinte-majoritate parlamentară. „Esențială e relația dintre președinte și majoritatea parlamentară. În Franța, au existat mai multe perioade, în care un președinte de o culoare politică a avut parte în legislativ de o majoritate care avea o altă culoare politică”. Întrucât în România acest aspect nu s-a verificat până în prezent, îl face pe autor să afirme că „regimul românesc postdecembrist a funcționat în anumite perioade ca un regim parlamentar și în altele ca un regim semiprezidențial”¹. Singura problemă teoretică este dacă, același text constituțional, chiar și modificat în 2003, poate permite organizarea și funcționarea eficientă a două regimuri diferite de guvernare.

Politologul Alexandru Radu folosește modelul lui Lijphart pentru a analiza sistemul politic românesc și definește regimul politic ca fiind unul mai degrabă parlamentar cu tendință prezidențială. În urma selectării principalelor atribuții ce revin parlamentului și președinției, Radu concluzionează că „în conformitate atât cu litera cât și cu spiritul Constituției, prezidențialismul sistemului este limitat și nu justifică încadrarea României în categoria țărilor tip semiprezidențial, înțelegând prin aceasta echilibrul dintre puterile Președintelui și Parlamentului”². În perspectiva regimului de guvernare el plasează România mai aproape de Austria și Italia decât de Franța. Aceasta din urmă este practic țara a cărei interrelaționare a puterilor în stat, în timpul Republicii a V-a, a produs modelul semiprezidențialismului. Practic semiprezidențialismul are o istorie scurtă și este născut din istoria postbelică a Franței. Dezbaterile privind virtuțile și limitele acestui regim politic s-au reactualizat după căderea regimurilor comuniste. Unele dintre țările est-europene au recurs după 1990 la construcții constituționale care utilizează formula legislativului cu două capete, președinte și prim ministru.

Ulterior Radu introduce și matricea sartoriană de clasificare a puterii și încearcă să afle un răspuns prin combinarea celor 2 modele. Concluzia este una care îndeamnă la continuarea reflecției. În opinia lui regimul politic românesc este unul care a preluat componente specifice atât din modelul parlamentar, cât și din cel semiprezidențial. „Niciunul dintre aceste tipuri nu este pe deplin aplicabil situației României, astfel că trebuie operate o serie de aproximări. Din acest punct de vedere, considerăm că o formulă mulțumitoare ar fi cea a *sistemului politic parlamentar cu tentă prezidențială sau parlamentar-prezidențial*... În fapt, sistemul politic din România rămâne o varietate a tipului parlamentar (conform modelului Lijphart), cu o organizare a puterii executive de tip semiprezidențial (conform lui Sartori), insuficientă însă pentru a-l cataloga ca atare”³. Această formulă pare a sugera că, cele 3 tipologii de guvernare a sistemului democratic, recunoscute de știința politică, au capacitatea, sub presiunea realităților, să genereze subdiviziuni categoriale. Dacă la Radu întâlnim formularea *parlmentarism prezidențial*, la Raluca Mariana Negulescu citim despre *semiprezidențialism parlamentarizat*⁴.

1 Cristian Preda, *Introducere în știința politică*, (Iași, Polirom, 2010), 53.

2 Alexandru Radu, *Sisteme politice contemporane*, (București, Cartea Universitară, 2003), 185.

3 Alexandru Radu, Daniel Buti, *Sistemul politic românesc*, (București, Pro Universitaria, 2009), 185.

4 Raluca Mariana Negulescu, „Reflecții – Semiprezidențialismul în România”, *Sfera Politicii*, nr 139/2009, 33.

Aceste două perspective analitice, ca de altfel și aceea a lui Cristian Preda, care ajung la concluzii diferite despre fundamentele puterii instituționale în România, pun în fapt o nouă problemă cognitivă: în actualul sistem de putere, așezat cu certitudine între parlamentarism și prezidențialism, ce instituție are preeminența? La Radu opțiunea este în favoarea parlamentului¹. Raluca Mariana Marinescu consideră că sistemul, născut într-o perioadă de tranziție, de compromisuri politice a unui multipartidism în formare, ar trebui reformat în sensul clarificării raporturilor interinstituționale din perspectiva separării și echilibrului puterilor. În viziunea autoarei realitatea politică a statului românesc are suficiente limitări sau denaturări față de regimuri politice asemănătoare dar consolidate. De aceea, aceste combinații constituționale de tranziție, care cu greu permit încadrarea sistemului de putere în una din cele 3 categorii amintite, ar trebui reformulat fie înspre parlamentarism, fie spre prezidențialism, sisteme politice care sunt lipsite de ambiguitate în structurarea rolurilor pentru legislativ și executiv. În ipoteza manifestării voinței clasei politice pentru reconfigurarea relațiilor dintre puteri, autoarea apreciază că sistemul parlamentar ar fi cel care ar asigura stabilitate și eficiență în actul guvernării. „...De ce revizuirea constituției în prezent nu ar fi cea mai indicată în direcția parlamentarismului – tip de guvernare mult mai susceptibil decât prezidențialismul în a facilita consolidarea democratică? Opțiunea pentru parlamentarism pare cea mai la îndemână cu atât mai mult cu cât semiprezidențialismul definitoriu pentru România este marcat de tendințe parlamentare”².

În acord cu Giovanni Sartori, deși nu puține țări postcomuniste au ales regimul parlamentar și, deasemenea, unele țări din America latină ar fi tentate de aceeași alegere pentru a-și depăși istoria regimurilor dictatoriale, „guvernul de adunare” nu este cel mai indicat. Pentru dinamismul economic și politic al lumii moderne contemporane el nu este recomandabil din 7 considerente evidențiate de Sartori. Dintre acestea mai importante, pentru că fragilizează guvernarea, ar fi: „1) cabinetul nu ghidează legislatura; 3) responsabilitatea devine ambiguă; 5) prim-ministrul și guvernele lor nu sunt în măsură să acționeze nici cu repeziciune și nici cu fermitate; 6) rareori coalițiile își rezolvă dezacordurile de ordin intern și nu au deloc siguranța sprijinului legislativ”³. În aceste condiții de ineficiență a guvernării, dar și în contextul în care trecerea de la dictatură sau de la totalitarism este sinonimă cu refuzul prezidențialismului, datorită precauției de a evita o posibilă reîntoarcere la nedemocrație, guvernarea în matricea semiprezidențialismului pare cea mai convenabilă.

Semiprezidențialismul are meritul de a produce o putere executivă bicefală. Așa cum arată Sartori, când președintele dispune de majoritate parlamentară el este pilonul puterii, iar când majoritatea este de partea prim-ministrului, el dispune de atuurile necesare pentru a imprima dinamism guvernării. Această flexibilitate face ca în condițiile coabitării guvernarea să dispună de resurse pentru stabilitate⁴. Așa funcționează sistemul în Franța, unde condițiile obiective și cultura politică concură la buna guvernare chiar dacă președintele și guvernul aparțin unor partide sau alianțe politice rivale.

Dar în România? Înainte de reforma constituțională, în 2001, Giovanni Sartori considera că avem mai degrabă de a face cu un regim parlamentar modificat. „Am precizat deja că alegerea directă a șefului statului nu este suficientă, prin ea însăși, pentru a defini un sistem politic. Dar constituția dumneavoastră își propune să creeze, așa mi se pare – un președinte «suficient de puternic» (dar «nu foarte puternic»), și această intenție a fost obținută în mod autentic până acum. Chiar și așa, opinia mea este că sistemul politic românesc este un sistem parlamentar caracterizat de un

¹ Radu, *Sisteme politice*, 177.

² Negulescu, *Reflecții*, 33.

³ Sartori, *Ingineria*, 163.

⁴ Sartori, *Ingineria*, 314.

șef al statului puternic (dar nu suficient de puternic pentru a modifica natura parlamentară a sistemului), a cărei forță provine din legitimitatea populară și, bineînțeles, dintr-o serie de dispoziții constituționale de susținere”¹. După care autorul analizează articole din constituție care probează „slăbiciunea” președintelui în raport cu parlamentul și care justifică încadrarea în sistemul parlamentar și nu acela semi-prezidențial². Cea mai importantă hibă ar fi absența puterii executive bicefale. Întrucât cele mai multe dintre atributele executive ale președintelui sunt dependente de o altă autoritate, premierul sau parlamentul, în nicio situație acesta nu ar putea să fie un „președinte puternic”. O asemenea lectură constituțională ne întoarce de unde am plecat: dacă președintele este numai „suficient de puternic”, care este miza pentru campanii prezidențiale costisitoare?

Răspunsul este unul agregat și el poate fi construit plecând de la concluzia politologului italian. Constituția materială, consideră autorul, arată că sistemul funcționează, regulile constituționale au destulă flexibilitate pentru a face ca guvernarea să fie stabilă și eficientă. Limita de risc intervine atunci când președintele nu mai dispune de o majoritate parlamentară. În a doua parte a primului mandat al lui Traian Băsescu, realitatea a confirmat temerea lui Sartori. Când între Băsescu și Tăriceanu s-a produs ruptura, guvernarea a fost discontinuă, fracturată. În toamna 2009 a alegerilor prezidențiale, prin retragerea PSD de la guvernare, executivul nu a mai avut sprijin în parlament. Drept urmare, guvernul Boc a căzut. A urmat un guvern interimar care a gestionat afacerile curente până ce președintele ales a depus jurământul, după care a construit o nouă majoritate. Această situație urmărea să fragilizeze și poziția președintelui, care se înscriese în cursa prezidențială pentru un al doilea mandat.

În aceste condiții, sistemul de guvernare se caracterizează prin existența unui președinte hibrid. El nu are poziția și rolul recomandabile de vreun model: Westminster, White House sau a V a Republică franceză. Acest hibrid s-a născut la confluența mai multor factori. Determinant a fost procesul de democratizare după implozia regimului totalitar comunist. Un element influent în construcția instituțiilor de putere a fost, fără îndoială, particularitatea raporturilor de forță dintre principalii actori politici care s-au aflat la vârful gestionării evenimentelor revoluționare în decembrie 1989. Cei chemați să proiecteze constituția la începutul anilor 1990 au ținut seama atât de personalitatea lui Ion Iliescu și au schițat președinția, cât și de faptul că noua democrație trebuia să asigure sistemului partidist un spațiu politic cât mai activ de manifestare (parlamentul). Așa se face că lectura Constituției evidențiază câteva caracteristici, puternice sau moderate, ale președintelui. Atuurile prezidențiale sunt: alegerea prin vot direct ce îi conferă legitimitatea populară, conducător al forțelor armate și președinte al Consiliului Suprem de Apărare, ceea ce îi conferă poziția de lider în politica de securitate a țării. Deasemenea deține cea mai înaltă poziție de reprezentare în stat și a statului, simbolic având poziția cea mai prestigioasă. În simbolistica relațiilor politice internaționale președintele reprezintă, pe perioada mandatului, brandul de țară.

Urmează o serie de atribuții în care este ponderat fie dinspre parlament, fie dinspre guvern. Moderator între instituțiile de putere în stat sau între putere și societatea civilă, el poate să stabilească echilibrul prin promovarea compromisului. De cele mai multe ori acesta devine real dacă președintele are sprijin parlamentar sau din partea executivului. Rolul său de a reechilibra posibile tensiuni care ar putea afecta dezvoltarea normală a societății decurge din prestigiul și forța votului direct care îl legitimează. Cu toate acestea, președintele nu ia decizii ci, pe baza dialogului consultativ pe care îl inițiază, poate să influențeze anumite decizii ale executivului. Participarea sa la activitatea guvernului este posibilă în anumite condiții. În același

¹ Sartori, *Ingineria*, 315-316.

² Sartori, *Ingineria*, 316-317.

registru al jumătăților de măsură se înscrie și faptul că președintele desemnează prim-ministrul, nu îl numește. Iar desemnarea este la rândul ei precedată de dialogul politic cu partidele parlamentare.

Aceste prerogative formale acționează diferit în condițiile în care președintele are sau nu sprijin parlamentar. Atunci când guvernul este dat de aceeași majoritate care a ales președintele, multe din atribuțiile ce definesc autoritatea indirectă sau nefinalizată decizional a președintelui nu reprezintă un obstacol pentru un executiv armonizat și coerent în elaborarea politicilor publice. Când însă dialogul dintre președinție și guvern se transformă în lipsă de comunicare datorată unui sprijin politic diferit, aceste instrumente ale unei autorități îngrădite rămân de multe ori numai realități formale. În cazul conflictului dintre președintele Băsescu și premierul Tăriceanu, cel dintâi a fost practic blocat în multe din inițiativele sale și a recurs uneori la decizii politice la limita constituțională. În perioada 2007-2009 funcționarea statului, raporturile dintre guvern și președinție au ilustrat, în câteva rânduri, ceea ce Sartori a deosebit ca fiind diferența între constituția formală și cea materială. Au fost situații în care pragmatizarea Constituției s-a finalizat prin decizii ale Curții Constituționale care au șocat prin originalitate dar și prin logica argumentării lor. De pildă în decembrie 2007, refuzul președintelui Băsescu de a numi în funcția de ministru al justiției persoana desemnată de către prim-ministrul Tăriceanu, s-a soldat cu decizia Curții Constituționale care afirma dreptul președintelui de a respinge o *singură* dată numirea unei persoane pe o funcție vacantă de ministru. Deasemenea, în perioada 2007-2009 când între președinție și guvern a fost o deosebire de viziune și practică a guvernării, Curtea Constituțională a emis cele mai multe decizii la solicitarea președintelui. Implicarea acestei instanțe juridice a statului în politica executivă reprezintă semnul imaturității consolidării relațiilor între puterile din stat.

Prin urmare președinția în România reprezintă o instituție hibrid, un amestec nerodat de atribuții între instituția similară din guvernarea parlamentară și respectiv aceea din guvernarea semiprezidențială. Tipul de funcționare instituțională este greu predictibil întrucât este dependent de prea mulți factori socio-politici, unii dintre ei aleatori sau modificabili de la o alegere la alta. Dintre aceștia, personalitatea președintelui și suportul parlamentar de care acesta beneficiază influențează constant și puternic dinamica instituției. Deasemenea, fiind o perioadă de tranziție spre democrație câteva teme vizând cultura politică au dominat campaniile electorale. Una dintre ele a fost cea a anticomunismului. Între 1992-2000, candidații care se opuneau reprezentantului social-democrat (Ion Iliescu sau Adrian Năstase) au subliniat de fiecare dată opoziția lor la comunism precum și voința politică de a deconstrui sistemul odată ce ar fi câștigat alegerile. Există însă și alte elemente, din categoria celor de conjunctură, care într-o campanie prezidențială sau alta, pot avea un rol important.

Dintre acestea, la alegerile prezidențiale din perioada 1992-2009, s-au observat următoarele aspecte pentru care mobilizarea organizatorilor de campanie a fost prioritară:

1. Candidatul la președinție ca *lider locomotivă* pentru partidul care îl susține, în condițiile în care alegerile legislative s-au desfășurat simultan cu cele prezidențiale. Un partid politic important întotdeauna a fost preocupat să aibă un candidat la președinție care să fie în sondaje la categoria preferințe peste cota partidului. Astfel, în ziua votului, candidatul la funcția supremă în stat, se speră că va „trage” partidul, în sensul de a juca rolul de catalizator pentru electorat. Votanții președintelui să coincidă cu voturile pentru partid. Din această perspectivă, numai când alegerile parlament-președinte sunt simultane, ele adaugă candidaturii prezidențiale o miză politică suplimentară. În 2009, când au avut loc numai alegeri prezidențiale, practic candidații au solicitat un sprijin susținut de la partide. Mircea Geoană, candidatul PSD, a reproșat mai târziu unor organizații județene (Constanța) faptul de a nu fi mobilizat suficient partidul în campanie pentru un vot de succes.

2. În 1996 miza principală a reprezentat-o capacitatea sistemului politic de a proba că democrația funcționează. Clasa politică și societatea civilă, impunând succesul dreptei în alegeri aveau nevoie și de capacitatea de a asigura stabilitatea socială și politică. Schimbarea ideologiei și a partidelor de guvernare, prin înlocuirea stângii democrate cu o coaliție de centru-dreapta și faptul că aceasta a reușit să guverneze timp de 4 ani a însemnat pe de o parte capacitatea regimului politic de a asigura alternanța precum și de a regla stabilitatea societății în ansamblu, în condițiile grele ale crizei impuse de restructurarea economiei.

3. În 2000, abia turul al doilea al alegerilor avea să releve miza deosebită a alegerilor prezidențiale. Sondajele și realitatea politică de la sfârșitul mandatului lui Emil Constantinescu indicau ca favorit pe Ion Iliescu. Dar nimeni nu se aștepta ca extrema dreaptă (C Vadim Tudor și PRM) să obțină un scor mare. PRM, cu aproape 20% din voturile valabil exprimate, s-a clasat pe locul 2, iar liderul partidului a intrat în turul al doilea al alegerilor prezidențiale. Liderii partidelor PSD și PRM își îndeplineseră rolul de locomotivă. Numai că prezența lui Vadim în turul doi a schimbat brusc miza prezidențialelor. Societatea civilă s-a mobilizat *in corpore* împotriva extremismului, iar Ion Iliescu a avut parte de sprijin din partea unor lideri de opinie sau ai societății civile până mai ieri profund antiilescieni. De data aceasta, concentrarea forțelor democrate împotriva extremismului, a pericolului întoarcerii la dictatură, a fost vectorul de mobilizare a electoratului.

4. Anii 2004 și 2009 au adus în spațiul politic o situație nouă. De data aceasta cine ieșea președinte avea atuul de a determina majoritatea parlamentară. Întrucât niciun partid nu avea majoritate absolută în parlament, președintele, în urma consultării partidelor parlamentare, avea obligația desemnării prim-ministrului. În 2004, Traian Băsescu a reușit să forțeze realizarea unei majorități prin atragerea Partidului Conservator la guvernare. S-a format o coaliție pentru guvernare care s-a dovedit instabilă. Până la alegerile parlamentare din 2008, executivul în România funcționat incoerent, sub tensiune și ineficient. A avut însă șansa de a fi beneficiat de o creștere economică bazată mai ales pe consum, dar care i-a oferit resurse financiare pentru creșteri salariale.

În 2009, prima oară când alegerile prezidențiale s-au desfășurat independent de cele legislative, miza a fost aceeași. Un președinte care să determine o nouă majoritate parlamentară și un nou guvern. Din start situația raporturilor de forță era clară. Din cei trei candidați cu șansă de a ajunge președinte – Mircea Geoană, Crin Antonescu, Traian Băsescu – primii doi erau mobilizați împotriva celui de al treilea. Structura politică parlamentară era una care nu avantaja niciun partid, iar câștigarea postului de președinte al țării deschidea oportunități pentru un guvern de coaliție care să empatizeze cu președintele ales. Miza alegerilor era astfel una importantă pentru că prefigura perspectiva politică pentru următorii ani. Mobilizarea politică a unui important segment politic și social împotriva lui Băsescu și personalitatea candidaților au fost de această dată factorii care au înclinat balanța alegerilor. Criza economică pe care România nu reușea să o gestioneze de un an de zile nu a avut un impact deosebit asupra votului.

Așa cum este structurat astăzi sistemul de putere, realizarea unei bune guvernări are șanse mari dacă președinția și guvernul provin din aceeași majoritate politică. Un președinte care se vrea puternic reprezintă în condițiile coabitării un factor de distorsionare a guvernării. În contextul decalării alegerilor legislative de cele prezidențiale, miza celor din urmă va fi una extrem de acută. Majoritatea parlamentară va vrea să obțină și președinția, opoziția va încerca să dea un președinte pentru ca astfel să aibă influență asupra guvernului.

Despre tovarășul Ulianov și partidul de tip nou

■ ANDREI STAN

Abstract

The present article attempts to explain and analyse Lenin's theory on the „party of a new type”, pointing out the intellectual roots of this theory that are anchored in the writings of the 19th century Russian intelligentsia. Another part of our study concentrates on the Romanian communists from the inter-war period: we demonstrate that Lenin's new type of political party was imported by them long before their formal clandestinity. Moreover, we try to describe these Romanian „professional revolutionaries” and their behavior in „clandestinity”.

Keywords

Lenin, party of a new type, professional revolutionary, clandestinity, conspiracy, utopian fervour, revolutionary fervour, subversion, Komintern

Istoria comunismului românesc reprezintă un șantier intelectual care se află încă în atenția cercetătorilor¹. Cu greu, a putut fi alcătuită „o istorie politică a comunismului românesc”². Despre perioada clandestinității comunismului românesc și a apariției acestuia după primul război mondial s-a scris și mai puțin.³ O serie de episoade din jurul puciului bolșevic (1917) și al creării Kominternului (1919), cum ar fi agitațiile din primăvara lui 1917 de la Iași în urma cărora a fost eliberat Cristian Racovski, încercarea de asasinat a regelui Ferdinand de către

¹ Vladimir Tismăneanu s-a documentat pentru această carte câteva decenii dar a avut acces la o parte din arhivele PCR abia în anul 1994 după câțiva ani de încercări refuzate politicos. În 1994 a fost primul cercetător care a pătruns în respectivele arhive. Cartea sa a apărut în SUA, în 2003, la California University Press. Ulterior, a fost tradusă și în limba română (n.r. *Sfera Politicii*).

² Ne referim aici la lucrarea profesorului american (de origine română) de political science Vladimir Tismăneanu de la University of Maryland intitulată *Stalinism pentru eternitate: o istorie politică a comunismului românesc*, traducere de Cristina Petrescu și Dragoș Petrescu (Iași: Polirom, 2005).

³ Cercetătorul Stelian Tănase este cel care prezintă această perioadă într-o manieră convingătoare, prin intermediul unei lucrări bine documentate. Din nefericire, singura pe acest subiect de până acum. A se vedea *Clienții lui Varvara: istorii clandestine* (București: Humanitas, 2005).

Mihai Gheorghiu Bujor de la sfârșitul aceluiași an, „greva tipografilor” din decembrie 1918 de la București sau atentatul cu bombă de la Senat din 8 decembrie 1920 comis de Max Goldstein și complicii săi, care au în centru socialiști radicali/comuniști/anarhiști români, sunt tratate disparat în literatura de specialitate.

Aceste episoade nu pot fi și nu trebuie privite ca episoade izolate, ci trebuie să vedem în ele puncte legate ale unei încercări continue de preluare a puterii în România, după tiparul acțiunii clandestine propovăduite de tovarășul Lenin. Ne propunem în articolul de față să aruncăm o privire tocmai asupra acestei acțiuni clandestine cerute de conducătorul bolșevic, situându-ne, așadar, pe traiectoria intelectuală a „paradigmei clandestinității”. Căutăm să detaliem și să analizăm teoria lui Ulianov privind „partidul de tip nou”, pe care a și pus-o în practică pentru răsturnarea regimului țarist și pe care o va impune începând din 1919 tuturor partidelor care doreau afilierea la Komintern. Comuniștii români aleg să îmbrățișeze metodele acestuia de acțiune politică. Ei intră, astfel, în „clandestinitate” înainte de înființarea unui partid propriu-zis comunist și înainte de scoaterea lui în afara legii.

Să vedem, așadar, în ce constau aceste concepte de „partid de tip nou” și „clandestinitate”. Martie 1902, Stuttgart – apare, în volum, eseuul lui V.I. Lenin, *Ce-i de făcut?* Aici începe visul unei nopți totalitare. Preocupat de răsturnarea regimului țarist, dar mai ales de modul în care ar putea prelua puterea, Lenin teoretizează un nou tip de partid politic, foarte ierarhizat și disciplinat, cu o latură care să acționeze legal, la vedere, ca orice partid politic obișnuit și cu una clandestină, ilegală, gata de orice în lupta pentru preluarea puterii. Căci ceea ce îl obseda pe Lenin era *puterea*. Pentru atingerea acestui obiectiv, Vladimir Ilici Ulianov se va ocupa de „restructurarea partidului social-democrat al muncitorilor din Rusia ca organism revoluționar, menit să răstoarne ordinea existentă. Pentru a justifica rolul celor care aveau să execute răsturnarea regimului, a lansat conceptul de «revoluționar de profesie». În amplul său eseu *Ce este de făcut?* [...] scria că «o organizație de revoluționari trebuie în primul rând să cuprindă oameni a căror profesiune o constituie activitatea revoluționară», unul din principalele lui argumente fiind acela că este «mult mai greu să găsești o duzină de oameni inteligenți, decât o sută de proști». Prin «oameni inteligenți» el înțelegea revoluționari de profesie.”¹

Cine erau acești „revoluționari de profesie”? Cum arăta organizația din care trebuiau să facă parte ei? Iată ce ne spune tovarășul Lenin: în materie de organizare, partidul său se baza „pe *revoluționarii de profesie* [subl. a.], indiferent dacă ei s-au format din studenți sau din muncitori. Și afirm: 1) că nici o mișcare revoluționară nu poate fi trainică fără o organizație de conducători stabilă și care să păstreze continuitatea; 2) că cu cât e mai largă masa spontan atrasă în luptă, care alcătuiește baza mișcării și participă la mișcare, cu atât necesitatea unei asemenea organizații este mai imperioasă și cu atât trebuie să fie mai trainică această organizație[...]; 3) că această organizație trebuie să fie alcătuită mai ales din oameni care să se ocupe cu activitatea revoluționară ca revoluționari de profesie; 4) că într-o țară absolutistă, cu cât *vom restrânge* [subl. a.] mai mult numărul membrilor unei asemenea organizații, *astfel încât să participe la ea numai membrii care se ocupă cu activitatea revoluționară ca revoluționari de profesie și care au dobândit o pregătire profesională în arta luptei împotriva poliției politice* [subl. n.], cu atât mai greu va fi «de prins» o asemenea organizație.”² Cu alte cuvinte, această organizație avea un profund caracter subversiv, iar revoluționarii de profesie, cei antrenați, așa cum am văzut, în lupta contra poliției politice, erau, de fapt, niște indivizi gata de orice act, chiar și terorist (mai ales terorist, așa cum se va întâmpla și în România cu Max Goldstein și atentatul

1 Dmitri Volkogonov, *Lenin. O nouă biografie*, traducere de Anca Irina Ionescu (București: Orizonturi, Lider, 1999), 96.

2 V.I. Lenin, *Opere alese* (București: Editura pentru literatură politică, 1954, ediția a 2-a), 220.

acestui cu bombă de la Senat): organizația trebuia să fie „gata la orice [subl. a.], începând cu salvarea onoarei, a prestigiului și a continuității partidului în momentele de maximă «asuprire» a revoluționarilor, și sfârșind cu pregătirea, fixarea datei și înfăptuirea *insurecției armate a întregului popor* [subl.a.]”¹ Organizația lui Lenin capătă în acest mod și un caracter conspirativ²; de altfel, preferința lui Ulianov pentru conspirativitate este manifestată într-un mod foarte clar: „În ceea ce privește forma sa, această organizație revoluționară puternică într-o țară absolutistă poate fi denumită și organizație «complotistă»[...], iar pentru o astfel de organizație, conspirația este necesară în cel mai înalt grad. Conspirația este o condiție în așa măsură necesară pentru o astfel de organizație, încât toate celelalte condiții (numărul membrilor, selecționarea lor, funcțiile lor etc.) trebuie să fie coordonate cu aceea a conspirației.”³ Nevoia pentru conspirație este una care poate fi înțeleasă în contextul statului absolutist: să nu uităm că mediul în care partidul lui Lenin trebuia să acționeze era cel al Rusiei țariste, al Rusiei Ohranei, în care dreptul la liberă asociere sau libertatea de exprimare nu erau permise. Greșeala lui Lenin va fi atunci când va dori să impună acest caracter subversiv, conspirativ, ilegal, și celorlalte partide comuniste din Europa, prin intermediul Internaționalei a III-a, uitând însă că acestea acționează în regimuri politice care permit libertatea de asociere și a întrunirilor libere. Impunându-le clandestinitatea, pe multe dintre acestea le condamnă la sinucidere politică, așa cum se va întâmpla și cu PCdR.

Să aruncăm acum o privire mai detaliată asupra membrilor acestei organizații conspirative, „revoluționarii de profesie”. Lenin trăia în mediul revoluționarilor ruși, în mediul celor care visau să răstoarne regimul țarist. Aceștia se hrăneau din „pasiunea revoluționară” ce emana de la Revoluția franceză de la 1789. Serghei Neciaev a fost unul dintre intelectualii ruși care, în scrierile sale, a indus această pasiune revoluționară mediilor reformiste din secolul al XIX-lea din Rusia. Una dintre lucrările sale cele mai importante era *Catehismul revoluționarului* și aceasta își va pune amprenta asupra concepției lui Lenin despre cum trebuie acționat din punct de vedere politic într-o societate controlată de Ohrana. Foarte interesant este ceea ce notează Neciaev atunci când descrie atitudinea „revoluționarului rus”, cel care trebuia să răstoarne prin orice fel de mijloc bastionul țarist: „Revoluționarul este un om pierdut dinainte. El nu are interese particulare, afaceri personale, sentimente, legături personale, proprietate; el nu are nici măcar un nume. Totul în el este absorbit de către un singur interes, care le exclude pe toate celelalte, de către o singură idee, de către o pasiune: Revoluția. Revoluționarul disprețuiește orice doctrină și a renunțat la științele profane, pe care le lasă generațiilor viitoare. El nu cunoaște decât o singură știință, știința distrugerii.[...] El disprețuiește și detestă morala actuală a societății, în toate manifestările și judecățile ei. Pentru el este moral tot ce contribuie la victoria revoluției, imoral și criminal tot ceea ce o frânează.[...] Revoluționarul nu intră în lumea politică și socială, în așa-zisa lume instruită, *el nu trăiește decât cu credința în distrugerea acestei lumi, în distrugerea ei cea mai completă și cea mai rapidă* [subl. n.]. El nu mai este un revoluționar dacă are milă de ceva, în această lume. *El trebuie să distrugă situații, relații, persoane care aparțin acestei lumi; în viziunea lui, totul trebuie să fie urât cu egală tărie* [subl. n.]”⁴

Dacă este să privim înspre spațiul autohton, descrierea pe care un cunoscut „revoluționar” român o va face indivizilor ce se alăturau mișcării comuniste clandes-

1 Lenin, *Opere*, 278.

2 Volkogonov, *Lenin*, 96.

3 Lenin, *Opere*, 237.

4 Serghei Neciaev, citat de Stéphane Courtois, „Lenin și nașterea totalitarismului”, în Romulus Rusan (editor), *Școala memoriei 2005. Prelegeri și discuții de la a VIII-a ediție a Școlii de Vară de la Sighet (11-18 iulie 2005)*, traducerea prelegerii lui Stéphane Courtois realizată de Ana Țuțuianu (București: Fundația Academia Civică, 2005), 181-182.

tine reprezentată de PCdR este frapant de asemănătoare cu cea a lui Serghei Neciaev. Prin urmare: cine sunt acești „soldați disciplinați ai revoluției”, aceste personaje gata să se sacrifice în slujba revoluției, din ce medii provin ele, cum au ajuns să adere la mișcarea comunistă din România interbelică? Partidul de tip nou al lui Lenin prevedea clandestinitatea, deci nu oricine își putea părăsi familia sau locul din societate pentru a ajunge la închisoare, pentru a comite atentate sau a face spionaj în favoarea Rusiei. Excelentele memorii ale lui Belu Zilber oferă un răspuns elocvent, foarte detaliat la întrebările de mai sus, căci acest personaj era unul dintre „insiderii”, dintre inițiații rețelelor clandestine comuniste: „Herbert Silber era un om corupt, corupător și coruptibil. El era depozitarul și împărțitorul fondurilor secrete venite de la Moscova pentru mișcarea revoluționară și antifascistă din România”¹, deci cunoștea bine grupurile din „subterană”² și pe membrii acestora.

În primul rând trebuie să avem în vedere faptul că numărul aderenților, simpatizanților, militanților comuniști a fost foarte mic – niciodată Partidul Comunist din România nu a avut mai mult de 1000 de membri până în 1945.³ Ceea ce înseamnă că acest partid era minuscul. Belu Zilber își amintește: „Înainte de război nu erau mulți, cel mult o mie. Am fost și eu comunist, am trăit printre dâșii în București și la închisoare. Puținii care veneau spre noi erau mânați de cele mai variate motive, de la simpla curiozitate [în privința] unei organizații misterioase, glorificată de partizani și blestemată de dușmani, până la intelectuali convinși că acolo sunt adunați reprezentanții pe pământ ai unui viitor fericit, dovedit «more geometrico», trecând prin mulțimea celor nemulțumiți în uzină, în sat, în familie, în mahala. Unguri și bulgari care doreau despărțirea de România, muncitori care se vedeau stăpâni pe uzine, evrei îngroziți de antisemitism, șomeri fără profesie definită sau profesioniști mediocri, politicieni nerealizați și nerealizabili în alte partide politice, casnice urâte sau bovarice, copii sătui de școală; din această lume se recrutau, înainte de război, activiștii de partid. Fiecare se simțea nedreptățit într-un fel sau altul, frustrat de bunurile visate. Atrăși de misterul unei lumi închise în conștiința lor, intrau într-o viață nouă, nu într-un partid politic. Primul pas putea fi, de pildă, un mic serviciu făcut unui prieten, cum ar fi locuința pentru o întâlnire cu cineva necunoscut gazdei, ceva bani pentru ajutorarea unor oameni închiși pe nedrept, transmiterea unui plic sau pachetel dintr-un oraș în altul, eventual adăpostirea unui nevinovat căutat de poliție, instituție unanim detestată. Acestea și altele similare, însă cerute în șoaptă, sub pecetea secretului, dădeau micului meșteșugar, casnicei bovarizate, tânărului sătul de școală și visător de aventuri, micului funcționar sentimentul că li se deschidea o poartă spre o mare și invizibilă putere care le arăta încredere lor, pe care nimeni nu-i luase în seamă. Deveneau importanți în fața propriilor lor conștiințe, începeau să capete un statut eroic. Ieșeau din pielea unor dezmoșteniți ai soartei, ca să intre în aceea a unui personaj important, deținător de mari secrete.”⁴ Prin urmare, avem de-a face cu medii declasate, cu indivizi aflați la periferia societății, cu oportuniști. Aceștia sunt cei care cad pradă nu doar, sau nu în primul rând, iluziilor legate de o lume mai bună, egalitară, ci mai degrabă „stipendiilor” generoase care provin de la Komintern, reprezentând plata serviciilor depuse în slujba revoluției mondiale. De altfel, pe parcursul întregii perioade interbelice, până în 1943, serviciile de siguranță interceptează foarte multe ordine de plată care veneau de la Moscova pentru

1 Petre Pandrea, *Memoriile mandarinului valah* (București: Albatros, 2000), 461.

2 Expresia este utilizată de cercetătorul Stelian Tănase, *Clienții lui tanti Varvara*, 60, pentru a descrie viața clandestină pe care au dus-o PCdR-ul și aderenții săi în interbelic.

3 Lucian Boia, „Mitologie comunistă în versiune românească”, în Chantal Delsol, Michel Maslowski, Joanna Nowicki (editori), *Mituri și simboluri politice în Europa Centrală*, traducere de Liviu Papuc (București: Cartier, 2003), 515.

4 Belu Zilber, *Actor în procesul Pătrășcanu. Prima versiune a memoriilor lui Belu Zilber* (București: Humanitas, 1997, ediție îngrijită de G. Brătescu), 25.

comuniștii români. Unii dintre aceștia se puneau în slujba luptei proletariatului pentru că erau plătiți bine. De abia apoi putem discuta despre „idealismul”, „romantis-mul” acestora, așa cum accentuează un cercetător precum Vladimir Tismăneanu.¹

Să urmărim mai departe ce se întâmpla cu cel care adera la această mișcare; acesta, viitorul militant comunist, viitorul soldat al revoluției, trecea printr-un proces de spălare a creierului: „După acest început, urma un număr din *Scânteia* ilegală, citit în șoaptă și comentat de trimisul puterii nevăzute, apoi articole semnificative scrise de ideologi în *Clopotul*, *Manifest* sau *Bluze albastre*, cu povestirea unor acțiuni eroice, pline de sacrificii, măreția planului cincinal și magnifice victorii. Pe măsură ce cel «prelucrat» se separa de cei din jurul său prin secretele deținute și conștiința importanței sale, alte sarcini se succedau, până la epuizarea ultimei clipe libere. Coplesit de însemnătatea noii sale personalități, fără obișnuința gândirii proprii și fără altă lectură, tezele partidului, administrate sub vălul conspirativității, deveneau o comoară de adevăruri, încredințată nu numai unui om serios, dar unui erou pe care-l putea admira chiar în propria oglindă. Ultimele adevăruri erau cele revelate în *Istoria Partidului (curs scurt)*, bătută la mașină pe foi îngălbenite, trecute din mână în mână. Prin memorare controlată, frazele se lipeau de creier, deveneau parte din celulele omului nou, care poseda astfel nu numai un statut eroic, dar și cheile universului. Niciunui nu-i putea trece prin minte că ar exista și alți învățători în afară de Stalin și partid. Autobiografia autocritică desăvârșea inițierea. Cu logică de fier i se demonstra candidatului că adâncă ilegalitate în care se afla partidul, înconjurat de dușmani care voiau să-l distrugă, îl obliga [pe acesta] să cunoască tot ce a făcut și gândit fiecă nou locatar, fiecă nou membru de partid. În primul rând, faptele deosebit de grave, penibile, care nu se mărturisesc nici familiei, nici iubitei (asasinate, violuri, fraude, falsuri, vicii ascunse, furturi, intimități). Nu numai cele săvârșite de candidat, dar și cele tănuite, ale celor din jurul său, familie, prieteni sau cunoscuți. Căci altfel, partidul nu se putea apăra, iar candidatul trebuia să aibă încredere în partid mai mult decât în el însuși. Unii ezitau sau mințeau. Majoritatea își întorceau sufletul pe dos. Se denunțau pe ei, denunțau familia și [pe] prieteni în fața unor nume conspirative. Cu aceasta, el, frustratul, pasionat de realizarea lui, înceta să mai fie altceva decât un membru al marelui mister. Se dăruia Domnului.[...] Partidul l-a imaginat Lenin. Stalin l-a chemat la organizare și disciplină, le-a dat puterea. A devenit șeful și simbolul lor. Iar ei, oamenii noi.”² Tipurile de relații pe care Belu Zilber le descrie magistral aici amintesc de relațiile din interiorul clanurilor mafiote, unde problemele se rezolvau violent, „în familie”, și unde un conducător atotcunoscător, singurul depozitar al adevărului marxist, avea un necontestat drept de viață și de moarte asupra supușilor săi. Așa se va întâmpla cu întreaga mișcare comunistă clandestină din Europa, lucru vizibil mai ales în timpul „marii terori” din 1937. Aceasta este și povestea comunismului românesc interbelic, povestea aderenților la această mișcare: „Am cunoscut câțiva revoluționari profesioniști... sunt mai fugaci decât vântul, mai imprecizi decât coca, mai neașteptați decât hazardul și mai stupizi decât pitrele. Seamănă cu habotnicii... cu dogmaticii. Au dogme, intransigențe pe fleacuri și stele polare pe care noi laicii și spiritele libere nu le vedem pe cer[...] Au suflete, dar pot deveni asasini oricât ar fi de delicați și candizi.”³

Revenind la mediul revoluționar al intelectualilor ruși de secol XIX și la reflecțiile lor din care Lenin se va inspira atunci când concepe „partidul de tip nou”, demn de remarcat este și faptul că acest scenariu al complotului pus la cale de câțiva indivizi care visează să răstoarne lumea existentă este înțeles foarte bine de scriitorul Fiodor Dostoievski. Acesta, în extraordinarul său roman, *Demonii*, descrie foarte bine psiho-

1 A se vedea lucrarea acestuia *Stalinism pentru eternitate*, 61-106.

2 Zilber, *Actor*, 25-28.

3 Pandrea, *Memorii*, 338.

logia „revoluționarilor” dominați de frustrări, ură și lipsa oricărui dram de milă, al căror singur țel devine distrugerea acestei lumi: „*Demonii* reprezintă marea cultură rusă. Dacă vrem să rezumăm *Catehismul revoluționarului* găsim în el mai ales o voință de distrugere radicală a societății existente. Și pentru a o putea distruge apare necesitatea de a crea o organizație specială compusă din anumiți oameni, specialiști în distrugere. Aceste două idei fundamentale Lenin le va prelua.” În varianta lui Ulianov, acești „anumiți oameni, specialiști în distrugere” vor deveni „revoluționarii de profesie”: „anumiți oameni” înseamnă la Lenin acei indivizi „care au dobândit o pregătire profesională în arta luptei împotriva poliției politice”, așa cum am văzut mai sus.

Pentru conducătorul bolșevic, acești indivizi trebuiau „topiți” în angrenajul partidului pe care îl teoretizează. Ei trebuiau să se dedice trup și suflet partidului, activității revoluționare, conducătorului. Personalitatea individului concret nu-și mai avea loc în structura pe care Lenin o imaginează, interesele grupului erau superioare și primeau în fața oricăror pasiuni personale: „În toată societatea modernă, îți aparții ca individ. Dar pentru Lenin, ca și pentru Neciaev, individul nu-și aparține, el aparține grupului revoluționar.”¹ De aici și disponibilitatea pentru comiterea de acte ilegale, unele dintre ele mergând până la asasinat sau la punerea de bombe, care se puteau sfârși prost pentru organizatorii lor. Acest lucru nu constituia însă un impediment pentru cei care se dedau la asemenea acte: ei se sacrificau pe altarul revoluției.

Ar mai fi de adăugat și faptul că intelighenția rusă mai era animată și de o profundă viziune utopistă, care derivă din lucrările unor gânditori precum Thomas Morus sau Campanella. Aceștia contruiesc viziunea unei societăți perfecte, în care membrii săi să fie feriți de orice fel de lipsuri. Comunismul va prelua această viziune a utopiei, cu mențiunea că cel care trebuia să lupte să lupte pentru crearea ei era tocmai „revoluționarul” descris mai sus: „A doua mare sursă a comunismului secolului XX a fost pasiunea *utopistă* [subl. a.]. Utopia este ideea imaginării unei societăți perfecte. Este o idee veche, ea pleacă de la faimosul text al unui englez, Thomas Morus, care, în 1516, a scris *Utopia*, inventând cu această ocazie cuvântul respectiv. Thomas Morus era un intelectual și în mintea lui era vorba despre un exercițiu filozofic. Imaginarea unei societăți perfecte era pentru el un mijloc de reflecție asupra societății engleze de la începutul secolului XVI. Problema este că, de-a lungul secolelor, această utopie s-a transformat dintr-un exercițiu filosofic într-un program politic, ceea ce este cu totul altceva. Și în acest caz, avem în Rusia un important punct de reper: în 1864, un alt revoluționar rus, Cernâșevski, a scris un roman revoluționar în dimensiune utopică: descrie societatea viitoare, ideală, și revoluționarul, un om nou, singurul capabil s-o construiască. Acest roman, *Ce-i de făcut?*, îl va marca profund pe Lenin.”

Astfel, îl vom găsi pe Ulianov la intersecția acelor pasiuni care anima intelighenția rusă a secolului al XIX-lea: pasiunea revoluționară și pasiunea utopistă. El pune bazele teoretice ale unui nou tip de partid, alcătuit din acești revoluționari care trebuiau să se sustragă lumii în care trăiau, detestând-o profund și gata să o distrugă prin orice fel de mijloace, și care aveau misiunea să construiască o nouă lume, una mai bună, egalitaristă, perfectă. „Partidul de tip nou” se va deosebi, prin însăși natura sa, de oricare dintre partidele politice care au premers: el nu va fi nici partid de cadre, care să se adreseze claselor mijlocii și intelectualității, nici partid de mase, care să înglobeze muncitorii și să militeze pentru reforme punctuale, graduale, menite să amelioreze condițiile de muncă. El va fi partidul revoluționarilor de profesie, înglobați într-o organizație secretă, ultracentralizată², formată din indivizi ce provin dintr-un mediu declasat, așa cum am văzut. Mai mult decât atât, acest nou tip de organizare va fi exportat de către tovarășul Ulianov. Modelul pe care el îl pune în practică în Rusia țaristă va fi impus tuturor partidelor ce se vor declara comuniste

1 Courtois, „Lenin și nașterea totalitarismului”, 182-183, 188.

2 Courtois, *Lenin*, 183, 185.

după primul război mondial prin intermediul unei structuri care era văzută ca un detașament al „revoluției mondiale” (Kominternul). Aceste partide vor trebui să accepte 21 de condiții pentru a fi primite în structura Internațională a III-a. Unele dintre condiții vizau în mod explicit adoptarea tacticilor și a organizării clandestine: punctul 3 menționa explicit „acțiunea legală combinată întotdeauna cu cea ilegală”, în timp ce punctul 12 stabilea foarte clar că „organizarea partidului comunist trebuie să fie bazată pe o disciplină de fier, de tip militar”¹. Clandestinitatea, activitatea ilegală, subversiunea, subterana reprezentau mediul în care trebuia să își ducă în continuare existența orice partid politic sau mișcare care adera la Komintern. Comuniștii români nu vor face excepție, începând cu celebrul congres din mai 1921. Ceea ce este important de reținut este faptul că ei nu erau străini de acest mediu, experiența lor clandestină începând cu mult înaintea scoaterii partidului în afara legii, deci cu mult înaintea „clandestinității” oficiale a PCdR (1924).

Reținem deci că partidul teoretizat de Lenin trebuia să fie capabil să ia puterea prin orice mijloc, chiar și prin forță, trebuia să fie restrâns, ierarhizat și foarte disciplinat și, nu în ultimul rând, trebuia să aibă o structură cu două laturi: una care să acționeze legal și una clandestină, care să acționeze subteran, conspirativ², violent. Latura ilegală a mișcării era alcătuită din celule, compuse, la rândul lor, din câțiva membri, a căror îndeletnicire o reprezenta activitatea clandestină: celula era perfect adaptată la clandestinitate, în termenii lui Maurice Duverger – natural adaptată, deoarece celula fusese creată tocmai pentru acțiunea clandestină.³ „Rețelele clandestine, conform catehismului bolșevic, erau brațul înarmat al revoluției, mici formațiuni (de 3-5 persoane) paramilitare, disciplinate și ierarhizate. Misiunea lor era să organizeze diversiuni, sabotaje, acte de terorism, să culeagă informații despre armată și măsurile de pază, să localizeze clădirile oficiale și liderii. Fațada lor era una de tip politic. Totul era justificat ideologic, pe un format iacobin. Zorii «lumii noi» erau anunțați de bombe, spionaj, subversiune, atentate și violență.”⁴ Astfel, conducătorul bolșevic este cel care introduce în acțiunea politică fanatismul ca mijloc de exprimare și care „legitimează”, prin teoretizarea și punerea în practică a acestui nou model, utilizarea violenței. Nu este de mirare că, după puciul bolșevic din toamna lui 1917, Rusia a fost aruncată într-un regim al terorii care a durat mai bine de 70 de ani. Și, odată cu gigantul de la răsărit, o bună parte a Europei, pentru aproape jumătate de secol. „Grație lui Lenin, un nou tip de politică s-a născut în secolul XX, una întemeiată pe fanatism, elitism, angajament necondiționat pentru cauza sacră a revoluției, precum și o completă substituție a rațiunii critice prin credința pentru autodesemnatele «avangarde» de militanți (zeleți) iluminați.”⁵ Partidul de tip nou era pregătit pentru a cuceri lumea: jumătate din el acționa „la suprafață”, pe scena politică utilizând mijloacele legale, iar cealaltă jumătate – în „subteran”, adică în clandestinitate, utilizând orice fel de mijloc (de la corupere la amplasarea de bombe sau organizarea de atentate).

1 Pentru cele 21 de condiții de afiliere la Komintern vezi Jacques de Launay, *Istoria secretă a Cominternului. 1919-1943*, traducere de Adina Arsenescu (București: Venus, 1993), 177-178.

2 Tănase, *Clienții lui tanti Varvara*, 8,9.

3 Maurice Duverger, *Les Partis Politiques* (Paris: Armand Colin, 1976 [1951]), 79. Pentru modul de organizare și de funcționare al celei, precum și pentru „sarcinile” partizanilor, vezi 75-86, respectiv 182-192.

4 Tănase, *Clienții*, 64.

5 Vladimir Tismăneanu, „Lenin și geneza totalitarismului”, *Revista* 22, nr. 711, anul XIV, 21 octombrie-27 octombrie 2003, text disponibil și la adresa web <http://revistaz22.ro/lenin-si-geneza-totalitarismului-655.html>, accesată 24.11.2009. Expresia „zeleți” pentru desemnarea revoluționarilor de profesie creați de Lenin îi aparține cercetătorului Gabriel Almond; a se vedea lucrarea acestuia *The Appeals of Communism* (Princeton: Princeton University Press, 1954).

Parlamentele naționale în era globalizării

■ ADRIAN HELSTERN

Abstract

The question regarding the ongoing integration of the political, social, economic and not at least environmental issues in the larger process of globalization is now closely linked to the participation of national parliaments and their representatives in sharing and operating along with the citizens with interlinked concepts like mondialization and daily issues. Thus, this matters should be translated in the domestic and international politics. Public debates over the consequences of the process of globalization should not take place with the expel of the parliaments. In addition, this gatherings should strenghten the relationship between the institution of parliament and the citizens. Although many of the national parliaments in the EU dispose of special committees and working groups which deal with the globalization issues and through which the control of the parliament is exerted over the actions of these or the executive actions.

Keywords

globalisation, mondialisation,
parliament, parliamentary
diplomacy, Interparliamentary Union

• După cel de-al doilea răz-
• boi mondial comunitatea
• internațională s-a aflat în-
• tr-un proces continuu de transformări po-
• litice, economice și sociale care au condus
• la redefiniri de substanță ale principalelor
• concepte cu care acestea operează. Aceste
• transformări sunt dominate de creștea-
• rea interdependențelor, în toate domeni-
• ile, fenomen consacrat prin noțiunea
• generică de „globalizare”. Se poate spu-
• ne că suntem martorii începuturilor unei
• noi doctrine a comunității internaționale,
• potrivit căreia cvasi totalitatea probleme-
• lor majore cu care se confruntă lumea,
• precum problemele securității și dezar-
• mării globale, ale creșterii economice sau
• ale piețelor financiare globale, ale mediu-
• lui înconjurător, etc. nu pot fi rezolvate
• fără o intensă cooperare internațională.

• Globalizarea este un proces obiec-
• tiv al dezvoltării lumii actuale, unul din
• conceptele folosite frecvent în mediile
• politice și economice. Deși este un con-
• cept foarte analizat, specialiștii conside-
• ră că fenomenul globalizării nu este sufi-
• cient de cristalizat, conținând o serie de
• necunoscute care evidențiază multiplele
• tendințe ce pot fi scăpate de sub control
• și care pot conduce la o ordine/dezordi-
• ne mondială imprevizibilă, în care nu pot
• fi anticipați câștigătorii și perdanții.

• Principala consecință a globaliză-
• rii este reprezentată de noua arhitectu-
• ră de securitate a lumii, care cunoaște
• profunde transformări și mutații struc-
• turale, conceptuale și strategice, trans-

formări care, pe de o parte, vor trebui să rezolve marea problemă a decalajelor existente între țările dezvoltate, considerate puteri militare de primă mărime și cele mai puțin dezvoltate al căror potențial militar este mult mai redus.

Globalizarea nu poate fi definită clar și nici unanim acceptată, întrucât reprezintă rezultatul unui proces în urma căruia decalajele dintre bogați și săraci s-a mărit considerabil, lumea s-a fragmentat și s-a polarizat în jurul a numeroși actori ale căror interese nu numai că se manifestă în domenii diferite, dar sunt de multe ori antagone. Dualitatea procesului, care face, pe de o parte, ca lumea să se integreze, să devină din ce în ce mai mixtă, iar, pe de altă parte, să se fragmenteze și să se diferențieze din ce în ce mai mult, stă la baza manifestărilor antiglobalizare și este o reprezentare destul de edificatoare, o luptă dintre diferitele nivele de civilizație și tendințele culturale, izvorâtă din dorința lumii de a deveni o singură civilizație, dar în același timp, de a-și păstra sau chiar multiplica diversitatea culturală¹.

Relațiile internaționale au cunoscut, în ultimele decenii, o evoluție profundă: ele nu se mai limitează la aspectele tradiționale ale diplomației. Dezvoltarea cooperării multilaterale, al cărei câmp de acțiune se lărgeste constant și continuu, a adăugat noi actori în cadrul acestor relații. Cooperarea internațională solicită, astfel, noi metode de lucru și participarea unor noi actori; transpunerea în practică a angajamentelor luate în cadrul forurilor internaționale și regionale impune participarea parlamentelor, iar problemele tratate în cadrul parlamentelor naționale capătă dimensiuni internaționale². Complexitatea mondializării evoluțiilor în domeniul politic, economic, social, cultural sau de mediu solicită tot mai mult ca parlamentele și membri lor să-și exercite rolul pentru a permite cetățenilor și societății să înțeleagă și să opereze legăturile între mondializare și realitatea cotidiană și pentru a transpune preocupările lor în politicile naționale și internaționale. Fără această înțelegere există riscul major ca luarea deciziilor pe plan internațional să fie privită ca o amenințare la adresa intereselor naționale și locale, deci la adresa democrației³.

De la sfârșitul celui de al doilea război mondial, parlamentele au început să joace un rol din ce în ce mai important în relațiile externe ale statelor. Diplomația parlamentară a devenit un instrument important al realizării intereselor naționale. Dialogul și cooperarea între parlamente au deschis noi căi pentru prevenirea și reglementarea conflictelor, iar noile relații între state au antrenat crearea de adunări parlamentare internaționale, formate din delegați desemnați de către parlamentele naționale⁴.

În era mondializării, rolul și libertatea de acțiune a reprezentanțelor naționale în determinarea politicilor publice au fost profund modificate și tot mai mult subsumate determinantilor exteriori regionali, în cazul Europei, sau mondiali, în cadrul instituțiilor internaționale, cum sunt organele ONU sau OMC. Această necesară integrare regională sau internațională poate fi însoțită de un deficit de democrație dacă este exclusiv organizată de către executive. Parlamentele, ca reprezentanți legitimi ai societății civile, trebuie să supravegheze ca vocea propriilor popoare să fie auzită în cadrul negocierilor internaționale, al căror impact național este din ce în ce mai pregnant.

A reduce rolul parlamentelor naționale la cel de control a executivelor naționale în cadrul circuitelor decizionale europene și internațional înseamnă a închieta dinamica globalizării și a izola actorii politici de lumea exterioară. Rolul parlamentelor

1 Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity*, (Polity Press, Cambridge, 1990), 22.

2 Jean Chevallier, «L'État-nation face à la mondialisation», *Regards sur l'actualité* n° 233, 1997, 7-17.

3 *La vision parlementaire de la coopération internationale à l'aube du troisième millénaire*, Déclaration adoptée par consensus à Conférence des présidents des parlements nationaux, New-York, 30 août – 1er septembre 2000.

4 Peter Schieder, *Coopération pour plus de démocratie: parlements nationaux et assemblées Européennes* – http://www.senat.fr/europe/dossiers/conference_presidents/CR3_strasbourg2004.pdf.

naționale nu se poate reduce la crearea de organe de control formale. Parlamentele trebuie să inspire, să influențeze și să orienteze politica; pentru a putea influența mutațiile sociale, parlamentele naționale trebuie să se înscrie într-o dinamică a globalizării, o multitudine și o diversitate de instituții democratice având rolul de a concura la realizarea acestui obiectiv fundamental al democrației parlamentare. Colaborarea interparlamentară trebuie să fie garanție unei a cincea libertăți europene (alături de libertatea de circulație a persoanelor, capitalurilor, bunurilor și serviciilor)¹, doar libera circulație a inițiativelor parlamentare putând fi soluția la deficitul de democrație.

Parlamentele naționale și organizațiile lor mondiale – Uniunea Interparlamentară – sunt angajate în conferirea unei dimensiuni parlamentare cooperării internaționale, acestea, ca reprezentând suveranitatea poporului, sunt legitimate a concura la exprimarea voinței de stat pe plan internațional. Pentru a transpune în practică această dimensiune, parlamentele naționale și membrii lor trebuie să își asume responsabilități sporite în ceea ce privește relațiile internaționale, pentru a putea juca un rol activ la nivel național, regional și mondial, pentru a putea, în esență, să revigoreze diplomația parlamentară.

Parlamentele nu pot fi excluse din marea dezbatere publică asupra mondializării și trebuie să devină un loc privilegiat de reflecție asupra relațiilor lor cu cetățenii. În pofida afirmațiilor cu privire la necesitatea limitării rolului parlamentelor prin caracterul diplomatic al negocierilor, acesta poartă marca unei tot mai mari angajări, în condițiile exercitării controlului tot mai specializat asupra executivelor. Acest control se exercită atât pe plan național, dar și european și multilateral.

Dimensiunea parlamentară a cooperării internaționale trebuie concretizată de însele parlamentele naționale, pe patru paltforme distincte, dar strâns legate între ele: influența asupra politicii naționale, cu respectarea problemelor tratate în cadrul Organizației Națiunilor Unite sau a altor foruri de negociere internaționale; informarea completă și corectă, la zi, asupra derulării problemelor și negocierilor internaționale; punctul de vedere propriu asupra ratificării tratatelor și textelor semnate de către guvernele lor, în condițiile în care Constituțiile naționale prevăd acest aspect; contribuția activă la transpunerea în practică a rezultatelor acestor negocieri.

Parlamentele naționale ale majorității statelor membre ale Uniunii Europene operează constant cu probleme ale globalizării și mondializării, în cadrul structurilor parlamentare naționale. Parlamentarii și parlamentele sunt permanent asociați tuturor discuțiilor și negocierilor care au ca rezultat convenții și tratate internaționale, ceea ce le permite să concretizeze complexitatea acestor probleme și să fie în măsură a traduce rezultatele negocierilor internaționale în acte legislative și parlamentare. Mai mult decât atât, parlamentele și membrii acestora pot forma opinia publică și pot mobiliza la scară națională rezultatele acțiunilor internaționale.

Toate parlamentele naționale sunt îndreptățite să solicite ministerelor sau guvernelor rapoarte cu privire la problemele globalizării și forma în care acestea sunt cuprinse în programele naționale, fie prin organismele specializate în acest sens, fie prin grupuri de negociere pe problemele globalizării, alcătuite nu numai din parlamentari, ci și din funcționari publici, prin organele speciale create în cadrul comisiilor parlamentare. Deși multe dintre ele nu au comitete special constituite pe probleme ale globalizării, mondializării, există în fiecare legislativ al unui stat membru al Uniunii Europene corpuri, organisme, grupuri care cuprind aceste probleme și prin care se exercită controlul parlamentar asupra acțiunilor executivelor în acest domeniu sau în cele conexe.

¹ Alocuțiunea lui Jan Lenssens, vicepreședinte al Camerei Reprezentanților din Belgia, *Le défis de la globalisation pour les parlements*, în cadrul Conferinței președinților parlamentelor Uniunii Europene, Lisabona, 20-22 mai 1999 – <http://www.lachambre.be/FLWB/PDF/50/0022/50K0022001.pdf>.

Parlamentul Finlandei nu are constituit un comitet sau alt corp care să solicite explicații oficiale cu privire la problemele globalizării, dar există în cadrul acestuia un grup de negociere, deschis tuturor membrilor corpului legiuitor¹; Guvernul este legal și politic răspunzător în fața Parlamentului în aceste probleme.

Adunarea Națională a Franței nu și-a creat grupe de lucru speciale pentru tratarea problemelor globalizării, dar diferitele ei structuri au luat în lucru această temă sau teme adiacente. Comisia pentru afaceri externe a constituit o misiune de informare asupra mondializării. La rândul ei, Comisia pentru afaceri economice a format o misiune de informare asupra delocalizărilor, iar Delegația pentru amenajarea teritoriului al prezentat, în 2004, un raport asupra dezindustrializării teritoriului². Franța elaborează un document-cadru pentru politica sa de cooperare și dezvoltare, Parlamentul fiind consultat asupra acestui document, care urmează a defini strategia Franței pentru dezvoltare pentru următorii 10 ani. Comisia pentru afaceri externe a Senatului și-a adus contribuția la elaborarea acestui text care va fi cadrul de referință pentru cooperarea internațională. Raportorul comisiei a subliniat că are mandatul pentru a realiza liniile directoare pentru cooperarea Franței la nivel mondial sau modul în care Nordul și Sudul planetei sunt indestructibil legate. Adeziunea la dezvoltare a devenit unul dintre instrumentele majore al reglementării mondializării, raportul subliniind modul esențial în care Franța, Parlamentul francez contribuie la ranforsarea unei lumi mai sigure, mai juste și mai durabile. Comisia parlamentară franceză a adoptat principalele orientări și obiective generale (prevenirea crizelor și conflictelor, lupta contra sărăciei, deficitul creșterii economice și prezervarea bunurilor publice mondiale), precum și zonele prioritare de acțiune (Africa, Mediterana, țările emergente și țările aflate în criză)³.

În Parlamentul suedez (Riksdag) problemele globalizării intră în competența diferitelor comitete, care tratează variatele aspecte relevante ale acesteia, dar în cadrul Comitetului pentru afaceri externe este creat un grup care monitorizează aspectele multiple ale globalizării.

În cadrul Camerei Reprezentanților din Belgia a fost constituit, în ianuarie 2002, un grup de lucru denumit „Globalizarea”, care pregătește dezbaterile pe această temă care urmează să se desfășoare în ședință plenară; în anul 2003 comitetul special pentru globalizare a instituit un control parlamentar strict asupra instituțiilor naționale care desfășoară activități legate de problemele globalizării. După alegerile din 2007, Camera Reprezentanților a instituit din nou comitetul „Globalizare”⁴.

În Bundestag, din anul 2005, există un subcomitet al globalizării, în cadrul Comitetului pentru afaceri externe, format din parlamentari de diferite culori politice, care prezintă anual un raport legat de problemele globalizării în fața Comitetului și care are rol informativ⁵.

Întărirea diplomației parlamentare și importanța parlamentelor naționale și adunărilor europene este un dat al erei globalizării. Diplomația parlamentară a devenit un instrument foarte important în cadrul acestui fenomen, care a dat posibilitatea comunicării valorilor comune mondiale: democrație, apărarea drepturilor omului și a statului de drept, respectarea drepturilor minorităților și a diversității culturale, acestea fiind fundamentele solide ale societății contemporane.

1 <http://web.eduskunta.fi/Resource.phx/parliament/aboutparliament/eu-affairs/index.htm>.

2 www.assemblee-nationale.fr.

3 Rapport d'information de MM. Christian Cambon et André Vantomme, fait au nom de la commission des affaires étrangères n° 566 (2009-2010) – 17 juin 2010 – <http://www.senat.fr/notice-rapport/2009/ro9-566-notice.html>.

4 <http://www.dekamer.be/doc/flwb/pdf/50/2330/50k2330001.pdf>.

5 http://www.bundestag.de/htdocs_e/bundestag/committees/index.html.

Statul și provocările globalizării

descentralizarea guvernării și descentralizarea cunoașterii¹

■ BOGDAN ȘTEFANACHI

Abstract

Globalization could be understood from the enlargement and redefinition of the power relations perspective: firstly, nation-states have functionally become parts of a vaster pattern of global changes and, secondly, the idea of global politics underlines the complexity of the interpenetrations that transcend states and societies, adding them a large network of agencies and organizations. On the other hand the article stresses the fact that globalization has eroded the nation state's monopoly of scientific knowledge and its ability to use that knowledge to reproduce (class) power, even as the nature of class power relations itself moves away from nation state control. Placed between these two challenges of globalization the state loses its traditional characteristics and in the new world the trends of supranationality and devolution go hand in hand.

Keywords

globalization, state, power, knowledge, decentralization

Fără a pretinde că există o sinonimie perfectă între globalizare și neo-liberalism, în spațiul economiei globale argumentele neo-liberale împotriva „intervenției proactive a statului”² pentru a gestiona funcționarea pieței sunt cele care pot reflecta cel mai bine tendințele economico-politice ale sfârșitului de secol XX. Acceptând o astfel de matrice interpretativă a economiei mondiale contemporane, devine evident că trăsăturile globalizării sunt identice cu disciplina fiscală, liberalizarea financiară, liberalizarea comerțului, privatizare și dereglementare, precum și garantarea proprietății³. Astfel, globalizarea și liberalismul (neo-liberalismul) sunt măcar interdependente, dacă nu în întregime congruente, sau după cum susținea Andrew Gamble, „una dintre cele mai semnificative tendințe ale ultimilor 30 de ani se constituie sub forma revitalizării liberalismului economic atât ca econo-

¹ ACKNOWLEDGEMENT: This paper was made within The Knowledge Based Society Project supported by the Sectoral Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number POSDRU ID 56815.

² Jan Aart Scholte, *Globalization. A Critical Introduction*, (London: Palgrave, 2000), 34.

³ John Williamson, „In search of a Manual for Technopols”, in John Williamson (editor), *The Political Economy of Policy Reform*, (Washington: Institute for International Economics, 1994), 26-28.

mie politică, cât și ca, ideologie politică.”¹ Mai mult chiar, conform lui Martin Carnoy și Manuel Castells, însăși sursa globalizării a fost reprezentată de procesul de restruc-turare a capitalismului – atât a statului cât și a corporațiilor – care era menit să de-pășească criza de la mijlocul anilor 1970 – „dereglementarea, liberalizarea și privati-zarea, atât la nivel intern cât și internațional au reprezentat baza instituțională care a pavat traiectoria noilor strategii (de afaceri) cu caracter global.”²

La nivel internațional, globalizarea generează sau creează condițiile necesare pentru manifestarea unor entități care erodează rolul tradițional al statului ca unic actor internațional. Aceasta înseamnă că globalizarea este asociată cu un *nou* regim al suveranității ca urmare a apariției unor „noi și puternice forme non-teritoriale de orga-nizare economică și politică în domeniul global, asemenea corporațiilor multinaționa-le, mișcărilor sociale transnaționale, agențiilor de reglementare internaționale etc.”³. O astfel de realitate – cu cele două componente prezentate – plasează statul ca interfața dintre sistemul global modelat constant de forțele globalizării (îndeosebi economice) și sistemul substatat caracterizat în primul rând prin descentralizarea puterii, descentra-lizarea deciziei și implicit descentralizarea cunoașterii. Acest model interpretativ, pre-luat și dezvoltat din modelul *clepsidrei* propus de Ronnie D. Lipschutz⁴ pentru studiile de securitate, oferă o abordare mai eficientă a condiției statului în contextul politicii globale. Spre deosebire de o abordare clasică fundamentată pe distincția extrem de rigidă dintre aspectele și coordonatele domestice ale statului și mediul exogen în care acesta acționează, o atare schemă de comprehensiune va încerca să integreze și să analizeze cele două componente – internă și externă – într-o manieră funcțională. Prin urmare, „globalizarea trebuie înțeleasă și ca o serie de modificări în interiorul statului și nu doar ca o serie de forțe externe îndreptate împotriva lui”⁵, deoarece „istoric, for-țele transnaționale și statele s-au dezvoltat și au evoluat în tandem.”⁶ Altfel spus, mo-delul *clepsidrei* permite surprinderea interacțiunii dintre substatat și suprastatat la ni-velul statului ca o „combinație de autonomie relativă și interdependență simbiotică.”⁷

Așadar, statul contemporan, se pare că se plasează la intersecția dintre vecto-rii globalizării care, pe de o parte îi modifică statutul pe scena internațională/globală iar pe de altă parte forțele care îi diluează puterea internă – aceste două aspecte constituind și marile provocări contemporane la adresa statului.

Globalizarea poate fi înțeleasă ca o „lărgire, adâncire și accelerare a interco-nectării la scară mondială în toate aspectele vieții sociale contemporane”⁸. Aceasta se traduce prin faptul că timpul și spațiul se comprimă la o intensitate și în moduri fără precedent, fapt care proiectează globalizarea să fie „nu doar o simplă teorie socială ci, mai curând o descriere a unei noi realități sociale extrem de semnificative”⁹, sau pentru a folosi cuvintele unuia dintre cei mai importanți susținători ai globaliză-rii (economice) contemporane, „legătura cu fluxurile globale reprezintă poate, as-pectul central al istoriei actuale.”¹⁰

1 Andrew Gamble, „Neo-liberalism”, *Capital and Class* 75 (2001): 127.

2 Carnoy, Martin, Castells, Manuel, „Globalization, the knowledge society, and the Network State: Poulatzas at the millenium”, *Global Networks*, 1(2001): 5.

3 David Held, Anthony McGrew, David Goldblatt, Jonathan Perraton, *Transformări globale. Politică, economie și cultură*, traducere colectivă (Iași: Polirom, 2004), 33.

4 Ronnie D. Lipschutz, (ed.), *On security* (New York: Columbia University Press, 1995).

5 Ian Clark, *Globalization and International Relations Theory* (Oxford: Oxford University Press, 1999), 52.

6 Clark, *Globalization*, 52.

7 Michael Mann, „Has Globalization Ended the Rise and Rise of the Nation-state?”, *Review of International Political Economy*, 4:3(1997): 477.

8 Held, *Transformări*, 26.

9 Clark, *Globalization*, 35.

10 Kenichi Ohmae, *The End of the Nation State: The Rise of Regional Economies* (New York: Free Press Paperbacks), 15.

Globalizarea este termenul preferat pentru a descrie realitatea internațională după sfârșitul Războiului Rece, iar cei mai mulți dintre cei care o analizează se referă la ea ca la un *proces evoluționist*¹, o *transformare istorică*² sau ca la o *realitate multidimensională*³ ce decurge din „diversitatea care este parte a naturii sale intrinseci.”⁴ Constanta tuturor acestor abordări este reprezentată de surprinderea creșterii interdependențelor pe de o parte, ca urmare a „creșterii interconectărilor reflectată în extinderea fluxurilor de informație, tehnologie, capital, bunuri, servicii și persoane”⁵, iar pe altă parte, de creșterea gradului de deschidere, de transparență.

Intersectarea interdependenței și deschiderii devine posibilă și mai mult, se adâncește ca urmare a unora dintre componentele fundamentale care caracterizează procesul de globalizare: internaționalizarea comerțului, finanțelor și investițiilor, avansul rapid al tehnologiilor, diseminarea paradigmelor politice, emergența mișcărilor sociale cu influență locală și transnațională, standardizarea sistemelor de securitate globală, internaționalizarea problemelor transfrontaliere și translarea puterii dinspre statele suverane către elitele globale avansate tehnologic precum și către interesele private supranaționale.⁶

Prin urmare, „globalizarea implică procese complexe care internaționalizează politica domestică – dar în același timp modelează politica externă funcție de presiunile interne în creștere” ceea ce se reflectă în faptul că „statele națiune au învățat să-și partajeze suveranitatea cu instituții regionale și globale și, în același timp, să-și deschidă economiile către dimensiunile regională și globală.”⁷

Deci, dacă globalizarea este un proces al lumii contemporane, iar unele dintre principalele ei consecințe pot fi analizate la nivelul transformărilor statului, atunci și acesta poate fi conceput din perspectiva procesualității. Astfel, premodernitatea este caracterizată de presatralitate și haosul postimperial, lumea modernă propune o imagine clasică a statului dată de recunoașterea principiului suveranității și, în paralel, de separarea clară dintre afacerile interne și cele externe ale statului, iar în ultimă instanță statul postmodern nu se mai bazează pe sistemul balanțelor și nici nu mai subliniază importanța suveranității sau a diviziunii clare dintre politicile interne și cele externe.⁸ Statul postmodern este statul care s-a transformat sub presiunile globalizării și este unul dintre actorii care populează spațiul „politică postinternațională.”⁹

Această simplă enumerare, din perspectivă istoric-evolutivă, a stărilor de agregare a statalității ar trebui să risipească fobiile pe care le declanșează reforma

1 George Modelski, „Globalizations as Evolutionary Process”, în George Modelski, Tesselano Devezas, William R. Thompson (editors), *Globalization as Evolutionary Process. Modeling Global Change* (London: Routledge, 2008), 12-29.

2 James H. Mittelman, *Whiter Globalization? The Vortex of Knowledge and Ideology* (London: Routledge, 2004), 4-5; magnitudinea acestei transformări este astfel explicată *it is a transformation in the economy in that livelihoods and modes of existence change; in politics, since the locus of power gradually shifts above and below territorial states, forming a multilevel system; and in culture, insofar as there is an erosion of certain life-ways and the emergence of new hybrid forms. Globalization, in turn, engenders both accommodation and resistance. After all, this power structure has an uneven impact on various strata in different regions and countries*

3 Hopper, Paul, *Living with Globalization*, (Oxford, New York: Berg, 2006), 139.

4 Clark, *Globalization*, 35.

5 NIC (National Intelligence Council), *Mapping the Global Future* (Honolulu: University Press of the Pacific, 2004).

6 Group of Experts on the United Nations Programme in Public Administration and Finance, *Globalization and State: an overview. Report prepared by the Secretariat* (May 2000), 2-4.

7 Group, *Globalization*, 1.

8 Robert Cooper, *Deștrămarea națiunilor. Ordine și haos în secolul XXI*, traducere de Sebastian Huluban (București: Univers Enciclopedic, 2007), 41-81.

9 James N. Rosenau, *Turbulence in World Politics. A Theory of Change and Continuity* (Princeton: Princeton University Press, 1990), 6.

sau evoluția sa sub impactul globalizării: statul nu a fost așa dintotdeauna și nu va rămâne așa pentru totdeauna!

Dintr-o altă perspectivă începuturile modernității sunt caracterizate de „statele teritoriale guvernate de monarhi absolutiști angajați în lupta pentru securitate și supraviețuire”¹ fiind construite pe niveluri extrem de ridicate ale *puterii intensive* – înțelegă ca puterea care se proiectează profund în interiorul societății.² Gradual, trecând prin perioada exprimării *puterii extensive* în formule imperiale, statele teritoriale se transformă în națiuni-state, entități care au avut rolul central în apariția noului ordin mondial; ele sunt structuri politice distincte atât de conducător cât și de cel condus, cu autoritate supremă asupra unui teritoriu clar definit, sprijinite pe deținerea monopolului asupra puterii coercitive legitime.

Astăzi, globalizarea limitează suveranitatea statului și în același timp redefinesc granițele sale sociale. Dacă statul-națiune clasic implică existența unei comunități naționale ca referent, atunci când globalizarea forțează statul să-și modifice acest cadru de referință, comunitățile naționale își pierd canalul reprezentării politice iar ceea ce urmează este dezvoltarea naționalismului împotriva statului. Prin urmare, ca o evoluție firească a statului „separația dintre națiune și stat este un proces fundamental care caracterizează lumea contemporană.”³ Fără a absolutiza această separare, trebuie să subliniem că statul își pierde din atributele pe care i le-a conferit modernitatea. Economia globală și revoluția informațională au reconfigurat profund instituțiile fundamentale ale proceselor de guvernare specifice statului modern și prin aceasta au modificat două dintre trăsăturile centrale ale statului modern: suveranitatea și teritorialitatea.

În această nouă *geografie a puterii* globalizarea implică cel puțin „o denaționalizare parțială a teritoriului național precum și o translare a unora dintre componentele tradiționale ale suveranității către alte instituții sau chiar o translare dinspre entitățile supranaționale către piața globală de capital”⁴ sau altfel spus suveranitatea și teritoriul sunt relocate în alte arene instituționale din afara statului și din afara cadrului teritoriului tradițional, suveranitatea fiind descentralizată iar teritoriul parțial denaționalizat. Ca urmare a unor astfel de transformări statul-națiune se vede constrâns pe de o parte de forțele pieței globale, iar pe de altă parte de imperatiile politice ale transferului de putere. Astfel, dacă forțele pieței denaționalizează teritoriul, transferul de putere se realizează prin locarea suveranității într-o multitudine de arene instituționale, de tipul regimurilor (legale) transnaționale.

Într-un astfel de cadru, globalizarea trebuie înțeleasă din perspectiva extinderii și redefinirii relațiilor de putere: în primul rând, statele-națiune au devenit parte a unui model al schimburilor globale și, în al doilea rând, ideea politicii globale evidențiază complexitatea întrepătrunderilor care transcend statele și societățile prin faptul că le completează cu o rețea extinsă de agenții și organizații. Într-un astfel de context, considerat de unii ca fiind anarhic, de alții ca fiind complex, predictibilitatea interacțiunilor poate fi analizată din perspectiva regimurilor internaționale care reflectă intensificarea modelelor de angajare globală și regională.

Regimurile internaționale trebuie înțelese ca un sistem descentralizat de guvernare care erodează monopolul autorității statului fapt pentru care statele națiune nu mai reprezintă singurele centre sau formele principale de guvernare și autoritate din lume.⁵ Mai mult, regimurile și organizațiile internaționale sunt singurele

1 John Baylis, Steve Smith, *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations*, second edition (Oxford: Oxford University Press, 2001), 620.

2 Michael Mann, *The Sources of Social Power*, (Cambridge University Press, 1986), 7-10.

3 Craig Calhoun, *Nationalism*, (University of Minnesota Press, 1998).

4 Saskia Sassen, *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*, (Columbia University Press, 1996).

5 James Rosenau, *Along the Domestic – Foreign Frontier* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).

capabile să ofere soluții unor probleme contemporane pentru că reușesc să gestioneze mult mai bine decât statul cunoașterea disponibilă; acest lucru devine posibil deoarece „organizațiile internaționale devin parte a experienței cotidiene pentru că ele se constituie în mediatori ai politicilor; ele reprezintă o parte a spațiului (de debateră) internațional care autorizează inovația. Astfel, putem să le concepem și studiem ca agenți ai inovației.”¹

Aceste structuri au luat naștere pentru a *soluționa probleme* care necesită acțiuni colective dar, în același timp, soluționarea și redefinirea problemelor depinde de cantitatea de cunoaștere nouă care poate fi introdusă în procesul de luare a deciziilor. Particularitatea acestei cunoașteri este că trebuie să fie astfel construită încât să poată fi utilizată simplu și eficient în cadrul unei rețele (*policy or knowledge network*). În acest context cunoașterea poate fi înțeleasă ca un instrument care permite conectarea unui spațiu cu un altul, ca un nod prin care majoritatea actorilor trebuie să treacă; fluxurile în interiorul unei astfel de rețele (ceea ce Foucault numea *putere*) devin posibile și reale numai din perspectiva și datorită cunoașterii.

Așadar, globalizarea implică descentralizarea cunoașterii (a puterii) iar apariția societății bazate pe cunoaștere diminuează rolul internațional al statului și propune o formulă teoretică și practică utilă pentru a explica politica globală. Incapabil să mai gestioneze și controleze bunăstarea și informația, delegitimat de chiar acțiunile și ideologia sa, statul se transformă sub presiunea globalizării care produce modificări structurale în relația dintre putere și cunoaștere. Astfel, din perspectiva creșterii interconectivității globale care afectează profund înțelegerea clasică a statului și a funcțiilor sale, analiștii au propus o serie de formule alternative care să reflecte pierderea atributelor care tradițional aparțineau statului – suveranitatea, teritoriul și implicit puterea – *stat rețea (network state)*², *stat regional / subregional (regional / subregional state)*³ sau *stat transnațional (transnational state)*⁴.

Globalizarea, în formula pragmatică a liberalizării, produce o serie de modificări la nivelul funcționării interne a statului; aceste modificări sunt atât de profunde și de evidente încât pot fi analizate într-o manieră autonomă fără ca prin aceasta să nu rămână perfect convergente cu implicațiile generate de globalizare. Altfel spus, statul își redefinesc statutul nu doar ca urmare a acțiunii de sus în jos, cât și ca urmare a descentralizării cunoașterii, care acționează și poate fi analizată mai curând urmând o traiectorie ascendentă. Prin faptul că nivelul global este unul care elimină frontierele care modelau gândirea clasică, multe dintre conceptele cu care operăm în mod tradițional își pierd din relevanță, iar „cea mai perimată dintre aceste noțiuni este cea de stat-națiune.”⁵ Dacă până acum am încercat să surprind principalele aspecte pe care spațiul global le proiectează asupra statului în cele ce urmează vom analiza din perspectiva cunoașterii cealaltă jumătate a clepsidrei.

Michel Foucault considera că puterea este exercitată prin intermediul instituțiilor sociale și, prin aceasta puterea este constituită din discursuri, care reprezintă arii de cunoaștere prin intermediul cărora este înțeleasă lumea. Cu alte cuvinte, lumea există ca un construct al subiectivității: un set de semne și practici care includ reguli, multe dintre ele nespuse, dar care controlează comportamentul.

1 Haas, Ernst B., *When Knowledge is Power: Three Models of Change in International Organizations* (California: University of California Press, 1990), 14.

2 Martin Carnoy, Manuel Castells, „Globalization, the Knowledge Society, and the Network State: Poulatzas at the millenium”, *Global Networks*, 1(2001).

3 Kenichi Ohmae, *The Next Global Stage. Challenges and Opportunities in Our Global World* (New Jersey: Wharton School Publishing, 2005).

4 Ulrich Beck, *Ce este globalizarea?: Erori ale globalismului - răspunsuri la globalizare*, traducere de Ida Alexandrescu și Diana Popescu (București: Trei, 2003).

5 Ohmae, *The Next*, 82.

Cunoașterea (cu precădere cea științifică) controlată de stat, a fost și rămâne fundamentală pentru relațiile de putere din interiorul societății capitaliste. Aparatul de stat controlează atât cunoașterea cât și discursul iar, statul se modelează în funcție de modul în care utilizează puterea pentru a reproduce relațiile de inegalitate (bazate pe distribuția inegală a puterii): „monopolizarea cunoașterii de către stat este cea care determină funcțiile organizaționale și direcția statului”¹; altfel spus statul utilizează cunoașterea pentru a legitima o anumită ideologie (spre exemplu valorile și normele burgheziei). De aceea statul nu are doar un rol important în generarea de cunoaștere nouă în cadrul societății ci, are un rol determinant în modul în care această cunoaștere este utilizată.

În statele dezvoltate, pe perioada epocii industriale, această accepțiune a cunoașterii putea fi caracterizată ca fiind cu precădere națională: statul avea capacitatea de a defini această *știință* precum și valorile care susțineau reproducerea puterii în interiorul granițelor naționale.

În lumea globalizată a tehnologiei informaționale, formarea cunoașterii și deținerea controlului asupra cunoașterii scapă de sub controlul statului-națiune, iar această pierdere a monopolului asupra cunoașterii poate fi explicată prin intermediul a trei motive distincte:

- a. valorile și normele capitaliste dominante sunt în proces de globalizare
- b. multe dintre forțele (care dau substanță globalizării) descentralizează controlul asupra producerii și transmiterii cunoașterii deținut în mod tradițional de către stat
- c. din cauza competiției economice și a îmbătrânirii populației statele nu mai pot susține nivelul bunăstării care a caracterizat lumea de după cel de-al Doilea Război Mondial²

Globalizarea a erodat monopolul statului-națiune asupra cunoașterii științifice precum și abilitatea sa de a utiliza această cunoaștere pentru a reproduce puterea; chiar dacă rolul cunoașterii devine din ce în ce mai important în conturarea relațiilor de putere, aproape paradoxal rolul statului în cadrul acestui proces se diminuează. Așadar, descentralizarea cunoașterii devine un proces emblematic al lumii contemporane și trebuie înțeles din perspectiva faptului că „formarea cunoașterii și controlul (puterea) asupra cunoașterii în economia globală scapă de sub controlul statului-națiune deoarece inovația se globalizează, deoarece discursul despre cunoaștere se plasează în afara controlului statului și, deoarece informația este mult mai accesibilă decât a fost înainte datorită dezvoltării tehnologiei și comunicațiilor.”³

În mod tradițional spațiul economic și statul-națiune au apărut și s-au dezvoltat împreună găsindu-și legitimitatea unul în existența celuilalt. Or, în momentul în care globalizarea diminuează (uneori chiar elimină) evidența pragmatică a unei astfel de relații, minimizarea rolului statului deschide calea spre descentralizarea puterii și implicit a cunoașterii. Altfel spus, globalizarea produce condiții necesare pentru creșterea libertății individuale care este direct proporțională cu diminuarea monopolului statului asupra cunoașterii. Aceasta este o modalitate de a elimina legătura dintre stat și economie prin faptul că performanța crește tocmai pentru că rolul statului se diminuează.

Dacă devine o evidență că statul pierde monopolul asupra cunoașterii științifice este cu atât mai clar că știința socială (care permite interpretarea și înțelegerea socialului) se fundamentează pe natura dispersată a cunoașterii umane deoarece „o cunoaștere a particularului, o cunoaștere dominată de condițiile circumstanțiale ale timpului și spațiului nu poate exista decât dispersată printre indivizi.”⁴ Mai mult chiar,

1 Nicos Poulantzas, *State, power, socialism* (London: New Left Books, 1980), 60-61.

2 Carnoy, „Globalization”, 9-10.

3 Carnoy, „Globalization”, 11.

4 Friedrich A. Hayek, *Law Legislation and Liberty, Rules and Order (vol.I)* (Chicago: The University of Chicago Press, 1973), 80.

trebuie să subliniem că atunci când ne referim la cunoașterea științifică (ea însăși eliberată de tirania statului) nu facem referire decât la o mică parte din cunoașterea umană, întrucât mai există „o arie de cunoaștere importantă, dar neorganizată, care nu poate fi numită științifică, în sensul cunoașterii regulilor generale: cunoașterea circumstanțelor particulare de timp și spațiu”¹ (condiția naturală a acestei cunoașteri este descentralizarea, cu atât mai evidentă o dată cu diminuarea rolului statului).

Astfel în spațiul economic, sau în spațiul socialului cunoașterea este esențialmente una *dispersată*, iar prin aceasta trebuie să înțelegem o *cunoaștere practică* specifică circumstanțelor individuale; aceste circumstanțe exprimă o *raționalitate* imposibil de cuprins în întregime în limbajul conceptual, care ar putea justifica mecanismele unui centru de control: „înainte de a exista piața este imposibil să existe un planificator care să știe care sunt cererile individuale”² sau în alți termeni „orice regim centralizat va exploata doar o mică parte din cunoașterea disponibilă”³ (iar prin aceasta va deveni neperformant justificând încă o dată necesitatea descentralizării cunoașterii). În acest context dacă o economie se dorește a fi de succes, atunci trebuie să poată face față *diviziunii* sau *fragmentării* cunoașterii; refuzul de a accepta structura mozaicată a cunoașterii este efectul direct al încercării de a coordona procesul social, sub forma diferitelor inginerii sociale sau politice care diminuează sau chiar elimină libertatea individuală. Imposibilitatea planificării decurge din imposibilitatea centralizării *cunoașterii* fapt care devine cu atât mai evident pe măsură ce se aprofundează implicațiile globalizării. Așadar orice stat care garantează libertatea individuală trebuie să accepte ca provocare contemporană și descentralizarea cunoașterii.

Plasat între provocările globalizării – descentralizarea guvernării și descentralizarea cunoașterii – statul își pierde din caracteristicile tradiționale iar în *noua lume* „cele două tendințe – supranaționalitatea și devoluția – merg împreună.”⁴ Astfel, globalizarea permite emergența unor structuri supra/transnaționale care pot oferi soluții problemelor cu care se confruntă spațiul (inter)național, și în același timp natura dispersată a cunoașterii umane erodează capacitățile de planificare (rațională, științifică) pe care și le asumase în mod tradițional statul.

1 Friedrich A. Hayek, *The Counter-Revolution of Science* (New York: The Free Press, 1955), 183.

2 Norman P. Barry, *The New Right* (London and New York: Croom Helm, 1987), 32.

3 Gray, John, *Hayek on Liberty* (Oxford: Basil Blackwell, 1984), 15.

4 Carnoy, „Globalization”, 14.

Sistemul internațional în contextul unor noi fenomene geopolitice¹

■ MARIAN ȚĂRANU

Abstract

The basic idea of this article is that there are new international phenomena which call for new geopolitical instruments. They have to be designed for a pragmatic, efficient and comprehensive analysis, in order to predict and engineer the strategies of international actors.

Keywords

political power, sphere of influence, ideological convergence, hegemony

Argument

Fenomenele globalizării, convergenței ideologice, destructurării statului și noile mecanisme de guvernare sunt în același timp rezultate ale unor evoluții istorice, precum modificările balanțelor de putere la nivel mondial sau progresele tehnologice, cât și cauze ale apariției unor noi actori internaționali. Scopul acestui articol este de a prezenta modul în care noile evoluții istorice impun noi categorii în instrumentarul de lucru al geopoliticii.

Categorii geopolitice clasice

În cadrul geopoliticii, uzajul unor termeni consacrați de știința politică, precum putere sau ideologie, își schimbă sensul și semnificația. Spre exemplu, puterea politică, deși este un element esențial pentru stabilirea modului de acțiune al unui stat pe scena internațională, la nivel geopolitic are alte conotații decât cele sociologice, menținând totuși unele caracteristici. Spre exemplu, din formele de manifestare ale pu-

¹ **ACKNOWLEDGEMENT:** This paper was made within The Knowledge Based Society Project supported by the Sectoral Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number POSDRU ID 56815.

terii politice (dominație, autoritate, forță, competență, influență, prestigiu), un actor geopolitic (stat, organizație internațională, rețea criminală, organizație teroristă sau societate transnațională) poate utiliza doar trei – dominația, forța și influența.

Într-o analiză sociologică „ne situăm la nivelul cel mai general al societății, una dintre caracteristicile puterii politice fiind legată de exercitarea sa la nivelul global al unei comunități umane. Datorită caracterului său integrator, ea are capacitatea de a cuprinde în sine și a-și subordona, ca resurse și mijloace proprii, celelalte forme de putere”¹. Într-o analiză geopolitică însă, deși puterea politică rămâne un factor global și integrator, aceasta este utilă exclusiv prin „capacitatea generalizată (la nivelul societății globale) de decizie și control - deținerea celor mai eficiente mijloace economice, sociale, politice și ideologice”². Desigur, operăm în continuare cu „asimetria sau inegalitatea rolurilor”, cu „dependența de ierarhii, de norme sau de ritualuri”, „existența unui centralism, izvorât din moduri specifice de organizare”, fiind de acord că „resursele puterii sunt inegal distribuite, iar o relație de acest tip nu poate funcționa fără diviziunea conducători-conduși”. Și la nivel geopolitic sunt posibile ambele ipoteze ale puterii politice: interscurivă și integrală.

Dar acest transfer de proprietăți din zona subetatică în cea internațională este posibil exclusiv întrucât puterea politică (înțeleasă relațional sau contextual) are ca principal instrument **statul** - „o ipostază în care el asigură realizarea deciziilor ei specifice, precum și o mare parte a funcției de control pe care puterea o exercită în raport cu societatea. Acest instrument de putere concentrează sub autoritatea sa majoritatea resurselor economice, normative sau coercitive de care poate dispune o societate”³.

La nivel geopolitic, **puterea** este conceptualizată prin categoriile specifice acestui domeniu de analiză, planificare și acțiune politică la nivel internațional:

Putere – **mare putere** – super putere: ierarhia statelor pe criteriul capacității de a-și impune deciziile proprii pe scena internațională, la nivel regional, continental sau mondial structurează capacitatea acestor actori de a se manifesta în raport cu partenerii lor. Din perspectiva extrapolării la nivel supraetatic a puterii politice și a încheierii Războiului Rece, poate fi acceptabilă descrierea geopolitică a lumii ca scenă a jocurilor de putere angajate de actorii internaționali, mediate de o singură superputere – SUA.

Structurile de putere (imperială și multistatală) determină **hegemonia** și **echilibrul de putere** ca fenomene geopolitice. Grila de interpretare geopolitică asupra relațiilor internaționale are ca fundament noțiunea de **sferă de influență**. Categoriile geopolitice prin prisma cărora sunt analizate fenomenele la nivel internațional, prin care sunt stabilite planuri de evoluție și operaționalizate obiectivele pe termen mediu și lung ale respectivilor actori internaționali au generat școli de gândire geopolitică a căror evoluție nu este simetrică celor din relațiile internaționale. Astfel, școlile germană, anglo-americană, franceză sau rusă au proiectat viziuni geopolitice pentru „interesele” naționale ale țărilor respective, nefiind structurate pe curențe precum liberalismul, socialismul, feminismul etc..

Din această perspectivă, unul dintre cele mai importante mecanisme în zona subetatică devine cu totul secundar, chiar periferic la nivel geopolitic – **legitimitatea puterii**. În plan sociologic, Maurice Duverger considera că singura sursă a legitimității unei puteri constă în faptul că ea „este conformă schemei de legitimitate definită de sistemul de valori și norme al colectivității în cadrul căreia se exercită și că asupra acestei scheme există un consens în interiorul colectivității”⁴. La nivel internațional,

1 Virgil Măgureanu, *Sociologie politică*, (București: RAO, 2006), 85 și urm.

2 Măgureanu, *Sociologie*, 84 și urm.

3 Măgureanu, *Sociologie*, 91-92.

4 Maurice Duverger, *Sociologie de la politique*, (Paris: PUF, 1973), 177.

dominația și influența sunt concordate într-un club de parteneri (alianțe militare, economice sau culturale), iar forța se aplică de cele mai multe ori în lipsa consensului comunității internaționale. Toate cele trei forme de manifestare a puterii sunt legitime prin prisma reglementărilor internaționale. Dacă în cazul **sistemelor deschise** este consimțită **pacea democratică**, în raportarea lor la ceilalți actori (state totalitare, companii transnaționale, organisme internaționale) intervine arbitrariul, legislația internațională putând fi invocată funcție de interese (desigur sunt și excepții, precum impunerea, în anul 2009, de către Fiscul American unei bănci elvețiene a comunicării unor date confidențiale despre conturile unor cetățeni americani, care, în cele din urmă a dus la încălcarea de către banca elvețiană a unor cutume și legi naționale).

De asemenea, acestor categorii li se alătură, în definirea domeniului geopoliticii, unele care nu se regăsesc în alte discipline: punct geostrategic – zonă geostrategică, panism (*etnic* – panarabismul, pangermanismul, panslavismul, panturcismul sau panturanismul, panfinismul, paniranismul, panelenismul; *religios* – panislamismul, panortodoxismul; *continentale* sau *civilizațional-teritoriale* – eurasianismul, panafricanismul, panasianismul, paneuropenism)¹.

Fenomene geopolitice noi

Pe de altă parte, structurile neguvernamentale internaționale (organizații internaționale în domeniul presei, medicinei etc., rețele criminale sau teroriste cu ramificații la nivel global, sau societăți comerciale transnaționale) desfășoară acțiuni la nivel regional, continental sau mondial care, puse în balanță cu fenomenele subetactice au ca efecte creșterea interdependenței între actorii internaționali, atomizarea socială și politică, radicalizarea, dezghețarea conflictelor înghețate etc., ceea ce indică o creștere exponențială a complexității politicii internaționale. Din această cauză, pe lângă categoriile clasice ale geopoliticii, intervin fenomene noi ce reclamă abordări noi: globalizarea, convergența ideologică, destructurarea statului și noile mecanisme de guvernare sunt în același timp rezultate ale unor evoluții istorice, precum modificările balanțelor de putere la nivel mondial.

Din perspectiva **convergenței ideologice**, tema sfârșitului ideologiilor, anunțată în anii '70 de Daniel Bell, a devenit una dintre cele mai prolifiche idei din istoria gândirii politice. Sentimentul că toate sistemele alternative la cel de democrație plurală se apropie de sfârșitul lor istoric, lăsând liberă proliferarea unui singur mod de organizare politică și socială, a devenit acut. „Valurile democratizării” au întregit imaginea unui puzzle mondial care începuse să capete o singură culoare, deși cu nuanțe diferite, aflat într-o dinamică uniformă. Schimbarea percepției lumii la nivelul individului începuse încă din anii '80 să nu i se mai datoreze. Fenomene mult mai puternice decât sistemul său de valori au început să îl cuprindă cu o viteză amețitoare. Gândul că, dintre toate temele sociale, „conflictul” este cel mai prolific motor al bunăstării, întrucât era în acord cu natura sa, a „universalizat” noțiunea de **interes**. Atomizarea socială, individualismul, pragmatismul sunt noile valori ale unei lumi „trezite” parcă din somnul rațiunii care produsese timp de jumătate de secol totalitarismul.

La nivel politic, procesul democratizării, axat pe definirea primară a drepturilor negative ale individului care, indiferent de statut social, are ca apanaj **votul** (universal și liber exprimat), redefinesc statutul de cetățean, reconstruind astfel sistemul politic. Mecanismele reprezentării se integrează într-o nouă logică, afrentă unor mecanisme constituționale calchiate pe același patern. Astfel, democrația începe să capete o teorie unitară, suficient de permisivă pentru proiecte diferite

¹ Pentru o indexare a acestor „categorii” cu care operează domeniul geopoliticii a se vedea Silviu Neguț, *Geopolitica. Universul puterii*, (București: Meteor Press, 2008).

(asociativă, participativă, consensuală), expulzând însă pe ușa din dos a istoriei democrația populară. Chiar dacă acest proces este unul cantitativ, statistic, dat de numărul de adepți traumatizați de excesele unor epoci apuse, dar care vorbesc aceeași limbă și împart aceleași valori.

Noua teorie a democrației prevede o definiție neechivocă a poporului, în sensul de cetățeni cu drept de vot (domnia majorității limitate) și două sensuri ale acțiunii acestora (proceduri electorale corecte și reprezentativitatea aleșilor care preiau puterea populară). Altfel spus, la nivel principal, o democrație este puterea poporului asupra poporului, care alege liber cui să îi delege puterea. În acest caz, „problema fundamentală este: cum putem menține și consolida legătura dintre atribuirea nominală și exercitarea concretă a puterii? Deși alegerile și reprezentarea sunt instrumente necesare democrațiilor pe scară largă, ele reprezintă călcâiul lui Ahile. Cel care își delegă puterea o poate și pierde; alegerile nu sunt neapărat libere; iar reprezentarea nu este necesarmente reală”¹. Cu toate acestea, ca și în viziunea lui Popper, nu ne rămâne decât să identificăm „modurile și mijloacele de maximizare a puterii (concrete) a poporului”².

Desigur, nu există neapărat o relație cauzală între căderea vechilor regimuri și demararea procesului de democratizare. Viziunea potrivit căreia, „în ciuda diversității presiunilor globale pentru democratizare, consolidarea democratizării are o determinare națională”, pare a fi una corectă din punct de vedere politic. Cel puțin teoretic însă, „modul în care o serie de presiuni și evenimente globale s-au combinat, deschizând o oportunitate politică pentru democratizare la sfârșitul secolului XX”³, induce posibilitatea ca „starea indecisă” a unei națiuni după o revoluție, o lovitură de stat, sau insurecție armată etc., să poată evolua în direcții care nu sunt neapărat repetate istoric în altă parte.

Evoluțiile intestinale statului-națiune sunt vizibile pe scena internațională. Orice nouă intrare a unui actor în „clubul democrațiilor” (operaționalizată prin instituții supraetactice care sunt forme de organizare prin care statele membre își apără sau promovează propriile proiecte) înseamnă consolidarea unui curent, a unei ideologii, a unui sistem de valori, a unor tendințe, a unor sfere de influență. Desigur, democrația, una singură sau un bloc de democrații, nu este infailibilă, nici raportată la ea însăși, însă nici raportată la familia căreia i se alătură. La nivel internațional, termenii discuției se mută de la baza de valori comune la vehicularea intereselor naționale. Structurarea geopolitică a raporturilor între actorii internaționali se face în termeni de interese și putere. Marile puteri sunt partenerii de discuție ai superputerii care împarte astfel sferele de influență.

La nivel economic, odată coroborate și armonizate valorile proprii, prin pacea democratică, sunt necesare reguli de bună practică, pentru a determina „spațiul de manevră” a fiecărei categorii care include respectivii actori pe criteriul puterii”, precum și raportarea unor actori internaționali la ceilalți. În domeniul economic, extinderea practicelor și reglementărilor tipice acestui sistem la nivel internațional este ilustrativă pentru modul în care avantajele marilor puteri sunt conservate și întărite. Statistica mediului de afaceri la nivel internațional, pe criteriul naționalității, indică realitatea jocului de putere la acest nivel. Indicatorii „avuției naționale” (de la cei demografici, la cei geografici, economici și culturali) sunt oglinda modului în care un stat își proiectează atât ambițiile regionale, cât și propriile proiecte în raport cu partenerii. Spre exemplu, în caracterizarea profilului unei puteri internaționale, sunt

1 Giovanni Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*, traducere de Doru Pop (Iași: Polirom, 1999), 52.

2 Sartori, *Teoria*, 53.

3 Jean Grugel, *Democratizarea. O introducere critică*, traducere de Ramona Elena Lupu (Iași: Polirom, 2008), 15

luați în calcul parametri precum populația, suprafața, produsul național brut și numărul și gradul de tehnicizare al forțelor armate¹.

La un alt nivel, se remarcă faptul că tensiunile interne ale statului-națiune sunt tot mai acute. Diluarea puterii centrale în favoarea celei locale și regionale face ca discursul practicat de leadership-ul unui stat în raportarea la partenerii săi să fie unul care înglobează idei, poziții și interese adesea divergente. Armonizarea acestor poziții necesită negociere, deci un proces rațional care produce comportamente predictibile.

Noile mecanisme de guvernare, prin care se accentuează guvernarea locală, bazată pe instrumente proprii federalismului sau regionalismului (precum dezvoltarea durabilă) induc practica grupurilor de interese legitime, care creează condițiile optime pentru creșterea expertizei și a calificării leadership-ului politic. De asemenea, așa cum adepții proiectului democrației asociative sesizau, în interiorul democrațiilor plurale se conturează zone informale de putere care monopolizează exercitarea reprezentării. Și acestea fac, în cele din urmă, ca statul să fie slăbit.

Tensiunile internaționale sunt un alt factor care presează pentru schimbarea statului-națiune. Este un loc comun faptul că, mai ales în perioada Războiului Rece, dar în multe privințe și acum, legislația internațională își menținea caracterul regulator însă mai mult la nivel discursiv, întrucât mecanismele punitive sunt deficitare. Acest aspect se datora și faptului că statele erau suverane în sensul tare și nu recunoșteau un nivel de autoritate superior lor. Din acest punct de vedere, legislația internațională avea un impact relativ minor asupra marilor puteri și chiar a statelor medii. După diluarea lumii bipolare, legislația internațională a devenit din ce în ce mai puternică, sub presiunea fenomenelor circumscrise globalizării. Astfel, se constată că legislația internațională exercită o influență semnificativă asupra felului în care inginerii sociali (policymakers) ajung să ia deciziile.

Fluxurile de capital și instrumentele financiare sunt atât tehnologii de creștere economică indispensabile oricărei economii naționale, cât și posibile unelte de demolare a unor astfel de sisteme. Acestea pot fi folosite pentru creșterea bunăstării unei națiuni sau regiuni, așa cum pot provoca crize economice la nivel global. Catalizate de progresele tehnologice, fluxurile de capital și instrumentele financiare sunt prolifiche și, de multe ori se dezvoltă mult mai repede decât legislația în domeniu. Din acest motiv, imposibilitatea reglementării naționale și internaționale funcție de previziuni articulate care să împiedice repercusiuni economice datorate, spre exemplu, instrumentelor financiare derivate, lasă un teren liber pentru creșterea fulminantă a decalajului între economia reală și cotele rezultate din speculații. Alături de acestea, unii relativ noi actori internaționali, neguvernamentali (companiile transnaționale, rețelele criminale și organizațiile teroriste) au o influență puternică asupra modificării balanțelor de putere la nivel mondial.

Aceste procese surprind caracteristici ale unei noi lumi, incompatibilă și incommensurabilă cu etapa în care existau sisteme de organizare socială și economică. Definită prin prisma unor noi factori de putere, noi zone de interes, noi modalități de organizare, noi activități și obiective, această etapă relevă mecanisme și categorii intelectuale inedite. Din punct de vedere istoric, lumea evoluează spre o nouă eră, iar perspectiva geopolitică asupra scenei internaționale și a comportamentelor acestor factori are un specific bine conturat, care face posibilă optimizarea acțiunii factorilor decizionali.

1 Frederic S. Pearson, J. Martin Rochester, *International Relations, The Global Condition in the Late Twentieth Century*, (McGraw-Hill, Inc., 1992), 81.

The role of the EU as an international actor after the Lisbon treaty

■ CRISTIAN NIȚOIU

Abstract

This paper explores the ways in which the role of the European Union as an international actor is affected by provisions of the Lisbon treaty. It will be argued that the adoption of the treaty has the potential of fostering cooperation between the member states and the Union's institutions towards the creation of a common approach to foreign policy. At the same time, the establishment of new foreign policy positions and institutions are to promote a normative stance for the EU in its international relations.

Keywords

Lisbon treaty, normative, foreign policy, European Union, normative power

Over the last three decades the foreign policy of the European Union has been shaped by the debate around 'civilian power Europe' and 'militarized power Europe'¹. This debate reflects the dichotomous relations between the supporters of intergovernmentalism and those of supranationalism within the EU. While both those perspectives strive for the creation of a common foreign policy for the Union, intergovernmentalism stresses that this can only be achieved by building military capabilities². Such a *Realpolitik* view of international relations is contrasted by the rather neo-functionalist approach promoted by those who support supranationalism within the EU. They recognize that because the consensus on foreign and security policy between the EU member states has been difficult to forge, the Union must try to construct a common approach to foreign policy based on other principles besides power politics. Thus, the European Union is a normative actor who seeks to promote the norms and values that are found at its base in its external relations. Only af-

1 Ian Manners, „Global Europa: Mythology of the European Union in World Politics”, *Journal of Common Market Studies*, 48, 1(2010): 67.

2 Andrew Moravcsik, *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht* (Ithaca: Cornell University Press, 1998).

ter the EU has fully developed its normative role within the international system could the level integration from which it stemmed spill over and create consensus towards acquiring real military capabilities¹. The Lisbon treaty fuses and conciliates intergovernmentalist and supranationalist views on foreign policy by subscribing to a normative role of the EU in its international relations while, at the same time transferring from the Commission to the European Council the power to regulate on the EU's external 'strategic interests and objectives'. This paper will explore the consequences of the adoption of the Lisbon treaty on the EU's role as an international actor.

The history of the debate around the role of the European Union as an international actor is not at all new. Duchene² first introduced the idea of the European Union as a *civilian power* which is bent not using military means, but by only promoting its norms through civilian means. In contrast, ten years later, in the context of the return to power politics, Hedley Bull³, a representative of the *English School*, underscored that the EU cannot be perceived as being a regular international actor, and if it were, it would behave like a realist power. More recently the debate has shifted focus from the material side to a more ontological view of the EU. Thus, the EU became to be perceived as a *transformative power* that had only weak influence in certain areas, but as a whole had the power of shaping norms in the same way a cosmopolitan power behaves⁴. The counterargument to this perspective was that the EU is actually imposing its own norms, though not in the same way that ancient empires did, but by the power of its *example*⁵. The main debate about EU normative power spawned from Ian Manners seminal article⁶. According to Manners, normative power can be at times reinforced by military means, but the main idea of his argument is that power politics have no normative ends. European power becomes now the direct result of EU normative leadership and persuasion, excluding even power politics based on economic mechanisms⁷. Additionally, in its relations with the world, the European Union projects itself as a *force for good*⁸. This kind of self-description is based on the fact that the EU externalizes its norms through the logic of appropriateness⁹. Thus, derives „one of Manners' short hand definitions for nor-

1 M. Pace, „The construction of Normative Power", *Journal of Common Market Studies*, 45, 5(2007): 1041-1064; Natalie Tocci, et al., „The European Union as a Normative Foreign Policy Actor", in Tocci (ed.). *Who is a Normative Foreign Policy Actor? The European Union and its Global Partners*. (Brussels: Centre for European Policy Studies, 2008).

2 Francois Duchene, „Europe's role in world peace", in R. Mayne (ed.) *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead* (London: Fontana/Collins, 1972); Francois Duchene, „The European Community and the uncertainties of interdependence", in M. Kohnstamm and W. Hager (eds.) *A Nation Writ Large? Foreign-Policy Problems Before the Community* (London: Macmillan, 1973).

3 Hedley Bull, „Civilian Power Europe: A Contradiction in Terms?", *Journal of Common Market Studies* 12, 2(1982): 149-64.

4 Thomas Diez, „Constructing the Self and Changing Others: Reconsidering „Normative Power Europe"', *Millennium Journal of International Studies*, 33, 3(2005): 620.

5 Jan Zielonka, „Europe as a Global Actor: Empire by Example", *International Affairs*, 84, 3(2008): 471-484.

6 Ian Manners, „Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", *Journal of Common Market Studies*, 40, 2(2002): 235-258.

7 Ian Manners, „Normative Power Europe Reconsidered: beyond the Crossroads", *Journal of European Public Policy*, 13, 2(2006): 182-199; Ian Manners, „The Normative Ethics of the European Union", *International Affairs*, 84, 1(2008): 45-60.

8 Richard Whitman, „Muscles from Brussels: The demise of civilian power Europe?", in Ole Elgstrom & Michael Smith, *The European Union's Roles in International Politics: Concepts and analysis*. (New York: Routledge, 2006), 115.

9 Helen Sjursen, Karen E., „Justifying EU Foreign Policy: The Logics Underpinning EU Enlargement", in T. Christiansen and B. Tonra (eds.) *Rethinking EU Foreign Policy: Beyond the Common Foreign and Security Policy* (Manchester: Manchester University Press, 2004), 130.

mative power, that it is the ability to shape discourses"¹. Adrian Hyde-Price offered a structural realist critique to the *Normative Power Europe* concept, arguing that in its international relations the EU must be viewed as a rational actor bent on interest maximizing and chooses normative gains only within second rate areas, not crucial security issues: human rights or environmental issues².

The European Union's self-centered responses to the „Five-Day War“ and to the global economic crisis have put in doubt the normative character of the Union as an international actor. These recent developments have confirmed the prediction of the realist approach to international relations that the European Union is meant to act as a normal interest maximizing power. Within the Georgian war, the economic crisis or energy issue areas the member did not seem to find common ground and act unfired to promote a normative EU stance. In such a paradigm, second track issues (promotion of democracy and human rights) are followed only when they produce both relative and absolute gains³. At the same time a realist perspective casts a shadow over what the European Union is and stands for. The foreign policy of the EU is in a much higher degree a product of the interactions between various principles, norms, values and institutional designs within it. Additionally, a normative approach to EU foreign policy posits that the principles which construct it are also promoted through the Union's external actions. As such, the normative power of the EU resides not from what the European Union says or does, but from what it is. If this statement were to be valid, choosing economic interest instead of second rate issues, could not transform the normativeness of the EU, because it is strictly an endogenous result of the Union's structure and history. One of the main sources for analyzing the normative power of the EU are its treaties which have formalized and are an emanation of the norms and values that are at the base of the Union's construction. For this reasons the provisions of the Lisbon treaty are to have a significant impact on the EU's role as an international actor.

Both policy makers and scholars have been keen in pointing out that the Lisbon treaty will deepen the integration in the field of EU foreign policy⁴. In this sense, the treaty created a new position within the EU decision making framework which could advance integration, that of the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. The duties attributed to this new position concern coordinating the Common Foreign and Security Policy (CFSP) and externally representing the Union. Moreover, the High Representative has taken over the responsibilities of the former Commissioner for the EU's External Relations, serving thus the interests of the community⁵. While before the Lisbon Treaty the management of the CFSP was the sole responsibility of the intergovernmental body within the EU, the European Council, the High Representative would have to manage it⁶. Richard Whitman believes that this *double hatted* nature of the position can offer

1 Thomas Forsberg, *Normative Power Europe (Once More): A Conceptual Clarification And Empirical Analysis*. Annual Convention of the International Studies Association, New York, 15-18 February 2009.

2 Adrian Hyde-Price, „„Normative“ power Europe: a realist critique“, *Journal of European Public Policy*, 13, 2(2006): 251.

3 Adrian Hyde-Price, „A 'tragic actor'? A realist perspective on 'ethical power Europe'“, *International Affairs*, 84, 1(2008): 29-44.

4 Jan Orbie, (ed.), *Europe's Global Role: External Policies of the European Union*, (London: Ahsgate, 2008).

5 Article 1 19) of the Lisbon Treaty, inserting Article 9E TEU; Article 1 30) of the Lisbon Treaty, inserting Article 13a TEU.

6 Article 1 19) of the Lisbon Treaty, inserting Article 9e TEU; Article 1 27) of the Lisbon Treaty, amending Article 11 TEU; Article 1 29) of the Lisbon Treaty, amending Article 13 TEU; Article 1 30) of the Lisbon Treaty, inserting Article 13a TEU; compare the current Article 18 TEU 313 Article 1 30) of the Lisbon Treaty, inserting Article.

opportunities, but can also impede the development of a common stance on foreign policy issue¹. Firstly, the High Representative has the opportunity of creating greater cooperation between the Council and the Commission whose views on the way the foreign policy of the EU should be developed have frequently contrasted. For example, in the cases of the enlargement and the neighborhood policies the two institutions have at times reached consensus, but often their cooperation was plagued by rivalry and competition which made their initiatives overlap or contradict each other and thus be ineffective². Proponents of a normative foreign policy for the EU have been instrumental in promoting the creation of this new position. From their point of view the new High Representative will direct all her efforts to promoting the norms and values of the EU in the international system³. At the same time, through her role of CFSP coordinator within the Council she would have the task of assisting the spill over of the normative foreign policy into the decision making within the Council of the EU.

On the other hand, the Lisbon treaty has introduced the position of President of the European Council. This post involves coordinating the development and the achievement of the 'strategic interests and objectives' in foreign policy that were set through unanimity by the member states. Simultaneously the President has taken over some specific external relations functions: 'at his or her level and in that capacity, ensure the external representation of the Union on issues concerning its common foreign and security policy, without prejudice to the powers of the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy'⁴. This provision of the Lisbon treaty is taught to have created confusion or conflict around the roles of the High Representative and the President. The question of *who really speaks for Europe* still remains unanswered as the High Representative is prone to promote a more normative stance for the EU, while the President is constrained by his position to promote a foreign policy that reflects the intergovernmental consensus constructed between the member states. As such, the external representation of the EU will be the battle ground between the interests of the member states and those of the Commission. On the other hand, Malici has stressed that such a conflictual situation can be avoided if the President of the European Council and the High Representative will coordinate their efforts in order to create a consensus between the Commission and the heads of the member states⁵. Nonetheless, the relations between the holders of the new positions created by the Lisbon treaty has been characterized in the last five months by discord, which confused the EU's neighbors about the Union's intentions.

Some scholars have underlined the fact that the adoption of the Lisbon treaty has extended the EU's international reach towards other areas around the world⁶. The Lisbon Treaty grants legal personality to the EU abolishing the former European

1 Richard G. Whitman, „The Rise of European Security Cooperation”, *Perspectives on politics*, 7, 2(2009): 443.

2 Hiski Haukkala, „The European Union as a Regional Normative Hegemon: The Case of European Neighborhood Policy”, *Europe-Asia Studies*, 60, 9(2008): 1601—1622; John O'Brennan, "Bringing Geopolitics Back In": Exploring the Security Dimension of the 2004 Eastern Enlargement of the European Union", *Cambridge Review of International Affairs*, 19, 1(2005): 137; Helen Sjursen, „Why expand? The question of legitimacy and justification in the EU's enlargement policy”, *Journal of Common Market Studies* 40, 3(2002): 225.

3 T Forsberg, „Normative Power Europe”.

4 Article 16) of the Lisbon Treaty, inserting Article 9B TEU

5 Akan Malici, „The Search for a Common European Foreign and Security Policy: Leaders, Cognitions and Questions of Institutional Viability”, (New York: Palgrave Macmillan, 2008), 154.

6 Derek Averre, „Competing Rationalities: Russia, the EU and the „Shared Neighbourhood”, *Europe-Asia Studies*, 61, 10(2009); Hiski Haukkala, „The European Union as a Regional Normative Hegemon: The Case of European Neighborhood Policy”, *Europe-Asia Studies*, 60, 9(2008).

Communities¹. While from an instrumental point of view this will permit the EU to sign international agreements, at the same time it would be incorrect to compare the Union to a state in legal terms as it can sign only agreements found within the scope granted by the consensus between the member states. Although it is straightforward that the legal personality of the EU supports an intergovernmentalist approach to the development of the Union, former High Representative for CFSP, Javier Solana underscored that it will 'be easier for third countries to understand the EU without the complication of dealing with, and sometimes signing agreements with, different entities'². In this sense, the EU would be more effective in exporting its norms and values to the Third World countries.

Probably the most important innovation introduced by the Lisbon treaty is the proposed establishment of a professional diplomatic corps to represent the Union in its external relations. The European External Action Service (EEAS) would be created to assist the new High Representative for Foreign Affairs and Security Policy and would be under his authority. The EEAS will round up members from relevant departments within the Commission and the Council's General Secretariat coupled with diplomatic staff selected by the member states³. The establishment of the EEAS is widely seen as marking the birth of a European foreign policy service that could foster a more coherent international stance for the Union. The EEAS could prove to be a platform through which member states could promote their different foreign policy initiatives regarding the EU. Moreover, the gathering of diplomatic staff from both the Commission and the member states could engage the latter in various learning patterns that could accommodate them to the normative principles that the EU seeks to promote in its foreign policy. Such socializations are especially benefic for the newly acceded member states that often have been eager to shape the foreign policy of the EU, but approached this endeavor acting in terms of their national interest defined in a realist paradigm. Some of them already have immersed their foreign policy into the normative principle of the EU and have been successful in promoting their initiatives. For example, Poland is considered to have highly contributed to the adoption of the EU sanctions against Belarus and the Union's involvement in Ukraine⁴. Additionally, Poland managed to successfully lobby for the creation and now hosts the FRONTEX agency. The institution is responsible for dealing with the EU's external border. Nonetheless, the development of this agency was an expression of the accommodation of Poland's national preferences with the EU's approach to its neighbors. On the other hand, in the spring of 2009, Romania proved to be unsuccessful when it pushed for an imitative that served only its narrowly defined national interest. It failed in persuading the European Council to suspend its cooperation with the Republic of Moldova because of the severe travel restrictions it imposed on Romanian citizens and make a statement against the communist regime that was in power in Chisinau at the time. Romania can thus find an opportunity in the creation of the European External Action Service to promote its policies towards its eastern neighbors in a normative manner. Additionally, through the staff it promotes into the future EEAS, Romania could create a new sense of credibility between the EU member states and reinstate itself as a leading actor in the democratization of the Union's eastern neighborhood. This would also require the relinquishing of all nationalistic rhetoric advanced by the Romanian leadership over

1 Article 1 55) of the Lisbon Treaty, inserting Article 46A TEU.

2 Javier Solana, „„Could we be that dumb?” - France's constitutional referendum, China embargo, Russia, USA, Kosovo: Javier Solana in discussion with the IP”, *Internationale Politik*, 60, 5(2005), 76.

3 Article 1 30) of the Lisbon Treaty, inserting Article 13a TEU.

4 Joanna Kaminska, „New EU members and the CFSP: Europeanization of the Polish foreign policy”, *Political Perspectives*, 2, 2(2007).

the last two three years. While such discourses might be effective for securing domestic political support they have the potential of damaging the legitimacy of any Romanian initiative in the EU's eastern neighborhood even if they are animated by normative foreign policy principles or a narrow national interest logic.

The adoption of the Lisbon treaty has introduced a series of long needed institutional reforms into the foreign policy of the EU. It is expected that these new provisions would broaden and enhance both intergovernmental cooperation and the relation between the Commission and the European Council. In the first five months, the relations of the Union with third party states have been intensified as a result of the provisions of the Lisbon treaty. At the same time, the creation of a diplomatic corps formed of both member state and Commission would create the opportunity and the incentives for the adaptation of the national foreign policies of the member states to the normative principle of the EU.

Odiseea lui Obama către „o lume fără arme nucleare”

■ IULIA BĂDĂLUȚĂ

Abstract

This paper analyzes the Obama administration's vision towards a "nuclear-free world" and the global approach toward global nuclear arms control and disarmament, the nonproliferation regime, and the future role of nuclear weapons. It also makes case for why a successful 2009 Nuclear Posture Review (NPR) will heavily influence the implementation of Washington's ambitious arms control and nonproliferation agenda, which includes negotiation of a Strategic Arms Reduction Treaty (START I) follow-on agreement as well as achievement of a Fissile Material Cutoff Treaty, ratification of the Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty (CTBT), and a favorable outcome at the 2010 review conference of the nuclear Nonproliferation Treaty (NPT).

Keywords

nuclear weapons, disarmament, strategic priorities, material nuclear, nuclear doctrine

Într-un articol, publicat în 2006¹ îmi exprimam scepticismul cu privire la posibilitatea ca „în viitorul apropiat, principalii actori să își revizuiască pozițiile față de chestiunea armelor nucleare”. În argumentarea unei astfel de poziții, invoc acum efectele „erei-Bush”, caracterizate prin ceea ce analistul Michael T. Klare numea „US permanent supremacy”², concomitent cu adâncirea clivajului ruso-american și îngrijorări intense în mediul comunității internaționale față de eventualul pericol ca armele nucleare, considerate până atunci un instrument de descurajare, să se transforme într-un instrument de luptă. Iată însă că succesorul lui Bush jr., Barack Obama a reușit să readucă în atenția lumii chestiunea privind rolul și mai ales amenințarea creată prin existența armelor nucleare, strârnind mari așteptări și mult entuziasm în rândul comunității internaționale, revigorând debaterile privind oportunitatea implementării în practică a principiilor neproliferare și dezarmare nucleară globală. În contextul primului său discurs oficial în Europa în calitate de președinte al SUA (Praga, 5 aprilie 2009), Barack Obama făcea un apel către comunitatea inter-

1 „The Russian-American Nuclear Diplomacy At The Millennium Crossroads”, Strategic Impact (Impact Strategic), issue: 3 / 2006, pages: 7781, on www.cceol.com.

2 Klare Michael T., „Endless Military Superiority”, June 27, 2002, <http://www.thenation.com/doc/20020715/klare>.

națională spre intensificarea eforturilor în vederea instaurării unei „lumi libere de arme nucleare”¹. În viziunea noului președinte american, „Statele Unite sunt pregătite să facă primii pași spre o lume fără arme nucleare” prin reducerea stocurilor disponibile și încetarea testelor, subliniind că Washingtonul are „responsabilitatea morală” de a deschide drumul către acest ideal, dat fiind că reprezintă singura națiune care le-a folosit până în prezent.

Imediat după finalizarea summit-ului NATO, președintele Statelor Unite a propus lumii la Praga, în fața a peste 30.000 de oameni un viitor fără arme nucleare:

„Astăzi subliniez clar, cu convingere, angajamentul Statelor Unite de a depune eforturi în favoarea păcii și a securității unei lumi fără arme nucleare. Nu sunt naiv și știu că acest obiectiv nu va fi atins rapid; poate că nici nu va fi atins în cursul vieții mele.(...). Pentru a pune punct mentalității Războiului Rece, vom reduce rolul armelor nucleare în strategia noastră de securitate națională și vom îndemna și pe ceilalți să facă la fel”².

Discursul de la Praga, subliniind angajamentul noii administrații de la Washington ca dezarmarea nucleară să avanseze, reprezintă un semnal clar privind redefinirea priorităților strategice ale SUA și anunță totodată o schimbare majoră în strategia nucleară americană. Momentul *Praga* anunță astfel în mod oficial reconfigurarea politicii externe americane, pregătind calea spre reevaluarea strategiei nucleare, prin realizarea de reduceri majore ale arsenalului nuclear american. Pentru atingerea acestor obiective, în perspectiva Conferinței de revizuire a părților la Tratatul de neproliferare a armelor nucleare (TNP), din 2010³, Obama a propus o serie de proiecte concrete în direcția amplificării procesului de dezarmare și control al armamentului⁴, pledând pentru:

- intensificarea negocierilor dintre SUA și Rusia în vederea reînnoirii acordului START⁵ (semnat în 1991 și care expiră la 5 decembrie 2009) și a reducerii în mod semnificativ a stocurilor de armament și material nuclear american⁶;
- demararea negocierilor pentru un tratat privind interzicerea producerii de materi-

1 De-altfel, chiar în dimineața discursului de la Praga, Coreea de Nord încălca „încă o dată regulile” internaționale, testând o rachetă cu raza lungă de acțiune. „Regulile trebuie să fie obligatorii. Încălcările trebuie pedepsite. Lumea trebuie să fie unită pentru a preveni răspândirea acestor arme”, declara Obama în replică la testul nord-coreean.

2 http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Barack-Obama-In-Prague-As-Delivered/

3 În aprilie-mai 2010, semnatarii TNP se vor reuni la New York, în cadrul Conferinței pentru reevaluarea Tratatului, ce are loc odată la 5 ani.

4 Trebuie să facem o importantă distincție între aceste două categorii conceptuale: controlul armamentelor și dezarmarea, folosite deseori în mod eronat ca sinonime. Dezarmarea se referă la o dimensiune de tip etic și se bazează pe propensiunea generală a omului „just” de a refuza violența și instrumentele care o produc: armamentele. Controlul armamentelor, fondat pe considerațiile realismului politic, implică, în schimb, necesitatea supunerii armamentelor existente unei oarecare forme de monitorizare. Scopul ultim îl reprezintă menținerea echilibrului de forțe în așa fel încât să se descurajeze recursul la violența armată. Dintr-un punct de vedere sistemic, slăbirea neașteptată a unui actor ar pune în pericol echilibrul general; de aceea dezarmarea unilaterală a unuia sau a mai multe state nu reprezintă o perspectivă de dorit.

În domeniul strategico-nuclear, controlul armamentelor s-a realizat, istoric, prin două modalități diferite. Limitarea, realizată în cursul anilor ,60 și urmată în deceniul următor de negocierile SALT, consta în dezvoltarea controlată și echilibrată a arsenalelor strategice, prin fixarea anumitor limite de creștere a acestora. Începând cu jumătatea anilor ,80, controlul a luat forma reducerii, și anume a eliminării armamentelor strategice, după cum vom vedea în cele ce urmează.

5 Strategic Arms Reduction Treaty – Tratatul pentru Reducerea Armelor Strategice

6 În conformitate totodată cu intenția declarată a președintelui Obama de a reduce cheltuielile Pentagonului pentru înarmare.

ale fisionabile¹,

- finalizarea procesului de ratificare a Tratatului de interzicere totală a experiențelor nucleare (CTBT) de către Statele Unite².

Mai mult, la 17 septembrie 2009, în pragul sesiunii extraordinare a Consiliului de Securitate al ONU³, Barack Obama anunța luarea uneia dintre cele mai semnificative decizii de politică externă în domeniul securității naționale a SUA: intenția de a modifica elemente esențiale ale proiectului scutului antirachetă american, prin renunțarea la amplasarea scutului de apărare antirachetă în Europa Centrală, urmată de solicitarea adresată în mod oficial Pentagonului (la 21 septembrie 2009), privind realizarea unei revizii complete a forțelor nucleare ale SUA, ale cărei concluzii să fie prezentate Congresului american cel mai târziu în luna februarie 2010. Viitorul document strategic, intitulat *Raport privind Situația Nucleară (NPR)*, va trasa noile direcții în ceea ce privește doctrina nucleară a SUA pentru o perioadă de 5 până la 10 ani, în vederea reevaluării rolului armelor nucleare în noua realitate geopolitică și schițării unui nou concept menit să înlocuiască strategia „descurajării nucleare” existente încă din perioada Războiului Rece⁴. În cadrul acestui raport - NPR 2009 - coordonat de către Secretarul Apărării, în colaborare cu Departamentul pentru Energie și Departamentul de Stat, urmează a fi cuprinse principalele dispoziții ce vor contura strategia nucleară americană, cu reevaluarea rolului pe care trebuie să îl joace forțele nucleare în strategia de securitate a SUA, și a cerințelor necesare pentru menținerea unei poziții credibile de descurajare nucleară. Totodată, revizuirea ar urma să ajute Washingtonul în a determina cât arsenal nuclear poate fi dezafectat, în perspectiva negocierilor aflate în derulare cu Moscova pentru semnarea unui noului acord START.

Elaborarea NPR 2009 se va derula concomitent cu procesul de gândire a unei noi doctrine militare a SUA, ce urmează a fi formulată în Quadrennial Defense Review (QDR) – 2010⁵. La 23 aprilie 2009, Departamentul Apărării al SUA (DoD) anunța în mod oficial inițierea proceselor de elaborare a celor două documente strategice NPR și QDR⁶.

În elaborarea NPR se va ține totodată cont de conținutul unui alt document strategic, intitulat „Dezvoltarea Rachetelor Străine și Amenințarea Rachetelor Balis-

1 un acord asupra tratatului privind stoparea, într-un mod nediscriminatoriu, a producției de material de fisiune în scopuri militare, ceea ce înseamnă că tratatul astfel negociat ar obliga statele nedeținătoare de arme nucleare sau statele care nu sunt semnatare ale TNP, însă și pe cele cinci state membre ale Consiliului de Securitate, toate posesoare de arme nucleare, să renunțe la producerea de material de fisiune în scopuri militare și să demonteze toate centrele existente ale acestora, în care se produce material de fisiune în scopuri militare;

2 Documentul, adoptat în septembrie 1996, la New York, a fost semnat de 189 de țări și ratificat de 104, dar poate intra în vigoare doar dacă este ratificat de cele 44 de țări considerate capabile să producă arme nucleare, care au luat parte la conferința din 1996. Dintre aceste 44 state-cheie, 32 au ratificat tratatul, iar celelalte 12 rămase sunt SUA, China, Columbia, RPD China, Congo, Egipt, India, Indonezia, Iran, Israel, Pakistan și Vietnam. .

3 Reuniunea (New York, 24 septembrie 2009) a fost consacrată problemelor de neproliferare și dezarmare nucleară, fiind a 5-a dată când CS al ONU se reunește la nivel de șefi de state, de la crearea sa, și prima dată când reuniunea este prezidată de un președinte al SUA.

4 Strategia descurajării a devenit, în perioada Războiului Rece, fundamentul politicilor de securitate națională practicate de cele două superputeri. În opinia lui Henry Kissinger, descurajarea constă în încercarea de a împiedica un adversar să-și dezvolte linia ofensivă, opunându-i riscuri care i-ar părea copleșitoare în raport cu pagubele scontate. Prin descurajare nucleară, se înțelege astfel, tentativa de a determina adversarul să nu lanseze un atac împotriva ta, de teama reacției tale devastatoare la adresa lui.

5 Document elaborat la fiecare 4 ani, ce transpune în politici și inițiative principalele obiective propuse în cuprinsul Strategiei Naționale de Apărare americane.

6 <http://www.defenselink.mil/releases/release.aspx?releaseid=12627>

tice până în 2015”¹.

Documentul ar putea produce una dintre cele mai semnificative schimbări în politica nucleară a SUA de la sfârșitul Războiului Rece, putând fi un succes în eforturile privind întărirea regimului global de neproliferare și dezarmare nucleară, însă numai dacă acesta s-ar concretiza în prevederi privind reducerea rolului armelor nucleare, concomitent cu reducerea arsenalelor nucleare.

Obținerea unor rezultate pozitive în derularea negocierilor pe marginea Acordului START, ratificării CTBT și a Conferinței de Reevaluare a TNP (programată pentru 2010) ar reprezenta pași concreți în această direcție. Revizuirea poziției nucleare a SUA oferă Administrației Obama oportunitatea de a onora angajamentele de la Praga - dacă nu prin eliminarea armelor nucleare, cel puțin prin reconfigurarea rolului acestora în cadrul noii strategii naționale - și de a realiza progrese semnificative în ceea ce privește dezarmarea nucleară. Iar o condiție esențială pentru realizarea acestui obiectiv ambițios îl reprezintă modificarea radicală a politicii nucleare americane, prin delimitarea de pozițiile exprimate în documentele NPR anterioare,² și limitarea rolului armelor nucleare la acela de descurajare.

Evoluții în doctrina nucleară americană după Razboiul Rece: NPR 1994 și NPR 2002

Nuclear Posture Review (1994) reprezintă prima încercare de reevaluare a rolului pe care trebuie să îl joace armele nucleare în epoca post-Război Rece. Documentul, datat din 1994, din primul mandat al președintelui Clinton, reafirma legitimitatea și importanța strategică a descurajării nucleare confirmând în același timp importanța menținerii triadei nucleare existente³.

Evenimentele din 2001 au avut importante consecințe asupra strategiilor de securitate a SUA, care și-au dezvoltat o nouă doctrină de securitate, adaptată noilor condiții, modificându-și în consecință și percepția asupra rolului și utilității armelor nucleare.

„Trăim într-o lume periculoasă, mai puțin sigură, mai puțin previzibilă. Multe națiuni dispun de arme nucleare și multe altele au încă aspirații nucleare. Unele dintre acestea au dezvoltat deja tehnologii nucleare, care le-ar putea permite să lanseze arme de distrugere în masă la o distanță și cu o viteză incredibilă. Faptul cel mai alarmant e că pe lista acestor țări se află unele dintre cele mai iresponsabile state din lume. Spre deosebire de ceea ce se întâmpla în Războiul Rece, amenințarea nu mai provine din partea a mii de rachete balistice sovietice, ci din partea unui număr limitat de rachete aflate în posesia acestor state.. Într-o astfel de lume, descurajarea nucleară nu mai e de ajuns!”⁴

1 Foreign Missile Development and the Ballistic Missile Threat Through 2015 - document elaborat de Administrația Bush, în 2002.

2 Potrivit oficialilor europeni, Obama ar fi respins recent o primă variantă propusă de Pentagon privind „revizuirea dotărilor nucleare”, solicitând opțiuni mult mai largi în conformitate cu scopul său de a realiza o „lume fără arme nucleare”, care să prevadă, între altele: reconfigurarea forțelor nucleare americane care să permită limitarea numărului ogivelor strategice desfășurate la un nivel inferior celui de 1000, precum și limitarea situațiilor care să permită folosirea armei nucleare.

3 Triada nucleară se compune din trei „picioare”, care asigură lansarea unui atac din aer, de pe mare și de pe sol, fiecare dintre ele având importanța sa strategică:

- ICBM – rachete balistice intercontinentale
- SLBM- rachete balistice lansate de pe submarine
- Aviația de bombardament strategic

4 extrase din discursul pe care Bush l-a ținut la 1 mai 2001 la National Defense University din Washington, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/10/20071023-3>.

La 31 decembrie 2001, șeful Pentagonului prezenta Congresului, iar pe 8 ianuarie 2002, oficial președintelui Bush, un nou document privind rolul armelor nucleare, *Nuclear Posture Review*¹, strategia nucleară revizuită a administrației Bush. În cadrul acestuia se afirma că pentru americani armele nucleare nu mai sunt doar „mijloace de descurajare”, ci arme concrete de luptă: „Armele nucleare pot fi folosite împotriva obiectivelor care rezistă unui atac convențional (de exemplu, buncărele situate la mare adâncime sau facilitățile biochimice)”. Documentul mai arată că „Noile capacități vor fi utilizate pentru a distruge obiective ca buncărele subterane, pentru a găsi și lovi ținte mobile, agenții chimici și biologici și pentru a limita daunele colaterale.” Prin „Nuclear Posture Review” (2002), Statele Unite au adoptat o strategie nucleară „de rezervă”, care le permite să facă din armele nucleare nu doar obiect de „descurajare” - ci o armă efectivă, de folosit în război².

Concluzia principală după analizarea documentului este aceea că armele nucleare sunt clar privite ca un instrument activ în caz de război, rolul lor trecând peste acela doar de a descuraja, căpătând o utilitate concretă militară. Strategia americană din timpul mandatului lui Bush jr. se baza atât pe forțe defensive cât și pe forțe ofensive, ce includeau atât armament convențional, cât și nuclear³, marea noutate fiind faptul că Statele Unite nu mai considerau armele nucleare doar ca mijloc de descurajare, ci ca o armă concretă de luptă, a cărei utilizare nu ar fi fost exclusă nici chiar împotriva unui stat nonnuclear.

Abordarea Obama în materie de arme nucleare: Perspective și oportunități

Viziunea lui Obama privind instaurarea unei lumi libere de arme nucleare nu este una nouă. Luări de poziție similare și argumente în favoarea stabilirii unei agende comune în acest sens au fost aduse chiar din timpul ultimului mandat al fostului președinte Bush, relevante în acest sens fiind:

- propunerile de dezarmare, precum cele solicitate de foștii Secretari de Stat George Shultz și Henry Kissinger, precum și fostul Secretar al Apărării William Perry⁴;
- campanii precum „Global Zero”⁵, potrivit căreia armele de distrugere masivă nu-și

html

1 Documentul nu e încă declassificat, însă pasaje din el se pot găsi pe site-ul **GlobalSecurity.org**: <http://globalsecurity.org/wmd/library/policy/national/wmdstrategy2002.pdf>

2 Există trei cazuri în care s-ar putea recurge la asemenea arme: Primul, împotriva țărilor capabile să reziste la un atac convențional, apoi ca represalii la un atac cu arme nucleare, biologice sau chimice și, în cele din urmă, „în cazul unor evenimente militare surprinzătoare”.

3 Noua doctrină a dus la creșterea cheltuielilor pentru întărirea potențialului militar. În anul războiului împotriva Irakului, bugetul militar al SUA a ajuns la 396 de miliarde de dolari, Casa Albă cerând pentru asigurarea cheltuielilor campaniei „un supliment” de 80 de miliarde (în 1945, anul victoriei asupra nazismului, când efortul militar al Americii a fost cel mai mare din istoria sa, bugetul de război a ajuns la 50 de miliarde de dolari). Pentru anul 2004, la cererea administrației, Congresul a aprobat Pentagonului cheltuieli de 401 miliarde de dolari. Specialiștii au calculat că acest buget este de trei ori mai mare decât cele cumulate ale Rusiei, Chinei, Irakului, Iranului, Coreii de Nord, Libiei, Cubei, Sudanului și Siriei. Pentru sectorul militar SUA au alocat de șase ori mai mulți bani decât Rusia, care, după volum, dispune de al doilea buget militar din lume.

4 În ianuarie 2007, în cuprinsul unui articol din *Wall Street Journal*, Henry Kissinger, George P. Shultz, William J. Perry și Sam Nunn pledau pentru realizarea unui consens la nivel internațional în vederea dezarmării și neproliferării nucleare, proces în cadrul căruia SUA să își asume rolul de catalizator / lider: George P. Shultz, William J. Perry, Henry, A. Kissinger, and Sam Nunn, „A World Free of Nuclear Weapons,” *The Wall Street Journal*, January 4, 2007.

5 Inițiativa a fost lansată la Paris, în decembrie 2008, de către o sută de personalități internaționale. Promotorii acestei campanii doresc asocierea „reflecției politice la cel mai înalt

au locul într-o lume civilizată, iar un mijloc important pentru a se împiedica proliferarea nucleară și a se ajunge la o securitate globală îl reprezintă luarea de măsuri hotărâte în direcția interzicerii totale și eliminarea armelor nucleare;

- discursul Secretarului General al ONU, Ban Ki Moon¹ (New York, 24 octombrie 2008), în care acesta a prezentat planul său în cinci puncte pentru dezarmare nucleară, care a inclus un apel la implementarea TNP prin negocieri asupra unui pachet de acorduri sau printr-o convenție privind armele nucleare;

- scrisoarea Președinției franceze a UE adresată Secretarului General al Națiunilor Unite, privind chestiuni legate de dezarmare² (5 decembrie 2008).

Urmând sugestiile foștilor Secretari de Stat George Shultz și Henry Kissinger, Administrația Obama a făcut din controlul și reducerea armamentelor nucleare una dintre prioritățile agendei sale de politică externă, - parte a strategiei de „învigora-re” a statutului de lider la nivel internațional al SUA. În cadrul acestei strategii sunt urmărite cu prioritate două obiective: minimizarea riscurilor privind terorismul nuclear și restabilirea cooperării strategice cu Rusia în vederea nonproliferării. Dar un regim de neproliferare eficient va fi posibil numai dacă SUA și Federația Rusă (care dețin aproximativ 96% din arsenalul nuclear mondial) vor lua măsuri concrete în privința dezarmării generale³.

De altfel, cel puțin la nivel declarativ, în Strategia de Securitate Națională a Federației Ruse până în anul 2020⁴, se stipulează necesitatea demarării de eforturi intense pentru o lume fără arme nucleare, cu sublinierea însă a importanței menținerii unui nivel al arsenalului nuclear care să asigure o forță de descurajare credibilă⁵.

Noua abordare a lui Obama a creat mari așteptări privind posibilitatea înlăturării pericolului generat de existența armelor nucleare, iar eforturile și luările de poziție din ultima perioadă ne demonstrează într-adevăr că problematica aferentă dezarmării nucleare a devenit din nou prioritară pe agenda internațională. Și iată că un prim succes al diplomației nucleare a fost atins: cu prilejul Summitului excepțional al Consiliului de Securitate al ONU (desfășurat la New York, la 24 septembrie 2009) pe tema neproliferării și dezarmării nucleare – prezidat de Barack Obama - a fost adoptată, în unanimitate, **Rezoluția 1887**, prin care se face apel la instaurarea unei lumi fără arme nucleare⁶.

Cu același prilej, Marea Britanie – aliat strategic al SUA –, anunța prin vocea premierului Gordon Brown intenția de a reduce capacitatea nucleară britanică, mai

nivel și participarea comunității internaționale pentru a se ajunge la un acord prin care părțile să se angajeze la eliminarea, prin reduceri eşalonate și controlate, a tuturor armelor nucleare”.

<http://www.globalzero.org/en>

1 La 24 octombrie 2008, cu ocazia Zilei Națiunilor Unite, Secretarul General Ban Ki Moon și-a anunțat sprijinul în favoarea Convenției privind armele nucleare, aceasta fiind primul din cele cinci puncte înscrise în planul său de susținere a dezarmării nucleare. „[Statele membre ale TNP] ar putea să aibă în vedere negocierea unei convenții privind armele nucleare susținută de un sistem de control eficient, așa cum a propus de mult timp Organizația Națiunilor Unite. La solicitarea statelor Costa Rica și Malaezia, am transmis tuturor membrilor ONU un proiect al acestei convenții care constituie un punct de plecare solid.”. <http://www.un.org/disarmament/HomePage/ODAPublications/ODAUpdate/2008/Nov/index.html>.

2 <http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=22530>.

3 Potrivit unui raport al Federation of American Scientist (FAS), SUA dispun în prezent de 2700 de arme nucleare (2126 strategice și 500 tactice), în timp ce Rusia dispune de 4830 arme nucleare (2790 strategice și 2050 tactice) <http://www.fas.org/programs/ssp/nukes/nuclearweapons/nukestatus.html>.

4 Ratificată prin decret prezidențial la 14 mai 2009.

5 *Russia's National Security Strategy*, 62/09, în Russian Analytical Digest on Russian and Eurasian Security Network (RES). <http://www.res.ethz.ch/>.

6 Documentul subliniază totodată necesitatea respectării prevederilor TNP, precum și a aderării la acest tratat de către celelalte state.

exact prin reducerea de la 4 la 3 a numărului submarinelor tip TRIDENT (care au la bord rachete nucleare).

Aspecte privind noua abordare a președintelui american cu privire la armele nucleare au fost dezbătute în diverse medii academice, științifice, institute de cercetare, think-tank-uri, punctele de vedere exprimate în cursul acestor luări de poziție variind de la păstrarea statu-quo-ului nuclear, până la sublinierea necesității implementării unor transformări fundamentale în domeniul armelor nucleare. În rândul analiștilor americani critici față de noua abordare a președintelui Obama se manifestă îngrijorare cu privire la faptul că noua politică a Administrației SUA în domeniul armelor nucleare ar putea afecta percepția aliaților privind credibilitatea puterii de descurajare a SUA, fapt ce ar putea orienta politica acestora în direcția creșterii capacităților nucleare pentru a-și putea asigura securitatea. O serie de alte critici vizează idealismul viziunii lui Obama privind o „lume fără arme nucleare”, o ordine non-nucleară – la modul concret - nu este încă pe ordinea de zi a nici unuia dintre actorii internaționali la acest moment. Nici măcar a SUA.

Istoria ne-a dovedit până acum însă că **a poseda arme nucleare în cantitate suficientă pentru a amenința supraviețuirea celui alt rămâne un mijloc pentru a descuraja un eventual adversar strategic**, iar administrația Obama nu se va putea „debarasa” de această „moștenire” a Războiului Rece. Dar, deși condițiile geopolitice care ar putea permite eliminarea globală a armelor nucleare nu există în prezent, pași importanți pentru diminuarea pericolului provenit din partea proliferării nucleare și a armelor nucleare, ar putea fi făcuți! Iar această problemă aparține cu certitudine **„unei zone a relațiilor internaționale în care SUA – alături de Federația Rusă - este obligată să arate că sunt lidere”**.

¹ Serghei Lavrov, ministrul de externe al Federației Ruse declara participanților la cea de-a 45-a Conferință Internațională pe probleme de Securitate de la Munchen (februarie 2009).

Wilsonism și imperialism

■ SILVIU PETRE

Abstract

The classical view, dispersed through school manuals and reinforced by Kissinger's Diplomacy, holds Woodrow Wilson like a sort of naïve utopian who did not understand the European Realpolitik. Going beyond the shallow reading of history, Woodrow Wilson envisaged a liberal security architecture for the post WWI international order. His failure originated not in his presumed idealism but lack of diplomatic skills- both in relation to the European rulers and home, with the US Congress and especially the pro-European Republicans.

Keywords

Woodrow Wilson, Henry Kissinger, League of Nations, realism, idealism

Introducere

A fost Woodrow Wilson un idealist naiv? Ne-am încetățenit părerea de a crede astfel.¹ Manualele școlare ne-au învățat cu tabloul unui 1918 ce opune o Americă triumfătoare dar naivă și o Europă în ruină dar mult mai șireată și mai versatilă în arta diplomației. Henry Kissinger în *Diplomația* nu face decât să cimenteze stereotipul. Pentru fostul Secretar de Stat american, politica Statelor Unite s-a desfășurat de-a lungul timpului într-un continuum care are la capăt marca idealismului normativ per-

1 John Morton Blum, *Woodrow Wilson and the politics of morality*, (Little, Brown & Co., Boston/Toronto, 1956), 5-9. Pierre Renouvin, *Primul Război Mondial*, (Corint, București, 2001), 83-89. Martin Griffiths, *Relații internaționale: școli, curente, gânditori*, (Editura Ziua, București, 2003), 169-170. Charles Zorgbibe, *Woodrow Wilson, un cruciat la Casa Albă*, (Fundatia Europeană Titulescu, București, 2003). American Presidents: Woodrow Wilson, <http://www.youtube.com/watch?v=RyKTMW7lnpE>. Niall Ferguson, *Colossus. The Rise and fall of the American Empire*, (Penguin Books, London, 2004, 2005), 63. Chalmers Johnson, *Gustul amar al imperiului*, (Antet, Prahova, 2006), 41. Subroto Roy, „Modern World History” The Sunday Statesman Editorial Page Special Article May 7 2006, <http://independentindian.com/category/woodrow-wilson/>; Constance G. Anthony, American Democratic Interventionism: Romancing the Iconic Woodrow Wilson, *International Studies Perspectives*, Volume 9, Number 3, (2008):239-254.

sonificat de wilsonism iar la celălalt mult mai valorizatul realpolitik ce prețuiește balanța de putere.¹ Însă realitatea este destul de diferită de acest tablou. La 90 de ani de la sfârșitul Marelui Război și al păcii de la Versailles este nevoie de a reaseza vechile fundamente. Alături de aniversare cel puțin încă două motive ne impun o redeschidere a discuției. Pacea de la Versailles a creat vatra în interiorul căruia s-a creat un anumit tip de ordine internațională ce a influențat semnificativ și soarta României. În al doilea rând, mai ales dacă avem proaspătă în minte teza lui Robert Kagan, raporturile euro-atlantice par să fie descrise de un contrast inversat față de zilele noastre: o Americă ce vine de pe Venus și o Europă încă hobbesiană, originată de pe Marte. Al treilea rând le rezumă cumva pe toate cele anterioare. Neoconservatorismul administrației Bush II a fost un amestec de realpolitik clasic și wilsonism.² Venirea unui nou președinte democrat la Casa Albă repune în discuție momentul wilsonist.

Relecturarea atentă a evenimentelor ne arată că pe de-o parte Wilson nu a fost rupt de ideile timpului său și pe de alta că nu a fost străin de jocul balanței de putere sau al intereselor judecate la rece. Trei obiective voi avea în vedere. În primul rând să arăt specificul gândirii politice americane. În al doilea să prezint cauzele implicării Statelor Unite în Primul război mondial și în al treilea rând să zăbovesc asupra celor 14 Puncte și a moștenirii lor.

Tradiția politică americană

În epoca hegemoniei americane ne-am obișnuit să acuzăm politica externă a SUA de exersarea continuă a unei ipocrizii.³ Statele Unite nu s-ar ridica la standardele morale clamate și fac tocmai reversul a ceea ce spun. Însă o astfel de judecată presupune un conflict între descriptiv și normativ. Pornim deci de la premiza că diplomația americană ar trebui să fie bună și morală și deci critica pare să spună că America nu se înalță la maximul ei potențial moral. Rechizitoriul însă sesizează tocmai trăsătura pe care s-a clădit idealul american: împletirea idealismului cu pragmatismul. Forjată în timpul Războiului de Independență, filozofia politică fondatoare a Statelor Unite este pe de-o parte o prelungire a practicii britanice dar și o încercare de a recrea un așezământ republican, după modelul antic. Departe de a fi niște idealști naivi, Părinții Fondatori ai SUA priveau natura umană printr-o lentilă sceptică. Deși iluminismul lor optimist îi conducea către credința în meliorismul rasei umane acesta nu se putea realiza decât ținând seama de obstacolele puse în cale de natura umană. Înarmați cu asemenea percepții ei și-au propus să deseneze un model de cetate diferit de Lumea Veche.⁴ În interior dezideratul presupunea crearea unui mecanism care să funcționeze împotriva tiraniei oricărei instanțe, fie ea un despot, o adunare parlamentară, statul federal sau grupuri particulare de interese care să sechestreze binele public. Împărțirea dintre ramurile puterii în legislativ, executiv și judiciar precum diviziunea federală a Uniunii se situează în obiectivul enunțat. Constituția americană, exemplu de idealism și pragmatism s-a dovedit destul de suplă pentru a absorbi diferite schimbări în timp fără a i se altera fundamental intenția de

1 Henry Kissinger, *Diplomația*, (All, București, (1994)2007), 1 și 25-48.

2 Francis Fukuyama, *America la răscruce*, (Antet, Prahova, 2006), 16. Constance G. Anthony, *American Democratic Interventionism, International Studies Perspectives* :232 .

3 Chalmers Johnson, *Gustul*, 49. Chalmers Johnson, „Sorrow of Empire: Militarism, Secrecy and the end of the Republic”; (adăugat: 21 august 2006), <http://www.youtube.com/watch?v=TgnKZ5UgYS0&feature=related>. Vezi și Gore Vidal: The History of the National Security State, <http://www.youtube.com/watch?v=z4YIU6ufzdm>, adăugat iunie 2008, accesat în decembrie 2008. Gore Vidal on the future, <http://www.youtube.com/watch?v=mz8UFX4qIC4&feature=channel>

4 Robert Kagan, *Despre paradis și putere*, (Antet, Prahova, 2005), 9-11.

la început.¹ Problema sclaviei, cea mai spinoasă raportată la valorile egalitare asumate o dovadă a pragmatismului (și ipocrizie, ar spune criticii) unui liberalism care evoluează treptat și prin compromisuri (Walter Russel Mead).² La momentul declarației de Independență chestiunea sclaviei a fost subordonată războiului cu Anglia. Separația federală a Uniunii a permis sistemului să atenueze conflictul ideologic cel puțin trei generații. Abraham Lincoln însuși, deși abolitionist convins în particular ca președinte și-a propus să salveze integritatea Uniunii înaintea abolirii robiei.³ Tipul unei astfel de abordări graduale avea să își afle exemplificarea în timpul Războiului rece unde sprijinirea unor dictatori și regimuri blamabile în Lumea a treia a fost considerată acceptabilă în lupta cu adversarul principal: Uniunea Sovietică.

În politica externă, miturile fondatoare au fost două: renunțarea la alianțe și la balanțe de putere, văzute ca practice corupte ale Europei și mitul frontierei care impulsiona expansiunea spre Vest și ulterior peste granițe. Doctrina Monroe (1823) a extins frontiera la emisfera vestică, adică la America Latină care imperialismului european îi era refuzată. Dacă în politica internă mecanismul politic era confecționat după modelul balanței de putere în cea externă, expansiunea americană a evoluat într-un spațiu de forțe asimetric. Ea nu a întâmpinat o rezistență similară și deci valorile pe care s-a bazat nu au suferit vreo inhibiție. Astfel deci extinderea SUA a hrănit un imperialism care a topit laolaltă cauze meschine cât și nobile, fără a genera vreun serios proces de conștiință la nivel public. Netulburată de vreo amenințare semnificativă, diplomația americană acumulase în ajunul Marelui Război o serie de intervenții militare care îi certificau statutul de putere mondială: în Mexic, Samoa, Hawaii, Puerto Rico.

Statele Unite și Primul război mondial

Dacă Al Doilea război mondial pare mult mai inteligibil ochiului privitor datorită dinamicii internaționale mult mai evidente lucrurile nu stau la fel în ceea ce privește primul. Originile Marelui Război apar mult mai disparate și deci considerabil mai dificil de înmănunchiat. Intrarea unor actori extraeuropeni vine să complice și mai mult tabloul.⁴ Astfel, intrarea Statelor Unite pare greu de înțeles întrucât por-

1 René Remond, *Istoria Statelor Unite ale Americii*, (Corint, București, (1959)1999), 35.

2 Recenzie: Owen Harries- Walter Russel MEAD, *Anglo-Saxon Attitudes. The making of the Modern World.*, *Foreign Affairs*, Jan/Feb 2008, vol. 87, No.1: 170-171. Vezi și Walter Russel Mead, *Britain, America and the Making of the Modern World*, New American Foundation, 27 November 2007, <http://www.youtube.com/watch?v=36FUyM4HKGo>

3 Philip Jenkins, *O istorie a Statelor Unite*, (Editura Artemis, București, 2002), 62-75. Gore Vidal, *United States 1952-1992: Essays*, (Random House, New York 1993), Cap.: First note on Abraham Lincoln, 667 și Cap.: Lincoln, Lincoln and the priest of Academé, 684. Theodore Roosevelt, Henry Cabot Lodge, *Hero Tales from American History*, Project Gutenberg, http://www.gutenberg.org/catalog/world/readfile?fk_files=917104&pageno=89

4 Enciclopedia Britanică listează o serie de factori precum naționalismul extrem, cursa înarmărilor, lupta pentru colonii. The roots of World War I, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/291225/international-relations/32817/The-war-guilt-question#ref=ref114865>, accesat noiembrie 2008. De pe poziții teologice, Berdiaev regăsește cauzele Marelui Război în criza culturii și civilizației occidentale. Vezi N.A. Berdiaev, *The end of Europe* (1915) http://www.berdyaev.com/berdiaev/berd_lib/1915_195.html și N.A. Berdiaev, *Thoughts about the nature of war* (1915), http://www.berdyaev.com/berdiaev/berd_lib/1915_197.html, accesate în octombrie 2008.

Pentru gânditorii marxisti precum Lenin sau David Harvey originile Primului război mondial rezidă în lupta marilor puteri europene pentru colonii ca deșeu ale surplusului de capital creat. Vezi David Harvey, *Noul Imperialism*, (All, București, 2006), 48-52. Un punct de vedere neo-marxist dar diferit îl furnizează Immanuel Wallerstein pentru care cauza celor două războaie mondiale, unite de fapt într-un singur conflict de 30 de ani este rivalitatea în sistemul internațional dintre SUA și Germania, cele mai dezvoltate economii. Vezi Immanuel Wallerstein,

nim de la premiza că SUA nu erau parte a Lumii Vechi. În ciuda stereotipului, Statele Unite au fost încă de la început componente ale sistemului internațional centrat pe Europa.¹ În primul rând SUA reprezintă prima țară care și-a câștigat independența față de sistemul colonial european. În al doilea rând valurile migratoare care ajung în America secolului XIX sunt majoritar europene. În al treilea rând o mare parte din fluxurile comerciale ale Imperiului Britanic nu se îndreptau spre periferiile sale ci spre Europa și America de Nord.² În al patrulea rând politica americană, chiar dacă nu a dezvoltat un angajament susținut față de statele europene a participat alături de acestea la diferite acțiuni internaționale, precum intervenția în China a urmare a Războiului Opiului din anii 1840 sau luptele cu Mexicul și ulterior cu Spania pentru controlul asupra Caraibelor și a Floridei.³ Nu trebuie uitat că în timpul Războiului de Secesiune Marea Britanie era interesată de rezultatul conflictului datorită nevoii sale de bumbac. Mai mult, statele europene întrețineau un amplu comerț cu colosul transatlantic.⁴

În momentul izbucnirii războiului în 1914, diplomația americană a încercat să afirme intențiile sale pacifiste, deși caracterul multiethnic al opiniei publice americane găzduia atât voci pro-Aliate cât și progermane.⁵ Campania prezidențială a lui Woodrow Wilson din 1916 s-a bazat tocmai pe un mesaj pacifist, celebrând neutralitatea americană.⁶ Pretextele concrete ale intrării SUA în război de partea Aliaților au fost două. Primul se referă la războiul nelimitat submarin purtat de Germania, război care a scufundat o serie de vase care purtau cetățeni americani, serial care a început cu vasul *Lusitania* (1915) și s-a sfârșit cu distrugerea vasului *Vigiliența* (1917). Al doilea motiv s-a referit la telegrama Zimmerman prin care guvernul wilhelmian încerca să coopteze Mexicul într-un război care să țină SUA departe de teatrul european. Germania promisese guvernului mexican ajutor în vederea recuperării Californiei și New Mexico-ului.

Filozofia wilsonistă

Raportat la context, discursul wilsonist era una din versiunile diferitelor planuri și mișcări ecumeniste existente în lume la acea dată. Dorința de a abolii într-un fel sau altul balanța de putere și ordinea europeană post-vieneză din 1815 avea numeroși promotori, chiar dacă originea și manifestarea lor erau eclectice. Astfel liberalii britanici tip *laissez-faire* sperau într-o lume în care exemplul britanic să poată fi aplicat la scară globală. Tocmai întinderea cvasi-planetară a Imperiului Britanic a făcut ca balanța de putere europeană să pară doar un punct periferic în calea posibilității instaurării unui imperiu universal.

Internaționalele I și II din perioada Belle Epoque doreau o schimbare sistemică prin revoluționarea de jos a ordinii mondiale. În cercurile scriitorilor ruși, ideea mesianismului rus chemat să salveze Occidentul decadent și materialist se bucura de o

Declinul puterii americane, (Incitatus, Prahova, (2003; 2005), 16. O părere de stânga o are John Hobson pentru care cauzele Marelui război se pot reduce la social-imperialism și la naționalismul exacerb. Vezi John Hobson, *Why the war came as a surprise? Political Science Quarterly*, Vol.35 No.3, September 1920, 337-359. <http://www.marxists.org/archive/hobson/1920/09/war.htm#top>.

¹ Philip Jenkins, *O istorie*, 68.

² John A. Hobson, *Socialistic imperialism*, *International Journal of Ethics*, Vol.12 No.1, October 1901, pp.44-58, www.marxists.org.

³ Chalmers Johnson, *Gustul*, 39-44.

⁴ Philip Jenkins, *O istorie*, 133.

⁵ Pierre Renouvin, *Primul*, 83.

⁶ John Morton Blum, *Woodrow*, 94.

însemnată trecere.¹ Chiar și economiști stângiști de marcă precum John Hobson oscilau în primele două decenii ale secolului XX între dorința de a transforma Imperiul Britanic într-un commonwealth bazat pe libertate și echitate și diferite proiecte menite să asigure securitatea colectivă. Descrierea pe care o face Kissinger wilsonismului este însă una destul de mult diferită față de realitate. Inspirat deopotrivă din liberalismul cât și din conservatorismul britanic, wilsonismul se oprește într-o poziție de mijloc între cele două.² Wilson a fost un progresist, dar unul care a sprijinit reformele graduale și nu exploziile revoluționare.

În politica internă gândirea sa a fost un amestec de rasism sudist și de liberalism specific clasei medii. În dezbaterea economică a vremii el a adoptat o poziție de centru între interesele marilor corporații și ale monopolurilor și populismul ce viza reforme pentru clasele sărace și micii proprietari.³ Concentrările de capital trebuiau să aibă o anvergură moderată pentru a permite menținerea echilibrului social.

În politica externă, deși se opune tentației imperialiste tip Teddy Roosevelt din epocă, Wilson a fost adeptul unui intervenționism motivat de cerințe democratice. Atât el cât și antemergerul său Roosevelt credeau într-un misionarism hrănit de o pretinsă superioritate rasial-religioasă. Popoarele și națiunile puteau fi îmbunătățite treptat și aduse la stadiul în care pot practica și întreține o democrație stabilă.⁴ Astfel că filozofia wilsoniană nu s-a deosebit cu mult de mai realistul ton expansionist care nu reprezintă până la urmă decât materializarea spiritului vremii.⁵ Ambele segmente, intern și extern vor avea o contribuție în genea celor 14 Puncte

Puncte și politica externă wilsonistă (1912-1914)

Mai mult decât poate oricare alt președinte american, Woodrow Wilson a stabilit un record în ceea ce privește numărul de intervenții militare, continuând totodată și diplomația dolarului inițiată de predecesorul său, președintele Taft. Armata americană s-a implicat în operațiuni de durată în Mexic, Nicaragua, Haiti, Republica Dominicană și Marea Caraibelor. Unele dintre aceste intervenții vor continua mult timp după finalul administrației sale la Casa Albă. De o atenție specială a beneficiat Mexicul unde Washingtonul a sprijinit diferiți candidați la președinție. Nerecunoașterea dictatorului Victoriano Huerta (1914) i-a determinat pe americani să îl sprijine pe Venustiano Caranza, un aprig rival al primului. După instalarea la putere a lui Caranza, armata americană a avut probleme până în ajunul Primului război mondial cu trupele guerillere ale lui Pancho Villa care producea pagube importante la granița celor două state.

Nașterea celor 14 Puncte

Dacă acceptăm ideea că wilsonismul este încoronarea „temei principale” din agenda epocii, atunci este greu de spus când s-au născut cu adevărat cele 14 Puncte. Spre deosebire de realpolitikul practicat de președinții anteriori, Wilson credea că diferitele acțiuni de politica externă trebuia să canalizeze mediul internațional către regimuri de securitate colectivă. Încă de la începutul administrației sale, Secretarul

1 N.A.Berdiaev, *The end of Europe* (1915) http://www.berdiaev.com/berdiaev/berd_lib/1915_195.html

2 Charles Zorgbibe, *Woodrow Wilson*, 37.

3 John Morton Blum, *Woodrow*, 20,51

4 Constance G.Anthony, *American Democratic Interventionism*, *International Studies*, 246 și 248-249.

5 Antony, *International*, 245 și următoarele.

său de Stat, William Bryan Jennings a afirmat avântul idealist prin încheierea unui mare număr de tratate de pace cu diferite state.¹ Tot acum Wilson anunță politica bunei vecinătăți cu republicile latin-americane, constituind un ecou al administrației Roosevelt din anii '30. În semn de bune oficii guvernul american și-a cerut scuze statutului Columbia pentru intervenția armată care avusese loc pe timpul mandatului lui Teddy Roosevelt.² Pe 16 decembrie 1914, la sugestia colonelului House, cel mai intim și influent consilier al său, Wilson a propus crearea unei Ligi a securității colective în care să intre toate statele americane. Liga urma să asigure securitatea reciprocă, recunoașterea granițelor și să gestioneze producția și comerțul cu arme dintre membri săi.³ Cu toate acestea se pare că ideea unei Ligi sau cel puțin unui forum permanent al Marilor Puteri îi fusese sugerată de către englezi: lordul Grey în 1914 și Walter Phillmore, înalt funcționar al Ministerului de Externe britanic în 1917.⁴ Conștient de rezistența pe care tradiția neutralității o manifesta prin intermediul opiniei publice, intrarea în războiul european nu se putea realiza decât apelând la principii idealiste. În numele unei moralități comune tuturor oamenilor, pentru o mai bună cunoaștere a chestiunilor de pe vechiul continent a fost creată o echipă de 150 de experți coordonată de colonelul House.⁵ În urma indicațiilor și analizelor anchetei Woodrow Wilson a lansat planul său de pace. Pachetul celor 14 puncte cuprindeau următoarele cerințe: 1) acorduri deschise de pace fără clauze secrete publicului; 2) libertatea de circulație pe mare cu excepția granițelor teritoriale; 3) înlăturarea barierelor economice; 4) reducerea arsenalului național până la limita siguranței apărării teritoriului; 5) reglementarea chestiunilor coloniale într-un mod care să satisfacă atât pretențiile metropolei cât și ale popoarelor dominate; 6) evacuarea trupelor germane din Rusia. Respectarea independenței Rusiei și integrarea ei în societatea națiunilor vestice; 7) evacuarea trupelor germane din Belgia; 8) evacuarea trupelor germane din Franța, inclusiv contestatele Alsacie și Lorena; 9) retrasarea granițelor italiene conform liniilor etnice clar demarcate; 10) autoguvernare limitată/ autonomie pentru popoarele Austro-Ungariei; 11) evacuarea trupelor germane din Balcani și asigurarea independenței acestora; 12) independența Turciei și autonomia popoarelor din Imperiul Otoman; 13) independența statului polonez conform unor linii etnice clare; 14) crearea unei societăți a națiunilor care să rezolve pașnic diferendele dintre statele componente.⁶

În urma altor două discursuri: din 11 februarie și 27 septembrie 1918 sunt proclamate cele 4 Principii și respective cele 5 Specificații. Documentele reiau abreviat intențiile discursului din ianuarie aducând precizări asupra semnificației „păcii fără victorie”. Dacă ne-am concentra analiza asupra substanței textului vom regăsi aici momentul realist al idealismului wilsonist. Într-un comunicat de presă emis revistei *World* de colonelul House în toamna lui 1918 este expus modul real de înțelegere a textului prezidențial.⁷ Ordinea pe care Wilson o propune este un amestec de vechi și nou. „Pacea fără victorie” își propune în primul rând un compromis între status-quo-ul antebelic și principiul naționalității ca metodă de inhibiție a tensiunilor dintre state. Vedem că se cere reîntoarcerea Alsaciei-Lorenei la Franța precum și crearea unui stat polonez independent. În același timp Wilson nu va cere nici destrămarea Austro-Ungariei și nici a Imperiului Otoman ori demantelarea imperiilor coloniale europene. Ce dorea el poate fi astăzi mult mai potrivit din prizma logicii postmoderne care nu mai vede suveranitatea ca pe ceva ermetic ci ca pe un concept cu geome-

1 Zorgbibe, *Woodrow Wilson*, 5-7.

2 Blum, *Woodrow*, 86.

3 Blum, *Woodrow*, 8.

4 Paul Johnson, *O istorie a lumii moderne, 1920-2000*, (Humanitas, București, 2003), 30 și 37.

5 Johnson, *O istorie*, 30.

6 Griffiths, *Relații internaționale*, 169-170.

7 Zorgbibe, *Woodrow Wilson*, 263.

trie variabilă și densități diferite. Planul său rezona cu voci reformiste din cadrul celor două conglomerate europene: în Imperiul Otoman existau cercuri care doreau o reformare pe baza unui federalism dual turco-arab¹; în spațiul central-european autori precum Friedrich Naumann sau Aurel C. Popovici erau adepții fie a unor planuri de federalizare a Monarhiei Duble fie a ceea ce mai târziu va purta numele de Anschluss.²

Continuarea dominioanelor europene se încadra în viziunea sa asupra superiorității omului alb și civilizației creștine. Impactul mesajului wilsonist a fost poate mai mare în Asia decât în vechea Europă. Pentru intelectualii cosmopoliți din India și China, președintele american se ridicase la statura unui Prometeu pentru care nici un superlativ era mai ajungea. În momentul în care s-a văzut carcaterul limitat al autodeterminării dezamăgirea a fost imensă și a îndreptat atenția către nou creată Uniune a Sovietelor și către ecumenismul leninist.³

În faza de proiect pacea wilsonistă corespundea vederilor unor autori realiști de mai târziu. Ca și Henry Kissinger ori Kenneth N. Waltz, Wilson credea că nu era dezirabilă o inflație de noi state care să devină o povară pentru stabilitatea sistemului internațional. Kissinger în *Diplomația* arăta că deși există posibilitatea apariției unor state [aproximativ] naționale în centrul și sud-estul european, acestea vor fi prea slabe pentru a rezista ambițiilor combinate ale unei Germanii renăscute și revanșarde și ale unei Rusii sovietice hrăpărețe. Ca și Waltz, în *Teoria politicii internaționale*,⁴ Wilson deplasa teoria firmelor de pe plan intern pe plan internațional statuând că un număr foarte mare de actori mici va aduce la același rezultat ca și pe o piață: atomizarea. O linie mediană între imperii și state-liliputane obsedate de puritatea etnică era cea mai înțeleaptă lume posibilă în acel moment.

Președinți americani ulteriori, precum FD Roosevelt, Harry Truman, JFK⁵ sau George Bush II se vor dovedi mult mai idealiști și nehibzuiți angajând SUA în cruciade sau planuri cu caracter global dincolo de puterile țării lor și de legitimitatea permisă de opinia publică.

Compromis și compromitere la Versailles. Moștenirea wilsonistă.

A face enciclopedia Tratatului de pace de la Versailles trece mult dincolo de scopul eseului de față. Ne vom limita a arăta cum ideile își negociază dreptul la existență cu realitatea. Negocierile de pace dintre cele două tabere se desfășoară între 5 octombrie-11 noiembrie.

Pe 5 octombrie, guvernul Ludendorff, conștient de spectrul înfrângerii cere armistițiul americanilor, deoarece în anglo-francezi nu avea încredere. Pe 8 octombrie Washingtonul îl întreabă dacă este de acord cu condițiile americane. După ce pe 14 octombrie Wilson primește răspunsul pozitiv din partea Germaniei și pe 23 se

1 Dominique Sordel, *Istoria arabilor*, (Corint-Microsinteze, București, 2001), 131.

2 Friedrich Naumann, *L'Europe Centrale*, (Payot & Co., Paris, 1956). Aurel C. POPOVICI, *Stat și națiune- Statele Unite ale Austriei Mari*, (Fundatia pentru literatură și artă regale Carol II, București, 1939).

3 Vezi Eraz Manela, Imagining Woodrow Wilson in Asia: Dreams of East-West Hegemony and the Revolt against Empire in 1919, *The American Historical Review*, Vol.III, No.r, December 2006, <http://www.historycooperative.org/journals/ahr/111.5/manela.html>, accesat în octombrie 2008. Vezi și M.N.Roy, Hunger and revolution in India, *The Call*, 18 September 1919, p.5; The Awakening of the East, *The Call*, July 15, 1920, p. 5; The Liberalism of the British Labour Party, *The Communist*, June 3, 1922; The Second International & the Doctrine of Self-Determination, *Communist International*, no.4 (New Series), pp.123-137, (aprox) 1924, accesat decembrie 2008.

4 Kenneth Waltz, *Teoria politicii internaționale*, (Polirom, București, 2006).

5 Vezi discursul de investitură al lui John Fitzgerald Kennedy, 4'-5', <http://www.youtube.com/watch?v=xEoiPY7XGB0>

consultă cu Aliații europeni pe 5 noiembrie Germaniei i se transmite posibilitatea de a veni la negocieri.¹ După cum bine se știe armistițiul este semnat în faimoasa pădure Compiègne pe 11 noiembrie, episod din serialul represaliilor simbolice pe care francezii și germanii și le-au administrat reciproc. Două tare vor mina procesul de pace. Una este lipsa de tact diplomatic a președintelui de la Casa Albă. A doua a fost umilința delegației germane. Parțial din cauza antigermanismului crescând al lui Wilson.² Deși inițial i se promisese că va contribui la procesul de pace ca partener egal cu marile puteri, Germaniei i se va impune un diktat. Wilson va manifesta acel idealism utopic care îi caricaturizează biografiile prin obsesia de a crea o Ligă care să asigure securitatea colectivă. În numele a ceea ce el vedea un panaceu va fi dispus să facă nenumărate compromisuri ce se vor îndepărta de nobletea victoriei fără revanșă. În cele din urmă ordinea versailleză nu va realiza nicio Ligă a Națiunilor efectivă, nici nu va patrona o reconciliere franco-germană. Noile state naționale era imperii multinaționale în miniatură. Dacă un stat multiethnic își asumă pluralitatea caracterului său va fi presat să acționeze într-o direcție echitabilă. Un stat național și naționalist ar putea fi în schimb tentat să nu acorde drepturi minorităților sale.

Eșecul Ligii se datorează în mare parte neimplicării americane pe continent. Manualele ne redau expeditiv drept cauză lipsa de susținere a Congresului. Realitatea a fost că majoritatea republicană din Congres, în frunte cu rivalul politic al lui Wilson, Henry Cabot Lodge aveau tendințe pro-europene. Republicanii doreau nu un plan amplu și confuz de securitate ci un pact tradițional care să cuprindă alături de SUA, Franța și Marea Britanie. Un pact în care Congresul să poată decide gradul de implicare al armatei americane fără a se lega printr-o obligație perpetuă.³ Chiar și consilierii președintelui, în frunte cu colonelul House s-au raliat inițiativei republicane, sprijinită de franco-englezi. Singurul care s-a opus cu încăpățănare a fost Woodrow Wilson care, fiind și bolnav va orchestra boicotarea pactului trilateral, mai sus prezentat. Odată cu sfârșitul mandatului lui Wilson în 1920 America se retrage din arhitectura europeană. Izolaționismul american nu a fost unul total, așa cum ne-am obișnuit a crede. Conferința navală de la Washington, moratoriile Dawes și Young, Pactul Briand-Kellog (1928) sunt dovezi ale unei interdependențe ireversibile. Adevăratul izolaționism a fost dat de lipsa unei agende susținute din partea guvernului american în afacerile Lumii Vechi.

Este interesant de a constata că multe dintre planurile dintre 1918-1920 s-au dovedit funcționale mai târziu: NATO, Uniunea Europeană, securitatea colectivă etc. Din păcate realizarea a cerut prețul unei noi victorii, încă mai amare decât prima. Putem încheia desprinzând o observație legată de natura puterii. Că idealurile sunt realizabile prin intermediul puterii este deja un truism. Însă dacă idealul este prea înalt pentru puterea aflată la dispoziția sa, puterea se va dezlănțui căutându-și un scop propriu. Cu urmări incalculabile. Cel mai bine idealurile sunt servite când nu sunt proclamate la superlativ și sunt realizate pas cu pas. Altfel riscăm să ipotecăm ziua de azi celei de poimăine și să ne înrobim acelui „ieri” de care încercăm să ne eliberăm.

¹ Paul Johnson, *O istorie*, 30.

² Johnson, *O istorie*, 31.

³ Johnson, *O istorie*, 41

Comunitarismul multicultural și efectul Bosnia-Herțegovina

■ CRISTIAN GHERASIM

Abstract

Multiculturalism, as a reconstruction strategy applied by the International Community in post-war Bosnia, meant that, in order to keep peace, ethnic communities should interact as little as possible. Seen now as a failed approach, the IC wants to abandon this action plan and tries to promote interethnic cooperation. But the division lines created by the Dayton Peace Accords are not as easy to override as initially thought.

Keywords

multiculturalism, communitarism, ethnic division, pluralism, liberalism, balkanization

Pluralismul liberal vs comunitarismul multicultural

Reacționând împotriva „individualismului” contemporaneității și alienării pe care liberalismul o creează, comunitariștii consideră că societatea și statul pot fi reformate doar prin întărirea ideii de comunitate. Ei vor prelua tezele lui Burke despre organicitatea comunităților naturale și vor încerca să transpună în realitate principiul subsidiarității, pledând pentru „o intervenție limitată a statului numai acolo unde societatea nu are posibilitatea sau interesul să acționeze”¹. Statul comunităților este un stat rețea, organizat pe orizontală, cu unic scop de a asigura implicarea cât mai multor grupuri în punerea în practică a „Binelui comun”. Dar ce se întâmplă dacă aceste comunități au concepții diferite asupra ceea ce trebuie să reprezinte „Binele comun”? Ce se întâmplă atunci când controversa valorilor nu devine condiția comună, ci cauza conflictelor, clivajelor și secesiunilor într-un stat multi-etnic?

Răspunsul pare a fi simplu: cauți consensul. Totuși, consensul presupune toleranță, presupune compromis, cedere și acceptare a valorilor celuilalt. Toleranța, așa cum Michael Walzer o descrie, cuprinde o varietate de posibilități: de la acceptarea resemnată a diferenței de dragul păcii, până la „deschiderea

¹ Andrei Țăranu, *Doctrine politice moderne și contemporane*, (București: Ed. Fundației Pro, 2005), 214.

spre ceilalți, curiozitatea și aprobarea entuziastă a diferenței”.¹ Întrebarea care se pune este dacă multiculturalismul poate accepta așa ceva? Poate el susține o societate deschisă? Prin ceea ce multiculturalismul a arătat până acum răspunsul nu poate fi decât negativ. După cum Sartori sublinia: „ în măsura în care multiculturalismul de astăzi este agresiv, secesionist, intolerant, în aceeași măsură multiculturalismul în cheștiune este negația însăși a pluralismului.”²

Dacă civilizația liberală promovează pluralismul, construit pe interferență și colaborare, comunitarismul multicultural avansează așa numitele „cleavages cumulative”.³ Pluralismul va încerca să atenueze aceste diviziuni, în timp ce multiculturalismul le va accentua. Multiculturalismul va produce identități întărite, incapabile de a promova consensul, de a produce toleranță și de a găsi compromisul. Multiplicarea comunităților, și implicit a identităților, produce dezechilibre majore în rândul unei populații multietnice nevoite să trăiască în cadrul aceleiași comunități politice. Construirea sau reconstruirea unei comunități pe linii multiculturale fracturarează societatea. Discordia va înlocui concordia, punând în pericol nu doar supraviețuirea societală, ci chiar viața fiecărui individ. În această stare de completă anomie, normele juridice și aplicarea dreptului vor fi private de exercițiul unei instanțe neutre care să poată arbitra legitim și credibil neînțelegerile dintre comunități. Dreptatea va fi de partea celor puternici.

Această fărâmițare a comunității statale este ușor de observat în Bosnia-Herțegovina. Fenomenul de tip Bosnia este revelator pentru ceea ce înseamnă proiectul multicultural de intensificare și punere în evidență a diferențelor prin fabricarea diversității. Organizarea administrativ-teritorială ce a însoțit Acordul de la Dayton pare a urmări cu strictețe liniile reconstrucției postbelice specifice unui proiect multicultural. Astfel, prin actul de voință a Comunității Internaționale, grupurile etnice foste combatante sunt strict delimitate prin crearea a două entități politice separate: Republica Srpska pentru sârbi și Federația Bosnia-Herțegovina pentru bosniaci musulmani și croato-bosniaci.

După cum exemplul bosniac o va arăta, multiculturalism avansat la nivelul de politică națională înseamnă ignorarea radicală a „celuilalt”. Fiecare grup militant va utiliza, mai mult sau mai puțin voalat, secesiunea și tribalizarea culturală drept instrumente pentru păstarea și salvagardarea purității comunităților. În lipsa capitalului social și a legăturilor sociale care să facă necesară cooperarea între comunități, tirania majorității este de neevitat. Ce îi va opri pe cei mulți, puternici și mai bine înarmați să supună comunitatea mai mică, slabă și mai prost pregătită militar?

Năzuințele comunitarismului sunt laudabile: creșterea participării politice, crearea unei guvernări democratice și reducerea apatiei civice în rândul cetățenilor. În ciuda acestor aspirații nobile, teoreticienii comunitarieni, în frunte cu Benjamin Barber, au comis o eroare fundamentală în judecata lor asupra democrației. Mărirea participării democratice, în accepțiunea lor, ar fi suficientă pentru rezolvarea și apănarea conflictelor, iar orice bază independentă de arbitraj ar fi inutilă. Nimic mai fals. Dialectica disensiunii, în măsura în care trebuie să includă și soluționarea consensuală a conflictelor, trebuie să beneficieze de un „teren neutru”, de un set de reguli stabile. În cadrul normelor de drept nu se acceptă aceeași spontaneitate care este permisă în spațiului non-etic. Regulile negociate și acceptate în prealabil de fiecare comunitate devin porunci însoțite de sancțiuni previzibile indiferent de comunitatea asupra căreia se aplică.

1 Michael Walzer, *Despre tolerare*, (Iași: Institutul European, 2002), 11.

2 Giovanni Sartori, *Ce ne facem cu străinii? Pluralism vs multiculturalism*, (București: Humanitas, 2007), 27.

3 Sartori, *Ce ne facem*, 103.

Dacă am accepta noțiunea lui Barber de „autolegislție” - un instrument relativ supus interpretării și modificării de fiecare dată când este invocat - am obține o „dreptate care individualizează”¹ și care favorizează o comunitate în detrimentul alteia. După cum am amintit mai sus, în această situație dreptatea nu s-ar afla decât în posesia celui puternic. Regulile de rezolvare a conflictelor, o dată acceptate de ambele părți, nu mai pot face obiectul imediat al unor noi tratative și în niciun caz renegociate o dată cu fiecare aplicare a lor. Multiculturalism pare a respinge acest lucru tocmai prin promovarea unei separări stricte între părți. În aceste condiții de ghetoizare a comunităților, consensul devine un concept îndepărtat, iar toleranța un semn de slăbiciune. Fără consens nu poți avea un sistem stabil de legi. „Exercițiul puterii politice este legitim numai dacă se bazează pe consensul celor asupra cărora ea trebuie exercitată”.² În splendida izolare comunitaristă, comunitățile nu pot înțelege rostul respectării unui set de reguli perceput ca fiind alogen. Știind că încălcarea regulilor nu le va aduce niciun prejudiciu iar respectarea lor niciun beneficiu, comunitățile vor ignora acodurile prealabile aduci când condițiile le sunt favorabile.

Nu trebuie să se înțeleagă că pluralismul nu prețuiește diversitatea. Din contră, pluralismul ca dimensiune a liberalismului consideră diversitatea fertilă. „Liberatea individuală și varietatea situațiilor sunt condițiile esențiale ale educării omului, căci dezvoltarea propriei diversități este scopul fundamental al individului.”³ Wilhelm von Humboldt, în *Eseu asupra limitelor acțiunii statului*, afirmă că împlinirea diversității nu se poate obține în absența legăturilor între indivizii ce formează societatea: „Omul pare condamnat la unilateralitate, căci energia sa slăbește în mod inevitabil pe măsură ce se împarte între mai multe obiecte. Această unilateralitate poate fi evitată doar dacă se tinde spre o unificare a diferitelor forțe.[...] Fiecare trebuie să-și însușească bogăția caracteristică a altuia prin legăturile care își au izvorul în ființa interioară a omului.”⁴ Astfel, diversitatea umană este de neconceput în absența coeziunii sociale și în prezența pericolului dezintegrării. Dar, trebuie înțeles că obținerea coeziunii devine o misiune imposibilă în contextul unei diversificări multiple agresiv și produse artificial. Multiculturalismul comunitarist încearcă să obțină în mod artificial cât mai multe comunități prin separare și izolare. Pluralismul liberal încearcă să le integreze pe cele deja existente.

Politicile de discriminare pozitivă susținute de promotorii multiculturalismului creează dezechilibre majore. Astfel, din dorința de a diferenția, statul ajunge să acorde identităților favorizate de discriminare tot mai multe privilegii în detrimentul identităților nefavorizate, cu un impact direct în creșterea numărului conflictelor sociale. Cum putem afla ce diferențe sunt relevante? Pe ce criterii sprijinim unele diferențe și le respingem pe altele? Selectăm acele diferențe care răspund „binelui comun”, ar răspunde comunitarismului. Discriminarea discriminării ar fi de fapt ceea ce ne propun ei. În acest sens, Sartori ne spune că: „diferențele care contează sunt cu precădere impuse de cei care știu să facă mai mult zgomot și știu să se mobilizeze pentru a favoriza sau compromite interesele economice sau electorale.”⁵ Grupurile avantajate sunt cele care reușesc să constrângă statul, ca deținător al puterii legislative, să legifereze diferențiat, să încalce universalitatea și generalitatea legii prin acordarea legilor speciale și, credem noi, arbitrare.

1 Daniel Barbu, *Republica absent. Politică și societate în România postcomunist*, (București: Nemira, 2004), 255.

2 Norberto Bobbio, *Liberalism și democrație*, (București: Nemira, 2007), 33.

3 Cristian Preda, *Liberalismul. Antologie comentată de filozofie politică*, (București: Humanitas, 2003), 55.

4 Wilhelm von Humboldt, *Eseu asupra limitelor acțiunii statului*, apud Cristian Preda, *Liberalismul. Antologie comentată de filozofie politică*, (București: Humanitas, 2003), 56-57

5 Sartori, *Ce ne facem*, 71.

Multiculturaliștii consideră acordarea cetățeniei drept o condiție suficientă pentru menținerea coeziunii corpului politic. Integrarea comunităților etnice prin încetățenire nu presupune, însă, un act de reciprocitate. Astfel, o comunitate etnică poate beneficia de drepturile pe care cetățenia le incumbă dar poate fi rezervată în a contribui la producere lor. Efectul poate fi asemuit cu ceea ce statul consociațional, în accepțiunea lui Michael Walzer, produce. Sub autonomia pe care statul o acordă, comunitățile se gheotoizează. Ele devin închise și intolerante față de indivizii care le compun. Aceste rețele etnice închise, de asistență și de apărare reciprocă, sunt rezultatul politicilor multiculturale și a încrederii naive în puterea integratoare a drepturilor cetățenești. Pentru a ne raporta la studiul nostru de caz putem spune că cetățenia bosniacă nu îi face pe sârbi, croați sau pe bosniacii musulmani mai puțin etnocentrice. Totuși, nu trebuie să confundăm aceste politici eșuate cu modelul francez de asimilare prin încetățenire. În Franța, cetățenia acordată imigranților este suficientă pentru a garanta coeziune și a reprezenta liantul comunității politice. Acest lucru este posibil pentru că societatea franceză nu permite nimănui să se organizeze într-o comunitate etnică paralelă cu comunitatea cetățenilor. „Nu există ambiție publică în calitate de membri ai unei minorități separate.”¹

Multiculturalismul, Bosnia și Balcanizarea

Am amintit mai sus faptul că în perioada postbelică Bosnia și Herțegovina au urmat un model multicultural de reconstrucție propus de Comunitatea Internațională prin Acordurile de la Dayton. Multiculturalismul în cazul BiH (codul de țară pentru Bosnia și Herțegovina) a însemnat crearea a două entități politice distincte, suverane, care să respecte liniile de diviziune etnică, fiecare cu propria sa structură de stat și aparat administrativ. Dacă Republica Srpska este definită ca o entitatea unitară și indivizibilă, cealaltă entitate constitutivă a BiH, Federația Bosniei și Herțegovinei, este descentralizată și compusă din 10 cantoane, fiecare având o constituție, un aparat administrativ și chiar forțe de poliție proprii. Cuprinzând două entități – bosniacii musulmani și croato-bosniacii- Federația Bosniei și Herțegovinei a creat un sistem dual de instituții: există un sistem poștal croat și unul bosniac, o companie de telecomunicații croată și una bosniacă, un contingent militară croat și unul bosniac. Singura unitate administrativă asupra căreia BiH, ca stat, își poate exercita suveranitatea este micuțul district autonom Brčko.

Conform Acordurilor de la Dayton, implementarea și menținerea păcii în Bosnia se va face sub supravegherea Înalțului Reprezentant pentru Bosnia și Herțegovina. Puterile de decizie ale Înalțului Reprezentant au fost întotdeauna subiect de controversă. El poate amenda legislația, are drept de veto și poate revoca oficiali aleși sau numiți dacă aceștia acționează împotriva prevederilor Acordurilor de Pace. În 2004, în cadrul unei dezbateri despre reformarea poliției, Înalțului Reprezentant a intervenit dur pentru a impune propriul său model de reformă: „On 2 July 2004 High Representative Paddy Ashdown used the Bonn powers to impose a Police Restructuring Commission (PRC) with a very narrow task: to propose a single structure of policing under the overall political oversight of a ministry or ministries in the Council of Ministers”². Acest „dictat” s-a produs în contextual în care o analiză realizată de instituțiile locale cu sprijinul Comisiei Europene indicase că menținerea descentralizării forțelor de poliție este încă cea mai bună soluție. Exemplul oferit are rolul de a sublinia modul în care Comunitatea Internațională, prin reprezentanții săi, intervine asupra unor acte de consens interetnic.

¹ Walzer, *Despre tolerare*, 36.

² European Stability Initiative, *The worst in class. How the international protectorate hurts the European future of Bosnia and Herzegovina*, 8 November 2007.

Mandatat a acționa împotriva oricăror oficiali sau partide politice care ar pleda pentru partiționarea BiH, Înalțul Reprezentant are o influență aproape totală asupra vieții politice locale, putând anula orice decizie a politicienilor naționali. Însă, nu de puține ori el a fost acuzat de partizanat politic. Când o minoritate, în special cea aflată în opoziție, o suspectează pe cealaltă că influențează deciziile Înalțului Reprezentat, „trădând interesele Bosniei”, reapariția retoricii naționaliste devine o consecință firească.

Putem spune despre Comunitatea Internațională că a creat, cel mult, o țară dar nu și o identitate civică bosniacă. Nici nu a avut intenția. Dayton a însemnat crearea unor entități etno-politice separate, o structură rezistentă la orice formă de acțiune centralizată. „This was a response to the distrust among the wartime parties; Dayton was a compromise designed to end the war more than create a functioning state.”¹ Structura instituțională complexă ce a rezultat din Acordurile de Pace reprezintă astăzi calapodul pe care un sistem fragmentat de partide, divizate de-a lungul liniilor entice, construiește o retorică naționalistă intransigentă. Alegerile din 2006 au reprezentat un moment de tensiune în acest sens, fapt ce cu siguranță s-a accentuat după arestarea lui Karadzic din 2008. Urmând linia naționalistă, Dodik, prim-ministrul Republicii Srpska, a declarat, în preajma alegerilor generale din octombrie 2010, că se va opune transferului de competențe dinspre cele două entități către statul Bosnia-Herțegovina.

Așteptată de Comunitatea Internațională, integrarea etnică la nivelul unui stat centralizat nu se va petrece prea curând. Dacă înainte de război Sarajevo era considerat „Ierusalimul Europei” datorită caracterului său multietnic, astăzi, dintr-o populație totală de 530.000 locuitori doar 18.000 sunt sârbi. Un fost punct de interes pentru studenții din întreaga Iugoslavie, Universitatea din Sarajevo este astăzi doar o reprezentare în miniatură a problemelor etnice cu care se confruntă țara. După cum mărturisește Esref Rasidagic, profesor de Științe Politice în cadrul Universității Sarajevo, sârbii și croații sunt aproape absenți din rândul studenților înmatriculați. Acest monoetnicism intransigent este reprodus cu fidelitate și de cealaltă entitate componentă a Bosniei-Herțegovina: Republica Srpska.

Chiar dacă cele două forțe armate de pe teritoriul BiH – armata Republicii Srpska și armata Federației Bosnia și Herțegovina – au fost unificate în 2005, cel mai important element de socializare națională, sistemul public de școlarizare, rămâne segregat etnic. Cu școli destinate doar sârbilor, bosniacilor sau croaților, singura soluție de compromis pare a fi aplicarea la nivelul Federației a modelului „două școli sub un singur acoperiș”. Copiii aparținând celor două comunități entice, croații și bosniacii, participă la cursuri în aceeași clădire, dar rămân fizic separați unii de alții. Copiii unui grup etnic intră în școală pe o ușă, iar cei aparținând celuilalt grup etnic folosesc o altă ușă.

Se speră ca stimulentele de tipul aderării la NATO sau UE vor putea oferi o anumită coeziune societății bosniace (în măsura în care putem vorbi de o societate bosniacă). Totuși, este destul de greu de crezut că structura de separație etnică pusă în aplicare de Acordurile de la Dayton va permite găsirea unei formule, alta decât ghetizarea, pentru soluționarea dezbinărilor și dezacordurilor interne într-un mod neconflictual și consensual. Trebuie menționat că în afara dificultăților entice, societate bosniacă se confruntă cu problema unei rate a somajului de 43 %, cu o fiscalitate ridicată și o corupție endemică. Conform Corruption Perception Index, BiH a fost clasă în 2006 pe locul 98 în topul celor mai corupte 163 de state.²

1 Timoty William Waters, „Assuming Bosnia: Taking Politics Seriously in Ethically divided states”, în Dina Francesca Haynes (coordinator), *Human Rights and Rule of Law in Postwar Bosnia and Herzegovina*, (Burlington: Ashgate Publishing Company, 2008), 61.

2 Andela Lalovic, „BiH Fairytale on CSR Legislation and Practice”, în *Balkan Yearbook of Human Rights 2008* (Sarajevo: Balkan Human Rights Network, 2008), 82.

Concluzii

Bosnia-Herțegovina, produs al logicii multiculturaliste, rămâne un stat divizat. Finalul războiului bosniac și nevoia de menținere a păcii au impus, ca primă reacție din partea puterilor angajate în procesul de pace, protejarea prin izolare a fiecărei comunități etnice combatante. Fără îndoială că aceasta a reprezentat, la momentul încetării ostilităților, singura măsură ce se putea aplica. Însă, menținerea sa pe termen lung a creat o situație dificilă pentru Comunitatea internațională (CI) care acum pare neputincioasă în încercările sale de a o inversa.

După cum o arată și recrudescența retoricii naționaliste, comunitățile etnice nu percep acțiunile CI ca fiind concentrate asupra obținerii consensului. Atâta timp cât Înalțul Reprezentant pentru BiH va fi receptat drept judecătorul plenipotent impus de forțe străine, „părțile” indigene implicate vor interpreta procesul de *nation-building* drept un joc cu sumă nulă.

Crearea unui stat funcțional și deschis spre acceptarea pluralismului în relații interetnice, va presupune o implicare sinceră în această direcție atât a Comunității Internaționale cât a sârbilor, croato-bosniacilor și a bosniacilor musulmani. Grupurile etnice, dacă doresc evitarea unui conflict distrugător, trebuie să înțeleagă că „un minim de toleranță, chiar a *contrecoeur*, devine indispensabil”¹. De cealaltă parte, CI va fi nevoită să practice o schimbare de optică în privința drepturilor omului. Astfel, aplicare drepturilor omului nu trebuie să devină un apanaj al instanțelor internaționale *ad-hoc* de tipul Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie, fiind necesară o devoluție a competențelor în această chestiune către curțile naționale. O piatră de fundament în centralizarea Bosniei o va reprezenta și recunoașterea din partea CI a faptului că drepturile omului nu reprezintă o structură supraordonată, iar că „drepturile cetățenului sunt prin ele însele drepturi complete care includ și drepturile omului”.² Rămâne de văzut în ce măsură Comunitatea Internațională va fi dispusă să treacă de la, folosind distincția weberiană, o *etică a convingerii* la o *etică a răspunderii*.

¹ Cristian Preda, *Mic dicționar de gândire politică liberală*, (București: Humanitas, 2004), 85.

² Sartori, *Ce ne facem cu străinii?*, 158.

Scutul anti-rachetă: o formă de reasigurare strategică

■ LIVIU TATU și OCTAVIAN MANEA

Abstract

The recent debate surrounding the Obama missile defence had the virtue of revealing an uncomfortable and inconvenient truth that has been there for more than a decade or so: what really mattered for East Europeans was hardly the shield per se, but the informal security guarantees provided by the presence of the US facilities in this part of Europe!

Keywords

strategic reassurance, missile defense, Eastern Flank, Phased Adaptive Approach, anti status-quo power

• Anunțul oficialilor Departamentului de Stat al SUA privind o posibilă amplasare în România a unor elemente balistice interceptoare de tip SM-3, dezbaterile consistente din cadrul NATO, dar și reacțiile Moscovei au readus în discuție chestiunea delicată a amenințării balistice, precum și modalitățile de consolidare a sistemului euro-atlantic de apărare balistică. Pe fond, anunțul plasării României pe harta scutului antirachetă nu poate fi separat de celelalte evoluții continentale. În cele din urmă, spațiul securității europene este indivizibil. Desfășurarea fizică a scutului antirachetă pe flancul estic al NATO a devenit tot mai mult o problema de reasigurare strategică în directă legătură cu recredibilizarea angajamentului mușchetarilor (toți pentru unul, unul pentru toți) din tratatul fondator al NATO. Și totuși de unde această nevoie? Problema reasigurării strategice a flancului estic a revenit în atenția opiniei publice, pe fondul vizitei întreprinse în octombrie 2009 de către vicepreședintele SUA, Joe Biden, la București și Varșovia. Discursurile sale, adevărate lecții de diplomatie publică, au fost special gândite pentru o audiență dominată de profunde temeri regionale și condiționată de un imaginar istoric traumatizat. Turneul a urmărit să promoveze și totodată să convingă statele din această regiune de avantajele comparative ale proiectului sistemului antirachetă propus de administrația Obama: este mai

elastic, fiind dispus flexibil pe platforme navale, cu un potențial de acoperire al întregii Europe; este proiectat să intercepteze rachete cu rază scurtă și medie de acțiune și este mai ieftin. Și totuși, componenta de „reasigurare strategică” se desprinde ca fiind laitmotivul campaniei vicepreședintelui SUA. Miza sa reală a fost reafirmarea credibilității articolului 5. Se uită faptul că, pentru multe dintre statele de pe flancul estic, invazia din august 2008 a Georgiei a generat profunde sentimente de insecuritate. *„Conflictul din Georgia a pus capăt unei epoci în care ne-am fi putut dispensa de garanțiile NATO cu așteptarea plauzibilă că nu va trebui să le folosim niciodată”*, declara, în septembrie 2008, ministrul de Externe al Poloniei, Radosław Sikorski. În același timp, Sikorski lansa un avertisment aproape neauzit în piața publică a comunității euroatlantice: *„trebuie să facem garanția NATO din nou credibilă”*. Nu este însă pentru prima dată când Polonia, prin vocea lui Radosław Sikorski pledează pentru recredibilizarea garanțiilor de apărare colectivă oferite de NATO. În plin summit NATO la București, în aprilie 2008, Sikorski, pe atunci ministru al apărării spunea: *„Dacă mă întrebați pe mine dacă nu cumva este mai bine să avem garanții care nu sunt credibile, decât să nu le avem deloc, atunci va spun foarte deschis că experiența Poloniei ne arată că mai bine să nu avem garanții deloc. În 1939 am fost primii care a trebuit să îl înfruntăm pe Hitler. Am crezut că avem garanții, dar s-a dovedit că nu au fost credibile, din punct de vedere militar. Calculele unui stat sunt afectate de garanții și ar fi bine ca ele să fie credibile.”*¹

Ecolul acestor avertismente venite de pe flancul estic va avea un răspuns pe 17 septembrie 2009, chiar în momentul anunțării deciziei de revizuire a scutului antibalistic, când președintele Obama însuși reasigura Polonia că *„suntem legați prin angajamentul solemn al articolului 5, conform căruia un atac asupra unuia este un atac asupra tuturor”*. În spiritul filosofiei mușchetarilor, „toți pentru unul, unul pentru toți”, trei zile mai târziu, Hillary Clinton transmitea Poloniei, prin intermediul unui editorial din Financial Times, un mesaj și mai explicit: *„Un atac asupra Londrei sau Varșoviei este echivalent cu un atac asupra New Yorkului sau Washingtonului”*.

Și totuși, de ce Barack Obama, Joe Biden și Hillary Clinton au simțit nevoia să deruleze, o amplă ofensivă diplomatică cu scopul restaurării credibilității articolului 5 și a angajamentului SUA față de securitatea Poloniei?

Răspunsul îl aflăm dacă ne întoarcem la motivația care a stat din primul moment la baza acceptării scutului antirachetă pe teritoriul Europei Centrale. Cronologic, acordul dintre Polonia și SUA a fost semnat imediat după invazia Georgiei de către Rusia. De fapt, a fost un pretext. *„Nu aveam niciun fel de infrastructură NATO în Polonia și noi credem că statele care dispun de o prezență americană importantă nu sunt invadate”*, recunoștea Sikorski în 2008. Atunci Polonia a făcut „un pariu riscant”, acceptând o ofertă care îi sporea securitatea față de Iran, o reducea în raport cu Rusia, deși își consolida parteneriatul de apărare cu SUA. Acum, turneul vicepreședintelui Biden consolida în mod semnificativ securitatea Poloniei și a Noii Europe. Nu doar că sistemul balistic în noua sa versiune promite să acopere întreaga Europă, dar administrația Obama semnalează faptul că a înțeles că orice deschidere spre Rusia trebuie dublată de o consolidare strategică a flancului estic.

Aproape simultan, în culise, departe de lumina reflectoarelor, se derula o amplă campanie care își propunea ca, prin oferte pragmatice și explicite, să limiteze dilemele de securitate de pe flancul estic. Astfel, la 19 octombrie (chiar în avanpremieră

¹ „If you are asking me whether it's better to have guarantees that are not credible rather than not to have them at all, then speaking very bluntly here I will tell you that our historical experience in Poland is that it is better not to have the guarantees. Because in 1939 we were the first to stand up to Hitler. We thought we had guarantees but they proved to be not credible, militarily speaking. A country's calculations are affected by guarantees and they'd better be credible”, vezi Octavian Manea, „Speaking truth to DC: Sikorski ... Radek Sikorski”, *Revista 22*, <http://politicaex.wordpress.com/2009/11/05/speaking-truth-to-dc-sikorski-radek-sikorski/>.

turneului întreprins de numărul doi al administrației Obama), Alexander Vershbow, un înalt oficial din Pentagon cu o solidă expertiză pe relația cu Rusia, s-a grăbit să dea garanții Varșoviei că, din 2010, SUA vor desfășura pe teritoriul său un sistem de rachete Patriot care va întări capacitățile defensive aeriene ale Poloniei. În plus, la 22 octombrie, aflat la Bratislava, în plină reuniune informală la nivel de miniștri ai Apărării, Alexander Vershbow cerea NATO redactarea de planuri prudente de apărare pentru toate statele membre și reluarea manevrelor militare comune pentru a pregăti Alianța să răspundă oricăror amenințări teritoriale potențiale. „*Angajamentul nostru față de securitatea fiecărui aliat este absolut sacrosanct*”, dar în același timp Alianța trebuie să dezvolte forțe flexibile capabile să opereze atât în jurul periferiei, cât și la distanță strategică, avea să mai spună Vershbow.

Capacitățile anti-balistice ale NATO

La acest moment capacitățile anti-balistice ale Alianței Nord-Atlantice se rezuma doar formule tehnice de apărare a teatrului de operațiuni în care NATO acționează contextuala într-un moment de criză și care se vrea a fi un sistem complex integrat de răspuns în cazul unui atac cu rachete balistice asupra forțelor dislocate sub comanda Alianței-programul *Active Layered Theatre Ballistic Missile Defence*. Retroactiv, apărarea anti-rachetă a trupelor dislocate sub comandă NATO în operațiuni gestionate de Alianța Nord-Atlantică a fost introdusă prin Conceptul Strategic al NATO, adoptat la 24 aprilie 1999, la summit-ul de la Washington. În mai 2001, NATO a lansat în paralel două studii de fezabilitate în acest sens, iar la summit-ul NATO de la Istanbul din iunie 2004, șefii de stat și de guvern reuniți în cadrul Consiliului Nord-Atlantic au decis ca apărarea anti-rachetă a teatrului de operații al NATO să fie continuată cu promptitudine.

La reuniunea la nivel înalt de la Riga, din noiembrie 2006, liderii organizației au semnat un contract în valoare de 75 de milioane de euro cu *Corporația Internațională pentru Aplicații în Știință (SAIC)* pentru realizarea unui test cadru pentru acest sistem.

La 14 februarie 2008, la Haga, în prezența Asistentului Secretarului General pentru Investiții în domeniul Apărării, Peter Flory, a fost inaugurat cadrul de test integrat al acestui sistem care permite sistemelor NATO să ofere posibilitatea tehnologiilor europene și ale SUA de apărare antibalistică să funcționeze împreună, ca parte a sistemului de apărare anti-rachetă al teatrului de operații al Alianței Nord-Atlantice. Odată implementat acest sistem va permite apărarea trupelor aflate sub comandă NATO împotriva unui atac cu rachete balistice cu rază scurtă și medie de acțiune.

Necesitatea protejării întregului teritoriu al NATO în cazul unui atac cu rachetă balistică a fost pe larg dezbătută la summit-ul organizației de la București, din aprilie 2008, iar declarația finală a summit-ului cuprinde la paragraful 37, concluziile la care au ajuns delegațiile statelor membre în cadrul Consiliului Nord Atlantic și unde se recunoaște „*natura crescută a amenințării balistice*”, iar răspunsul pentru a proteja toate statele membre împotriva unei astfel de amenințări este conectarea sistemelor actuale ale NATO la sistemul american anti-rachetă.¹ Paragraful 38 aduce la masa

¹ „Ballistic missile proliferation poses an increasing threat to Allies' forces, territory and populations. Missile defence forms part of a broader response to counter this threat. We therefore recognise the substantial contribution to the protection of Allies from long-range ballistic missiles to be provided by the planned deployment of European-based United States missile defence assets. We are exploring ways to link this capability with current NATO missile defence efforts as a way to ensure that it would be an integral part of any future NATO-wide missile defence architecture. Bearing in mind the principle of the indivisibility of Allied security as well as NATO solidarity, we task the Council in Permanent Session to develop options for a comprehensive missile defence architecture to extend coverage to all Allied territory and populations not oth-

discuțiilor ca un potențial partener Federația Rusă. Totodată se precizează că oficialii Alianței invită administrația de la Moscova la transparență totală și de asemenea să ia în considerare propunerile avansate de Statele Unite ale Americii privind scutul antirachetă și să coopereze cu SUA și NATO în acest sens, astfel încât să se ajungă la „interconectarea sistemelor antibalistice ale SUA, NATO și Rusia într-un timp adecvat”.¹

La 12 martie 2010, la Varșovia, secretarul general al NATO, Anders Fogh Rasmussen a reiterat necesitatea continuării procesului amplu de transformare al Alianței prin dezvoltarea eficientă a sistemului de apărare antirachetă. Oficialul danez a vorbit despre posibilitatea, ca în viitorul apropiat, „mult mai multe state și chiar actori non-statali să dispună de rachete cu rază lungă de acțiune și echipate cu capacități nucleare”. „De aceea avem obligația să analizăm toate opțiunile privind apărarea antirachetă” a mai punctat oficialul Alianței².

La 23 februarie 2010, în cadrul seminarului dedicat viitorului concept strategic al Alianței, secretarul american al apărării Robert Gates a poziționat apărarea antirachetă drept un obiectiv central al următorului concept strategic al organizației, considerând amenințarea balistică cât se poate de reală, fapt ce va determina pe termen scurt o extindere a sistemului american antirachetă din Europa la posibilitățile actuale ale NATO pentru protejarea tuturor statelor membre ale spațiului euro-atlantic³. Secretarul american al apărării a vorbit chiar despre necesitatea ca viitorul concept strategic al Alianței să dea o atenție sporită capacităților militare ale organizației pentru a nu mai exista diferențe considerabile între aliați și pentru o mai bună cooperare și interoperabilitate în teatrele de operații. Și reprezentantul SUA la NATO, Ivo Daalder a întărit acest lucru în cadrul unei declarații pentru săptămânalul german Die Zeit, la 11 martie 2010, precizând: „proiectul american Phased Adaptive Approach este contribuția SUA la sistemul extins de apărare antirachetă al NATO menit să asigure protecție întregului teritoriu al Alianței împotriva atacului cu rachete balistice”⁴.

Dezbaterile privind transformarea Alianței Nord Atlantice și adoptarea noului concept strategic, dar mai ales punerea în practică a principiului indivizibilității securității în ce privește apărarea antibalistică a întregului teritoriu al NATO depinde în mare măsură de succesul planului american privind scutul anti-rachetă în Europa și de capacitatea statelor europene și a NATO de a se adapta într-un timp adecvat la sistemul SUA, pentru ca temerile statelor aliate din estul Europei exprimate prin vocea lui Radek Sikorski să fie îndepărtate.

La 4 februarie 2010, președintele Traian Băsescu anunța un moment considerat de mulți ca fiind istoric: România accepta, în mod oficial, să găzduiască componente ale viitorului sistem de apărare antirachetă propus de Administrația Obama în 2009. Și totuși, pe fondul reacțiilor destul de moderate, chiar rezervate ale Kremli-

erwise covered by the United States system for review at our 2009 Summit, to inform any future political decision.”, *Bucharest Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008*, <http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-049e.html#missile>.

1 „We also commend the work already underway to strengthen NATO-Russia missile defence cooperation. We are committed to maximum transparency and reciprocal confidence building measures to allay any concerns. We encourage the Russian Federation to take advantage of United States missile defence cooperation proposals and we are ready to explore the potential for linking United States, NATO and Russian missile defence systems at an appropriate time.”.

2 *Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at NATO's New strategic Concept – Global, Transatlantic and Regional Challenges and Tasks Ahead*, Warsaw, 12 March 2010, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_62143.htm

3 NATO Strategic Concept Seminar, Remarks as Delivered by Secretary of Defense Robert M Gates, National Defense University, Washington, D.C., Tuesday, 23 February 2010, <http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=1423>.

4 *Missile Defense in Europe – Stronger. Smarter. Sooner*, Ambassador Daalder op-ed in Die Zeit, 11 March 2010, http://nato.usmission.gov/Speeches/Daalder_DieZeit032010.asp.

nului, se ridică întrebarea: de ce ar fi scutul în versiunea Obama mai acceptabil pentru Moscova decât varianta propusă de președintele Bush în 2006?

Un scut acceptabil pentru Moscova

Pentru unii analiști, precum Dmitri Trenin, director al Centrului Carnegie din Moscova, anunțul Bucureștiului nu a constituit nici pe departe o surpriză, România fiind una dintre opțiunile sugerate chiar de către liderii ruși. În plus, așa cum se prezintă acum, sistemul antibalistic în versiunea Obama nu va fi capabil să doboare rachete intercontinentale lansate din zona Orientul Mijlociu înainte de 2020. Sistemul Obama este configurat preponderent împotriva rachetelor cu rază scurtă și medie de acțiune. Astfel, se elimină un element de maximă anxietate pentru Moscova: cele 10 interceptoare terestre, care ar fi fost desfășurate pe teritoriul polonez, în arhitectura Bush, ar fi putut doborî inclusiv rachete intercontinentale lansate dinspre Rusia spre SUA, peste Oceanul Arctic.

În noua configurație, această potențială vulnerabilitate a Rusiei dispare. Spre deosebire de proiectul anterior (unul dominant static, format din 10 interceptoare GBI și un radar amplasat în Cehia), Administrația Obama propune o arhitectură dispersată, flexibil construită în jurul platformei SM-3. Aceasta din urmă este gândită ca o capacitate de interceptare cu o rază de acțiune exclusiv regională. Spre deosebire de sistemul anterior bazat pe rachete de 25 de tone, care puteau ajunge până la 12.000 de km, SM-3 este un interceptor de 25 de ori mai mic și a cărui „rază de acțiune (capacitatea de a-și atinge literalmente ținta înainte de a se prăbuși pe pământ) este mai scurtă cu câteva mii de km”, declara, în octombrie 2009, poate cea mai avizată voce - generalul Patrick O'Reilly, director al Missile Defense Agency al SUA¹. Mesajul transmis Moscovei, cu mult timp înainte ca România să devină oficial parte a scutului, este foarte clar: „Principiile fizicii sunt evidente. Dacă te afli în raza de acțiune a interceptorului SM-3, acesta poate distruge rachete de orice fel. Dar literalmente, dacă ești plasat în afara zonei, nu avem nicio capabilitate”, preciza generalul Patrick O'Reilly în octombrie 2009. Iar Rusia pare să fi înțeles, cel puțin până acum, acest lucru. Scutul american desfășurat în Europa nu este îndreptat spre Rusia, ci face parte dintr-un sistem mai larg de descurajare și prevenire a oricărei intimidări sau șantaj pe care le-ar putea exercita Teheranul la adresa statelor europene sau a celor 80.000 de militari americani staționați în Vestul Europei.

Un actor cu o agendă anti statu-quo

Un alt element important, atunci când încercăm să înțelegem contextul în care România și-a asumat decizia de a găzdui componente terestre ale viitorului scut antirachetă, este propunerea Rusiei privind un nou tratat asupra securității europene. O versiune oficială a fost publicată la 29 noiembrie 2009 pe site-ul Kremlinului, iar la scurt timp, ministrul de Externe Serghei Lavrov înainta, în Consiliul NATO-Rusia, un document complementar. O analiză atentă a celor două texte dezvoltă însă adevăratele intenții ale Moscovei: nu doar anularea rațiunii de a fi a NATO sau paralizarea procesului de extindere a Alianței.

Adevăratul obiectiv constă în rescrierea principiilor codificate pe parcursul anilor '90 în documentele fondatoare ale securității europene, precum Carta de la Paris pentru o Nouă Europă din 1990 sau Carta de la Istanbul din 1999. Acestea con-

¹ Patrick O'Reilly, director al Missile Defense Agency al SUA, Atlantic Council, 7 octombrie 2010, <http://www.acus.org/event/missile-defense-europe-next-steps/oreilly-transcript>.

turează în sine o ordine politică care respinge în mod programatic sferele privilegiate de influență geopolitică, recunoscând dreptul fiecărui stat de a-și alege singur propriile alianțe. Dimpotrivă, astăzi Moscova capătă tot mai mult profilul unei puteri anti-statu-quo, decise să conteste și chiar să schimbe aceste „reguli ale jocului”.

De-altfel, este aceeași Rusie care, în decembrie 2007, se retrăgea din sistemul Tratatului privind Forțele Convenționale din Europa (CFE) sau care, în august 2008, invadea teritoriul unui stat suveran (Georgia), invocând Doctrina Medvedev. Un răspuns oficial la tentativele Rusiei de a redefini fundamentele ordinii politice post Război Rece nu a întârziat să apară. Astfel, la sfârșitul lunii ianuarie, Hillary Clinton avea să reafirme, la Paris, într-un discurs inedit, angajamentul SUA față de principiile contestate de Moscova¹. O săptămână mai târziu, pe scena Conferinței de la München, James Jones, consilierul pe probleme de securitate națională al președintelui Obama, reafirma sistematic atașamentul Statelor Unite pentru un etos politic și instituțional, considerat de Moscova drept anacronic: piatra de temelie a securității europene rămâne suveranitatea și integritatea teritorială a tuturor statelor; departe de a fi un joc de sumă zero, securitatea în Europa trebuie să rămână indivizibilă; oricât de imperfectă este actuala arhitectură instituțională, ea trebuie să rămână fundamentul cooperării dintre SUA, Europa și Rusia; un nou tratat nu va trebui doar negociat, ci și ratificat de aproape 55 de state, ceea ce ar amâna la nesfârșit obținerea unor rezultate concrete; apărarea colectivă, așa cum este definită în articolul 5 al Tratatului NATO, rămâne sacrosanctă².

Mai mult, este aceeași Rusie care la 5 februarie 2010, adopta, în mod formal, o Nouă Doctrină Militară. Nu doar mesajul, ci și momentul ales de Kremlin au o componentă simbolică evidentă: chiar în prima zi a Conferinței de Securitate de la München (poate cea mai importantă de pe continent), Europa anului 2010 era portretizată ca fiind spațiul geopolitic care amenință în cel mai înalt grad securitatea Rusiei. Mesajul Kremlinului este cu atât mai important, cu cât reflectă o filosofie care va defini cultura organizațională a armatei ruse în următorul deceniu. Armata rusă se va pregăti sistematic pentru a contracara, la nevoie, aceste potențiale pericole europene. Retroactiv, exercițiul Zapad (Vest) din septembrie 2009, de pe teritoriul Belarusului, care a implicat sute de tancuri și manevre cu armament nuclear tactic la numai 250 de km de Varșovia, pare să anunțe o paradigmă a viitorului. Atunci, ministrul de Externe al Poloniei, Radosław Sikorski, avea să declare: „*Dumnezeu a creat Polonia pentru războiul de tancuri*”³. Pe acest fundal, avea să se producă și decizia de a plasa România pe harta scutului antirachetă.

Dezbaterile recente privind Noul concept strategic al Alianței Nord-Atlantice au atins și această componentă sensibilă a scutului antirachetă, astfel încât la nivelul liderilor Consiliului Nord-Atlantic se manifestă o voință fermă prin care toate statele membre să beneficieze de garanțiile de securitate oferite de Articolul 5.

1 Hillary Clinton, Remarks on the Future of European Security, Paris, 29 ianuarie 2010, <http://www.state.gov/secretary/rm/2010/01/136273.htm>.

2 James Jones, Speech at the 46th Munich Security Conference, <http://www.securityconference.de/Jones-James-L.449.o.html?&L=1>.

3 Radosław Sikorski la Center for Strategic and International Studies (CSIS), 4 Noiembrie 2009, Washington DC, <http://opinia.us/AmerOp/english/us-media/russia-attacks-sikorski-on-comments-about-u-s-troops-in-poland/>.

Paradigma constructivistă și culturile de securitate

■ IOANA-BIANCA BERNA

Abstract

Social reality in the study of international relations has also produced a distinctive outlook for the field of security studies! Constructivism, unlike the other more unitary and utilized approaches in the study of international relations, does not entirely regard security as an area in which statecraft qualities are to be revealed or tested. This article's aim is to pinpoint the fact that, through the constructivist angle of analysis, security is revalidated by the security cultures (also called strategic cultures). The argument presented in this article focuses upon highlighting the main theoretical constructivist instruments among which security cultures have to be regarded ambivalently: as a rigorous mainstay in security and defense studies and as a trendsetter in the study of international relations.

Keywords

security cultures, strategic cultures, ontological agnosticism, intersubjectivity, culturalism

O abordare holistică: Premisele constructiviste în studiul relațiilor internaționale

Fără avansări lineare pentru crearea unui program de cercetare propriu, **constructivismul** reprezintă acea abordare în relațiile internaționale, agnostică din punct de vedere ontologic¹. Surprinzător este faptul că în pofida absenței unor stereotipii conceptuale, **constructivismul** îmbunătățește accesul la o abundență de analize în studiul relațiilor internaționale. De unde provine autonomia acestei abordări? Ce tehnici de descifrare pot fi uzitate în procesul de interpretare a principalelor premise? Răspunsul la astfel de întrebări desparte **constructivismul** de alte abordări în studiul relațiilor internaționale (școala studiilor critice, neorealismul sau idealismul), conferindu-i un aspru aspect de unicitate, plecând de la gestionarea modalităților de asocieri umane și a practicilor societale *in nuce*, până la relevanța lor regăsită în politica mondială. Marcată obiectiv de dezavuarea resimțită a cercetătorilor în științele sociale față de elementele materiale care își puseseră

1 Considerăm această ultimă parte a afirmației o caracteristică laconică a socio-constructivismului, care, deși nu este exhaustivă, este cât se poate de veridică; ultima parte a afirmației îi aparține lui Ted Hopf, „The promise of Constructivism in International Relations Theory”, *International Security* 23, (summer 1998): 171.

amprenta pe modalitățile de formulare ale politicii internaționale a ultimelor decade (și anume: politicile de *hard security*, echilibrul de putere, distribuția puterii în sistemul internațional), apariția **constructivismului** nu a fost o simplă împotrivire doctrinară față de realism sau neorealism. **Constructivismul** nu este o simplă recapitulare a principiilor, regulilor și sensurilor mediale ale abordărilor care l-au precedat. Deși nu se poate vorbi de o distanțare maximă față de alte abordări, autonomismul **constructivismului** decurge din tentativele sale de re-evaluare a caracterului politicii internaționale.

În această ordine de idei, politica mondială se acordează sistemului internațional prin practicile sociale. Mai mult decât atât, recurența practicilor sociale, reconfirmată în identitatea statelor, în comportamentul lor de politică externă, consacră sistemului internațional **un caracter eminamente social**¹. De aici se crează și binecunoscuta regulă a **ontologiei sociale**, recunoscută în teoria politică și pe care o consideră posibil de compatibilizat și cu relațiile internaționale: fiind anterioară statului, societatea este anterioară și sistemului internațional, pe care îl influențează, reunind un număr mare de practici și proceduri sociale viabile, atât în plan domestic, cât și în plan extern.

Forțele materiale în studiul relațiilor internaționale arată doar o jumătate de adevăr și se condamnă singure la marginalitate. Viziunea constructivistă, corozivă față de forțele materiale, consideră că forțele ideatice sunt cele care se pretează unor analize mult mai profunde ale faptului social pe care îl desemnează sistemul internațional. Distribuția ideilor este singura în măsură să capteze și să cultive în chip ineluctabil esența sistemului internațional.

O altă importantă premisă a socio-constructivismului este că aceea că înțelesurile atribuibile sistemului internațional și politicii internaționale rezidă din interacțiunile actorilor. Prin interacțiune, actorii internaționali – state, organizații, corporații – își recunosc unul altuia identitățile. Un stat, sau, *in extenso*, un actor poate fi cunoscut și deopotrivă recunoscut prin intermediul identității pe care și-o asumă și pe care ceilalți actanți i-o recunosc. Identitatea poate echivala, cu anumite restricții cu amprenta unei aname depozitată asupra unui actant. De ce cu anumite restricții? Pentru că identitatea dovedește laxitate prin interacțiune, putându-se modifica incremental, radical, parțial sau total: „Cel care produce o identitate nu poate prezice modalitatea în care respectiva identitate va fi observată de ceilalți, structura intersubiectivă este arbitru final al înțelesului”². **Ipoteza omogenă realistă** asupra interesului apare, astfel, ca o regresie analitică. **Ipoteza constructivistă** denotă un proces de selecție a intereselor, multiplicând căile de acțiune ale actorilor în sistemul internațional și explicitând de ce unele practici sociale au devenit interese și de ce altele nu.

Ilustrativ pentru adepții constructivismului este și disponibilitatea de a studia puterea și politica de putere, stabilind un indice de moderație față de realiști. Putea, în abordarea constructivistă, nu mai reprezintă acea categorie instrumentală a politicii externe, brevetată prin factori economici și militari. Limbajul, cultura, ideile antrenează standarde diferite prin care puterea colectează sensuri. Constructiviștii denumesc aceste standarde: **putere discursivă**. Fără discurs, limbaj și retorică – ca mijloace prin care sunt propagate practicile sociale – conduita unui actor suferă de un evident grad de precaritate. Justețea limbajului unui actor alternează cu utilitatea comportamentului său extern și invers. Una fără alta ar reprezenta doar soluții intermediare și incomplete și nu se pot nuanța considerabil. Pentru constructiviști, nici anarhia nu acționează ca un principiu cu statut axiomatic: „**Anarhia este ceea ce**

1 De aici și denumire de **socio-constructivism**; Vom folosi pe parcursul lucrării deopotrivă denumirile de **socio-constructivism**, **constructivism** și **constructivism convențional** pentru a desemna aceeași abordare;

2 Hopf Ted, „The Promise”, 172.

„înțeleg statele că este” – o frază de-ale lui Alexander Wendt devenită de acum un aforism pentru majoritatea cercetătorilor constructiviști, dacă nu cel puțin un plus de relevanță pentru accesul la coeziune teoretică. Faptul că **„anarhia este ceea ce înțeleg statele că este”** nu înseamnă că anarhia nu este operantă ca principiu de funcționare a sistemului internațional pentru constructiviști. Corelația esențială constă în faptul că cercetătorii constructiviști consideră anarhia o **comunitate imaginată**¹ și nu un principiu fondator al sistemului internațional – metafora îi aparține lui Ted Hopf. Anarhia nu este o constantă a relațiilor internaționale și nici nu se definește ca un imperativ al schimbării acestora. Ca și puterea, anarhia există doar dacă statele o definesc ca atare. Conținutul, ca și forma anarhiei sunt diferite de la actor la actor. Parcurgerea abordării constructiviste nu poate să nu facă trimiteri la modul în care normele amendează și adaptează la scară largă comportamentul statelor. Normele evidentiază, pentru constructiviști, experimente a căror existență și continuitate constrâng acțiunea statului. Spre deosebire de realiști, pentru constructiviști, normele internaționale nu înseamnă sisteme punitive de reglare sau de măsurare a unor eventuale abateri. Normele includ și o dimensiune descriptivă – **o logică a po-trivirii**, prin care este anticipată abaterea, fiecare stat realizând „cum ar trebui să se poarte într-o anumită situație”².

Rezumând cele prezentate în această sub-secțiune, constructivismul este cea abordare în relațiile internaționale bazată pe **intuiții puternice**³ și poate mai puțin pe **puterea de conceptualizare**. Care sunt contribuțiile acestei abordări în privința studiilor de securitate? Vom reține o prezentare a acestora în cele ce urmează.

O abordare particulară: Contribuțiile socio-constructivismului în studiile de securitate. Culturile de securitate

Reproșurile aduse constructivismului de-a lungul timpului au fost atât de natură școlastică⁴ cât și de natură aplicativă: excesiva maleabilitate față de lipsa unei rigori teoretice, faptul că este mai mult o meta-teorie decât un noul pol teoretic în relațiile internaționale, faptul că nu poate răspunde satisfăcător problemelor metodologice și epistemologice cu care se confruntă, sau faptul că în procesele de construcție socială neglijează potențial disruptiv al forței brute și al puterii militare în transformarea relațiilor internaționale, precum și faptul că în aceste limitări, nu a putut oferi poziții clar conturate în materia studiilor de securitate.

Am putea contracara aceste critici prin a sublinia faptul că dacă socio-constructivismul nu își asumă o etichetă de uzuanță a clasicele metode pentru studierea securității, această nu înseamnă că lipsa sugestiilor în acest domeniu devine o fatalitate. Dacă ne-am opri aici, înseamnă că demersul nostru ar fi subiacent imprecisului conținut teoretic depistabil de criticii constructivismului (considerăm cu desulă certitudine că o astfel de rețetă ar fi pe drept acuzată de reducționism).

Vom începe prin a marca faptul că socio-constructivismul a fost deosebit de permeabil privitor la studiile de securitate. Proteismul său, în acest sens, rezidă din sprijinul ontologic, firesc și observabil, al principalelor sale premise, în special în ceea ce privește importanța valorizată a structurilor sociale în politica mondială. Identitatea – ca organism complex și diferențiat – nu poate fi suspendată de alte exigențe

1 Hopf, „The Promise”, 176.

2 James March, Johan Olsen, „The institutional dynamics of International Political Orders”, *International Organization* 52 (1998):946.

3 Goldstein Joshua, Jon C. Pevehouse, *Relații Internaționale*, traducere de Andreea-Ioana Cozianu, Elena Farea și Adriana Straub, Capitolul 3 : Alternative la politica de putere. Constructivismul, (Iași: Polirom, seria Collegium, 2008).

4 Cu sensul de formală și normativă.

ale dinamicii sociale: procesele evolutive istorice, organizaționale, tradiționale și culturale. Pentru a desemna anumite forme pe care le îmbracă uneori **cultura**, și ea trebuie văzută ca „un sistem evolutiv de semnificații împărtășite, care guvernează percepțiile, actele de comunicare, precum și acțiunile[...]Cultura modelează practica, atât pe termen scurt, cât și pe termen lung. În momentul acțiunii, cultura furnizează acele elemente care definesc situația, dezvăluie motive și care desemnează situațiile de succes”¹. Literatura constructivistă oferă destul de multe tangențe în ceea ce privește **culturile de securitate**. Normele și identitățile influențează **culturile strategice de securitate**, până la „localizarea actorilor în cadrul unor structuri sociale, care depotrivă constituie actorii și care sunt constituite de interacțiunile dintre actori”². Dilemele securității pot fi rezolvate, pe calea **culturilor strategice de securitate**, dacă insecuritățile sunt generos comunicate – comunicarea rezidă din identități. Amenințările și insecuritățile pentru constructiviști, spre deosebire de modelele raționaliste, nu mai sunt elemente obiective și cardinale, ci mai degrabă, trebuie urmărite inter-subiectiv. În termeni generici, securitatea este înțeleasă ca acea stare în care statul nu se confruntă cu nici un fel de amenințări, dar dacă s-ar confrunta inerent cu amenințări și pericole, ar dispune de toate resursele pentru a la înlătura și a-și restabili starea de siguranță. **În termeni pozitiviști și raționaliști**, securitatea echivalează siguranță – un deziderat posibil de atins prin monopolul violenței legitime pe care orice stat îl poate uzita și pe care îl uzitează, mai devreme sau mai târziu. **În termeni constructiviști**, cunoașterea identității unui stat este o luptă pe jumătate câștigată, deoarece descoperă și intenționalitatea respectivului stat. De aceea, constructivismul nu vede securitatea în termeni eminamente militari. Extracția securității din sfera militară reliefează concluzii interesante: nu există dileme de securitate între state membre ale aceleiași alianțe, ale acelorași instituții economice, sau între două state neutre, sau între două state pacifiste³. Meritul constructivismului este acela de a reifica identitatea ca și obiect de referință al securității. Nu există un cartezianism în ceea ce privește natura conflictuală în relațiile dintre state, ci doar variabilitate⁴.

Aspectul **culturilor strategice de securitate** a fost pentru mulți o regiune delimitată de studiu și de analiză. Theo Pharell este unul dintre acei cercetători care examinează legătura dintre **constructivism** și **culturalism** pentru ca dilemele de securitate să fie îmbunătățite. Pentru început, trebuie să arătăm faptul că nu poate exista o acuplare terminologică acurată între cele două noțiuni, fiind nevoie de o delimitare conceptuală. Astfel, **culturalismul** pune în discuție atributele culturii, inspirându-se din **constructivism** și din **analiza politică comparată**, și pierde din claritatea inițială a surselor sale de inspirație, întrucât ia în considerare și elementele non-normative ale culturii. Descompunând **uriașul concept de securitate, culturalismul** „a arătat maniera în care acțiunile statului conectate la forța militară sunt modelate de credințele colective deținute de elitele politice (**cultura strategică**) și de către ofițerii militari (**cultura organizațională**)”⁵. Theo Farell sugerează faptul că atât **constructivismul**, cât și **culturalismul**, pot fi distonante, în măsura în care **constructivismul** arată similaritatea normelor care influențează politicile de securitate, iar **culturalismul** arată eterogenitatea normelor care influențează politicile de securitate ale unui stat. **Culturalismul** nu este nici o subdiviziune superfluă a **constructivismului**, nici un sector de analiză în raport de adversitate cu caracterul eminamente social al **constructivismului convențional**. **Culturalismul** extinde doar sfera non-nor-

1 Valerie Hudson., ed, *Culture and Foreign Policy*, (Boulder : Lynne Rienner Publishers, 1997), 28.

2 Theo Farell, „Constructivist Security Studies: Portrait of a Research Program”, *International Studies Review* 4, 1 (2002): 49.

3 După cum menționează Hopf, „The promise”, 178.

4 Amenințările pot exista în absența unor identități predefinite.

5 Farell , „Constructivist Security”, 70.

mativă a preocupărilor legate de securitate. După cum menționează și Theo Farrell, nu ar fi exagerată o fuziune dintre cele două pentru un suport teoretic sistematizat (în fond, menționăm, că din rațiuni de progrese teoretice, neorealismul sau realismul clasici au redefinit obiectul investigației programului de cercetare realist, ceea ce nu înseamnă că s-au erijat de la acesta sau că au folosit arme antitetice față de abordarea care le-a facilitat consacrarea). Împreună, atât **constructivismul** cât și **culturalismul** pot emite legi politice în domeniul securității internaționale, în măsura în care este menținut un echilibru în raportarea instrumentelor folosite, pentru evitarea paradoxurilor și a redundanței.

Culturile strategice de securitate – oferă modele progresive pentru a argumenta schimbările relevante din politicile de securitate ale statelor, prin înțelesurile atribuite lumii sociale și pe baza intereselor acestora, ca ingrediente de bază ale identității. Așa cum a prezentat-o Wendt, **perspectiva constructivismului convențional** este una stato-centrică. **Culturile strategice de securitate** inovează **logica binară stat-securitate**, conferindu-i suplețe și valoare academică și referențială și la nivel *supra* și la nivel *extra* autorității etatice. Deplasarea focalizării securității de la stat, la alte entități originează într-o agendă de cercetare cross-disciplinară: istorie, antropologie, sociologie, psihologie și alte discipline cu caracter evolutiv. Rosen oferă o definiție coordonată, în acest sens a **culturii strategice de securitate**, modelată de influența constructivismului convențional și a unei întregi comunități disciplinare: „**cultura strategică de securitate** implică asumări, credințe și alegeri despre comportamentul militar internațional, în special referitor la deciziile de a recurge sau nu la război, preferințele pentru ofensivă sau pentru modelul defensiv, sau pentru cooperare și dezistare la război”¹. Această definiție denotă modalitatea în care **culturile strategice de securitate** generează preferințe, iar preferințele exprimate pe temelia unui întreg edificiu de norme intersubiective, devin comportament extern.

Concluzii

Anunțarea descoperirii rolului pe care **culturile strategice de securitate** îl au asupra conduitei agenților și structurilor este o validare conceptuală care, fără de tăgadă, îi este atribuită constructivismului. **Constructivismul convențional** are drept misiune empirică revelarea motivelor care fac din incertitudine mai degrabă o variabilă de înțeles, decât o constantă de anumit. Aici intervine și marele sens al **culturilor strategice de securitate**: acestea energizează și vitalizează practicile societale care au confirmat și transformat prin interacțiuni internaționale și prin adevăruri comune, coerent și promițător, determinantele politicilor naționale de securitate. Constructivismul nu a oferit, în schimb, o abordare unitară a acestor culturi – există, prin urmare, o pluralitate de definiții². **Culturile strategice de securitate**, diverse și eclectice ca semnificații, ratifică importanța normelor și ideilor asupra securității internaționale și **noi forme de guvernabilitate**³ a alegerilor strategice în deciziile de securitate internațională.

1 Stephen Peter Rosen, *Societies and Military Power*, (New York, Cornell University Press, 1996) 12.

2 Excesele metodologice sunt, de altfel, una dintre unul dintre semnele distinctive ale constructivismului.

3 Jeffrey S. Lantis, „Strategic culture: From Clausewitz to Constructivism”, *Strategic Insights*, 10 (2005).

Dreptatea intergenerațională.

Principii și teorii (II)

■ NICOLAE DRĂGUȘIN

Abstract

Whereas the previous part of this essay introduced the reader to the notion of justice between generations (inter- or intra-generational), this second part makes a step further in investigating it within the framework of libertarian and liberal theories of justice.

Secondly, the essay establishes the reflection upon the issue of justice between generations on the three principles (social contract, egalitarian and utilitarian principles) of liberal theory. It argues that the issue of justice between generations is reflected differently in the light of the two theories.

Keywords

intergenerational justice, human rights, libertarianism, liberalism

O abordare cuprinzătoare a dreptății intergeneraționale se construiește cu ajutorul a două teorii ale dreptății: teoria libertariană și cea liberală. De fapt, sintagmei „teorie liberală a dreptății” i s-ar putea aduce ca reproș neclaritatea. Înainte de toate, teoriile libertariană și liberală introduc un tip de excludere care nu este precis. Mai simplu spus, libertarianismul reprezintă o ramură a liberalismului; în plus, Rawls -despre care va fi vorba în continuare- este cel pe care Nozick l-a criticat din punct de vedere libertarian și nu invers. În cele din urmă, aprecierile liberale și libertariene în legătură cu dreptatea apar în contrapartidă la teoria socialistă, spre exemplu. Din acest punct de vedere, asemănările copleșesc diferențele inerente dintre liberalism și libertarianism. În consecință, ar fi mai potrivită redenumirea acestora ca teorii ale dreptății non-libertariene și de inspirație liberală? Pentru un plus de claritate se poate, firește, proceda astfel. Iată care ar fi câteva asemănări și diferențe între cele două teorii. În primul rând, ceea ce au împărtășesc ambele este crezul în dreptul la libertate individuală și proprietate privată, iar ceea ce îi deosebește este rolul atribuit instituțiilor. Dacă pentru libertarieni, după cum se va preciza mai jos, instituțiile există doar pentru a proteja drepturile negative și pentru a repara nedreptatea atunci când acestea sunt încălcate, liberalii devin ceva mai generoși în ceea ce le privește. Ei le atri-

buie misiunea de a realiza anumite proiecte concrete (acțiuni pozitive, de intervenție) și întărirea drepturilor pozitive (adică cele care reclamă acțiunea statului, precum drepturile sociale, culturale, economice). Teoriile care legitimează aceste acțiuni sunt numeroase; vor fi îndeajuns de precizat doar teoriile fundamentate pe principiile contractului social (contractualismul), al egalității (egalitarianismul) și al utilității (utilitarianismul). În al doilea rând, în ceea ce privește noțiunea de echitate, ele au în comun principiile care susțin că dreptatea apare când există un conflict de interese sau libertăți și că dreptatea este aceea asupra căreia se presupune că toată lumea poate cădea de acord în mod rațional (acest lucru se face prin intermediul principiului contractului social asupra căruia se va reflecta în rândurile care urmează)¹. Totuși, se întrevede posibilitatea contradicției în răspunsul dat unor întrebări legate de domeniul și motivele dreptății, pe de o parte, și ce anume produce solicitările pentru dreptate, pe de altă parte. Dacă libertarieni se regăsesc în viziunea despre dreptate având ca domenii necesitatea și compromisul (David Gauthier, spre exemplu, definește moravurile drept un set de principii asupra cărora o anumită comunitate de oameni poate cădea de acord), în legitimitatea dreptății ca interes personal (cooperarea duce la rezultate mai bune) și în solicitările pentru dreptatea contemplate ca beneficiu reciproc, liberalii atenuează această atitudine individualistă. Ei adaugă imparțialității un conținut de empatie (tu cum ai reacționa/ce ai face dacă ai fi în locul meu?); consideră că rațiunea care se află în spatele comportamentului drept este refuzul interesului personal (în oglindă, pentru libertarieni egoismul devine inseparabil de căutarea și împlinirea unui interes personal înainte de toate), iar solicitările pentru dreptate derivă din faptul că oamenii nu pot pretinde mai mult (dreptatea ca ultimă resursă).²

B. Libertarienii, dreptatea și generațiile viitoare

Întrucât libertarienii reprezintă un caz aproape special în cadrul teoriilor drepturilor și ale dreptății, dezbaterea contemporană datorează mult lui Robert Nozick. Potrivit libertarienilor, instituțiile politice trebuie să îndeplinească o trei sarcini. În primul rând, definite fiind în concordanță cu drepturile de proprietate, instituțiile trebuie să le protejeze. În al doilea rând, protejarea drepturilor de proprietate ar putea fi realizată esențialmente prin întărirea drepturilor negative, anume drepturi împotriva intruziunii nejustificate, în contradicție cu drepturile pozitive care, așa cum a fost spus, presupun solicitări concrete. Prin urmare, dreptatea, care este o sarcină pe care numai instituțiile trebuie să o ducă la bun sfârșit, apare exclusiv în cazul încălcării drepturilor negative.

Un concept-cheie pentru înțelegerea punctului de vedere libertarian asupra dreptății, generației și arhitecturii instituționale îl reprezintă proprietatea personală (și dreptul firesc la aceasta). De aici provine legitimitatea instituțiilor și chiar definiția omului. Nu se poate spune că o persoană trăiește decât dacă este capabilă să se bucurie și să solicite dreptul la proprietate, care îi este cuvenit tocmai datorită existenței raționale, ca ființă umană. Se explică astfel motivul pentru care anumiți libertarieni devotați se numără printre scepticii relativ la existența generațiilor viitoare. Ezitarea lor în legătură cu existența vreunei obligații a dreptății față de ele nu se înrădăcește în caracterul îndoielnic al nașterii acestora, ci mai degrabă în faptul că la momentul considerării ipotetice a generațiilor viitoare, ele nu se bucură de dreptul la proprietate. Prin urmare, nici noi nu avem vreo obligație de dreptate, la fel cum nici acestea nu sunt protejate de legi ale dreptății.³ Iată formularea perfectă a

¹ Barry, Brian, *Theories of Justice* (London: Harvester Wheatsheaf 1989): 7.

² Brian, *Theories*, 8.

³ Vezi în mod special Robert Nozick, *Anarchy, State and Utopia* (Basic Books: New York and David Gauthier, 1986) și *Morals by Agreement* (Oxford, Clarendon Press)

scepticismului. Pe această bază, trebuie spus că teoria libertariană a dreptății nu e indiferentă față de, pe de o parte, caracterul limitat al resurselor naturale, și, de cealaltă parte, generațiile ce vor exista. Mai mult chiar, dacă nesocotim ideea dreptății nu înseamnă că nimic nu ne leagă de generațiile care vor urma. Ceea ce pare straniu în situația libertarianilor este soluția oferită la întrebarea ce le dă de gândit generațiilor curente (adică prezent vs. viitor în chestiunea mediului înconjurător): filantropia în locul dreptății și a puterii reglatoare a piețelor. Dacă prin dreptate se înțelege tratament echitabil, atunci dreptatea libertariană se regăsește în filantropie și este înfăptuită pe bază de voluntariat. Datoria pentru dreptate este recunoscută, dar numai ca obligație imperfectă de a-i ajuta pe ceilalți sau de a evita epuizarea resurselor cu scopul de a le face rău oamenilor. Atâta timp cât statul nu are dreptul de a lua de la cineva și a da altuia, nimeni nu ar trebui să acționeze astfel decât dacă dorește acest lucru. Altminteri, statul trebuie să intervină pentru a corecta nedreptatea. Pentru a îndeplini datoria imperfectă (adică imposibil de codificat legislativ) a filantropiei, doar conștiința individuală primește această sarcină. Pe lângă filantropie, care se dotează cu un grad substanțial de subiectivitate ce nu poate servi mereu nevoia unei împărțiri corecte, speranța libertarianilor stă în piețe ca singură soluție obiectivă. Devine facil de remarcat cum aceste piețe vin să întâmpine interesele generațiilor următoare. Apar doi factori: unu, pe măsură ce resursele se epuizează, valoarea lor crește, și doi, odată ce valoarea lor crește iar oamenii au în continuare nevoie de ele, piețele se transformă într-un imbold puternic pentru inovație, cercetare și invenții care pot înlocui, ca să spunem așa, resursele naturale cu unele făcute de om și care, finalmente, servesc aceleași utilități. Superioritatea piețelor în a găsi un sens în dreptate nu derivă doar din obiectivitatea lor, ci și din faptul că ele protejează generațiile viitoare de sacrificii în măsura în care filantropia presupune un anumit grad de sacrificiu.¹ Prin urmare, putem nici măcar să nu ne gândim la dreptatea intergenerațională din moment ce generațiile viitoare sunt oricum protejate de felul cum funcționează piețele.²

Ca în cazul oricăror teorii idealiste sau legate de experiența gândirii, elogiul dreptului la proprietate privată și a puterii reglatoare a pieței seduce din punct de vedere noțional³, dar libertarianii par să întâmpine dificultăți în a ține pasul cu detaliile empirice. Pe lângă faptul că e anevoioasă cunoașterea a priori a felului se vor comporta piețele, optimismul libertarian este contrazis de imposibilitatea piețelor de a reduce distanța care există, sau care chiar se mărește, după constatările unor observatori, între cei săraci și cei bogați. Mai mult chiar, ar putea fi rațional din punct de vedere economic ca agenții, în ciuda oricărei puteri reglatoare a pieței, să acționeze în așa fel încât generațiilor viitoare să le fie mai rău.⁴

Liberalii, dreptatea și generațiile viitoare

Atâta timp cât darea de seamă libertariană asupra dreptății în ceea ce privește generațiile viitoare nu îndepărtează toate grijile pe care cei mai precauți le-ar avea în continuare, un răspuns la acestea se așteaptă de la teoria liberală. În această parte a discuției familia liberală a teoriilor dreptății va fi prezentată pe scurt, alături de câteva principii majore: contractului social, egalitarianismul și utilitarismul.

1 Clark Wolf, *Intergenerational Justice*, http://www.public.iastate.edu/~jwcwolf/Papers/Wolf_Intergenerational_Justice.pdf, 283.

2 Pe lângă Gautier citat anterior, subiectul este dezvoltat minunat în Julian L. Simon, *The Ultimate Resource II*. (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1996).

3 Filosofia libertariană despre proprietate este prezentată pe scurt în mod cuprinzător în contribuția lui David Schmitz, „The Institution of Property” în E. F. Paul, F. D. Miller and J. Paul (eds), *Property Rights* (New York, Cambridge University Press, 1994).

4 Wolf, *Intergenerational*, 283.

De câte ori este vorba de principiul contractului social, acesta s-ar cere privit ca produsul exclusiv al minții liberale, diferită de cea libertariană. E adevărat, libertarienii și liberalii în egală măsură își fundamentează concepțiile pe principiul contractului social, dar ceea ce diferă într-o măsură semnificativă este interpretarea pe care fiecare o are de dat¹. Teoria contractului îl are ca punct de pornire pe Thomas Hobbes (continuat mai târziu de David Hume) și se justifică prin nevoia unui „avantaj reciproc” a părților contractuale. Tipul de contract propus de către liberali precum John Rawls originează în tradiția stoică și în Iluminism (în special Immanuel Kant) subliniind nevoia pentru „imparțialitate”.

Teoriile contractualiste ale dreptății cunosc probabil cea mai îndelungată istorie din gândirea liberală. Diferite tipuri de contracte au fost imaginate pentru a se justifica și a investi cu sens existența comunității și drepturile sau obligațiile colaterale (dacă acestea sunt gândite). În afară de perspectivele lui Hobbes și Locke ce ar putea fi de maximă relevanță pentru temele drepturilor, datoriiilor și comunității sunt viziunile lui Rousseau și Burke. Importanța lor nu reiese doar din faptul că se opun una alteia (aproape într-un mod pedagogic), ci și din felul în care gravează în ele spiritul timpului (*Weltanschauung*). Dacă pentru Rousseau contractul poate fi reînnoit oricând pentru a se pune bazele unui nou regim, făcând abstracție de trecut, și prin urmare drepturile sunt cele care îi alcătuiesc conținutul, pentru Burke contractul se transmite peste generații, iar drepturile se acompaniază negreșit cu obligații.

Cum ar trebui să arate dreptatea intergenerațională potrivit perspectivei contractului social este o problemă pe care John Rawls încearcă să o interpreteze în cartea „O teorie a dreptății” (1971); „concepțiile contractualiste ipotetice ale dreptății” reprezintă eticheta viziunii a cărei schiță de profil va fi încercată mai jos. Conceptul de dreptate intergenerațională poate fi foarte bine privit din două unghiuri. Văzută ca relație echitabilă, dreptatea intergenerațională cere o relație între trecut, prezent și viitor bazată pe principiul dreptății distributive; această formă de justiție incumbă participarea justă la beneficiile și obligațiile cooperării sociale. Din perspectiva contractului social echitatea intergenerațională sugerează, în înțelesul dat de Burke, faptul că toate generațiile aparțin unui contract definit prin drepturi și obligații între persoane și generații. Contribuția particulară a lui Rawls la acest subiect este reflectarea la trăsăturile și substanța acestui tip de apartenență.² În descrierea lui Rawls condițiile dreptății trebuie să fie în mod necesar corecte și cooperarea totală între persoanele libere și egale de la o generație la alta. El ajunge la această viziune asupra dreptății ce cuprinde generațiile prezente și viitoare printr-un contract idealist bazat pe două condiții corelate reciproc: „poziția originală” și „vălul ignoranței”. Condițiile pe care le folosește Rawls sunt menite să ocolească limitările teoriilor tradiționale ale contractului social. El încearcă să reliefeze care sunt principiile pe care, folosind terminologia kantiană, le-ar alege un agent rațional și moral dacă s-ar afla în „poziție originală”, unde nu cunoaște nimic în ceea ce privește statutul său social sau intelectual, averea, vârsta ș.a.m.d. În aceste condiții de ignoranță se crede că oamenii preferă două principii, și anume: „principiul libertății egale” și un al doilea conform căruia inegalitățile sociale și economice urmează o clauză dublă: poziția originală de egalitate corectă (*fair equality*) de oportunități și acestor inegalități nu li se poate reproșa nimic cu condiția ca ele să aducă cel mai mare beneficiu celor mai dezavantajați membrii ai societății.³ Gândind aceste principii ca primele pe care cineva, aflat într-o poziție ignorantă și inițială, le-ar alege,

1 Diferența este prezentată în detaliu în Brian Barry. *Theories of Justice*. (London: Harvester Wheatsheaf, 1989). Voi face o expunere sumară a diferențelor esențiale după cum sunt expuse în cartea sa.

2 Brett M. Frischmann, „Some Thoughts and Shortsightedness and Intergenerational Equity”, *Loyola University Chicago Law Journal*, 36 (2005): 460.

3 Wolf, *Intergenerational*, 285.

Rawls legitimizează un mecanism de dreptate distributivă între contemporani (ceea ce în eseu de față poartă numele distribuție intragenerațională), pe de o parte, și între contemporani și generațiile viitoare (distribuție intergenerațională), pe de altă parte. Conform primeia, pe măsură ce oamenii devin mai bogați, crește și posibilitatea ca statul să redistribuie o parte din averile lor, prin intermediul taxelor și impozitelor, membrilor dezavantajați ai societății (inutil de precizat că asupra acestui fapt libertarienii s-ar afla în profund dezacord). Cum putem aplica principiul dreptății distributive în această etapă?¹ Răspunsul lui Rawls nu sună la fel de convingător ca în cazul precedent. Totuși, el începe prin a presupune că odată ce vălul ignoranței a fost ridicat, părțile contractante ar putea descoperi că aparțin unor generații diferite: „Părțile nu știu cărei generații aparțin sau, ceea ce se referă la același lucru, stadiul de civilizație a societății lor. Nu au cum spune dacă este săracă sau relativ bogată, axată în mare parte pe agricultură sau deja industrializată ș.a.m.d. Vălul ignoranței este complet. Astfel că persoanele aflate în poziție originală trebuie să se întrebe cât ar fi dispuși să economisească în fiecare stadiu bazându-se pe prezumția că celelalte generații vor economisi în același ritm. Cu alte cuvinte, trebuie să ia în considerare cât sunt dispuși să economisească în orice etapă a civilizației înțelegând faptul că ritmurile pe care le propun vor regulariza întregul proces de acumulare. De fapt, ele trebuie să aleagă un principiu corect de economisire care să distribuie un ritm potrivit de acumulare fiecărui nivel de evoluție.”² Ceea ce se sugerează este condiția de corectitudine (*fairness*). Principiile sunt echitabile în măsura în care ele iau în considerare interesele oamenilor care vor trăi în viitor.³ Fragmentul citat conține, în optica unor exegeți, cel mai slab punct al perspectivei lui Rawls asupra dreptății intergeneraționale din moment ce el nu se pronunță destul de clar atunci când discută problema rațiunii pentru care oamenii ar trebui să aleagă principiu economisirii corecte ca o modalitate de dreptate distributivă intergenerațională. Primele lucrări asupra acestui subiect propun motivul îngrijorărilor altruiste ale primelor generații cu privire la cele de mai târziu⁴, în timp ce cu trecerea timpului el va vorbi mai degrabă despre motivele orientate spre empatie: „Părților din poziția inițială li se poate solicita să cadă de acord asupra unui principiu al economisirii supus condiției suplimentare că ei trebuie să vrea ca toate generațiile anterioare să-l fi urmat. Prin urmare, principiu corect este acela pe care membrii oricărei generații (și prin urmare toate generațiile) l-ar accepta ca acela pe care generația lor va trebui să-l respecte și drept principiu pe care și-ar dori ca generațiile precedente să-l fi respectat (și generațiile viitoare să-l respecte), indiferent de cât de departe în trecut (sau viitor) s-ar afla.”⁵ Așadar autorul ajunge să sugereze că principiul economisirii corecte poate fi aplicat dreptății intergeneraționale și că în același timp el reprezintă ceea ce părțile contractante, ca agenți raționali și morali reciproc dezinteresați, ar alege din poziția originală și din spatele vălului de ignoranță.

¹ Vezi Rawls, *A Theory*, 288 – 289.

² Rawls, *A Theory*, 287.

³ Wolf, *Intergenerational*, 285.

⁴ Noțiunii exprimată aici îi fusese reproșat o doză de sexism și caracterul arbitrar. Pentru acest lucru vezi Susan Moller Okin, *Justice, Gender, and the Family* (New York: Basic Books, 1989) și, respectiv, Brian Barry, „Circumstances of Justice and Future Generations” in Richard Sikora and B.M. Barry (eds.), *Obligations to Future Generations* (Philadelphia: Temple University Press, 1978).

⁵ John Rawls, *Political Liberalism*. (New York: Colombia University Press, 1993), 274.

Tânărul Ceaușescu

Arhivele Sfera Politicii

■ STELIAN TĂNASE

Tânărul Ceaușescu

Nu avem încă o biografie a lui Ceaușescu deși câteva încercări s-au făcut. Ce a lipsit și lipsește încă este cercetarea de arhivă, și punerea cap la cap a miilor de documente care își așteaptă cercetătorul. Partea cea mai obscură, deși s-a vorbit/scris mult despre el, este cea care privește ucenicia lui în celulele comuniste din anii '30. Formația sa este foarte interesant de urmărit. Nu are școală, este un semialfabet. A intrat repede în subterana comunistă și s-a inițiat în tehnicile clandestinității. Aparținea periferiei societății românești, venise dintr-un sat, fără meserie, și încerca cu ajutorul rudelor să își facă un viitor. A nimerit la București pe fundalul polarizării Europei după ascensiunea lui Hitler. A găsit repede drumul spre P.C.R, deși avea un frate legionar. Îl vedem pe adolescentul Ceaușescu agățat în diferite organizații fantomatice patronate de PCR. În autobiografia sa din 1946, reproducă mai jos, declară că a intrat în U.T.C în 1933, și că a acționat pe linie antifascistă, etc. A făcut și un periplu, prin organizațiile regionale (vorba bine, ele fiind alcătuite din 4-5 naivi repede anihilați de Poliție). În Oltenia, de exemplu, îi succede Esterei Radosovetki, agent Komintern, viitoarea soție al lui Alexandru Moghioros. În altă parte lucrează cu Matei Socor, un fanatic bolșevic, (fiul lui Em. Socor, marele gazetar, la un moment dat director la *Adevărul* și *Dimineața*) care o dată a dirijat un concert la Sala Dalles într-un frac roșu, pentru a-și arăta simpatiile politice!!! Mai apare un personaj interesant, Petre Vulpescu, secretar al C.C al U.T.C, apropiat de Gogu Rădulescu, Fischer-Navodaru, (socru mai târziu al lui Paul Goma), Ilie Constatinovki, (plecat în 1940 în U.R.S.S, ca și Gogu Rădulescu în 1941). Petre Vulpescu era agent al S.S.I, a lucrat pentru Moruzov și Cristescu. După război a fost închis de foștii lui tovarăși. Apare și Ofelia Manole, activistă de cursă lungă, asasinată decenii mai târziu în casa ei din Cartierul Primăverii. Apar Scarlat Callimachi, „prințul roșu” și Lucrețiu Pătrășcanu întâlnit după ieșirea de la Tg. Jiu dar care nu prea îl bagă în seamă devreme ce nu îi dă nimic de făcut chiar în preajma loviturii de la 23 august 1944 în care era unul din capii complotului. De aici Ceaușescu iese din ilegalitate, conduce un efemer U.T.C reînființat în toamna 1944, apoi face cariera știută, e deja istorie.

Desigur din autobiografia ritualică, pe lângă contactele la nivel înalt, sunt înșirate și marile fapte de arme în urma cărora a fost capturat. În ianuarie 1936 este arestat pentru activitate comunistă și condamnat într-un proces la Brașov la 2 ani și șase luni. Eliberat în 1938, este apoi arestat în 1940, pentru a fi eliberat în 1944 august. În paginile scrise de mână, Ceaușescu amintește închisorile prin care a trecut. Traseul clasic Doftana, Caransebeș, lagărul de la Tg. Jiu, unde îl întâlnește pe Gheorghe Gheorghiu Dej șeful „grupului din închisori”, devenit repede patronul lui politic. A fost și sancționat, în 1942, deoarece a poposit cu Elena Petrescu într-o casă

conspirativă pentru alte scopuri decât lupta antifascistă. Tovarășii nu prea au înțeles și i-au dat un vot de blam. În general tânărul de mare viitor stătea prost la capitolul conspirație, după cum vedem și din alte referiri.

Young Ceaușescu

Up till now nobody has ever written Nicolae Ceaușescu's full biography, although few attempts have been made. What misses the most are the rigorous researches based on archived documents, and respectively drawing those proper links between all these documents. Even if submitted to intense research, the darkest part of Ceaușescu's life still remains his apprenticeship from the 30s. His professional specialization might be also worth noticing. He had no studies, he was almost an illiterate. He quickly joined in the communist undergrounds and followed a training program in clandestine techniques. He was practically an outcast, coming from a small village, jobless, trying with a little help from his relatives to do something for a living. He arrived in Bucharest in the context of Hitler's ascension, time during which the Romanian society was highly polarized. In accordance with this, he turned to the Romanian Communist Party (R.C.P.), even if his brother was enrolled in the legionary movement. Thus, we have laying in front of our eyes a young Ceaușescu, hanging on several shadow organizations, clinging in their turn on the R.C.P. In his biography written in 1946, biography that we actually reproduce in the following, he states that he entered the Union of Communist Youth in 1933, as an antifascist gesture. He then after took a journey throughout regional organizations (which were as a matter of fact almost annihilated by Police forces). In Oltenia, for instance, he succeeds Esther Radosovetki, a Comintern agent and the future wife of Alexander Moghioros. Elsewhere, he worked with Matei Socor, a fanatical Bolshevik (son of Em. Socor who was an eminent journalist, at a time director of *Adevărul* and *Dimineața*) who once conducted a concert at *Sala Dalles* dressed up in a red tailcoat, all to show his political sympathies! Another interesting character shows up: Petre Vulpescu, secretary of the C.C. of the U.C.Y., close to Gogu Rădulescu, Fischer-Navodaru (later on Paul Goma's father in law), Ilie Constatinovski (who left for the U.S.S.R in 1940, soon followed by Gogu Radulescu in 1941). Petre Vulpescu used to be a Secret Intelligence Service agent, working for Moruzov and Cristescu. After the War, Ceaușescu has been imprisoned right by his former comrades. At this point Ophelia Manole turns up. She was a long run activist, who decades later would be murdered in her home in *Primăverii* district. Scarlat Callimachi, also known as "The Red Prince" and Pătrașcanu come out too. Ceaușescu encountered them both after leaving Tg. Jiu. They however ignored him and gave him practically nothing to do, not even in the eve of August 23, 1944 Coup, where he was one of the leaders of the plot. From this moment on Ceaușescu exits the undergrounds, leading instead a newly re-founded transient U.C.Y. eventually scaling the heights of glory, as already known.

Of course, his ritual biography masterly depicts both his high-level acquaintances and the great feats of arms preceding his capturing. In January 1936 he got arrested for communist activity and sentenced to two years and six months of prison. He has been set free in 1938, then arrested once again in 1940 and eventually released for good in 1944. In the hand written pages Ceaușescu recalls all the jails and prisons he went through. The classic route starts with Doftana, followed by Caransebeș and finally by the Tg. Jiu camp, place where he actually met Gheorghe Gheorghiu Dej, head of the "imprisoned group", soon to become his political patron. He was also sanctioned in 1942, because, along with Elena Petrescu, he rested for a short while in a safe house apparently for other purposes than fighting against fascism. The comrades have not really understood and gave him a reprimand. Generally speaking, this promising young man proved to be a pretty poor conspirator, as several other citations well prove.

Consiliu de Răsboiu la Corpului II Armată

Avem onoarea a înainta pe numiții FREUD DEMOSTENE, ani 21, student la matematică, domiciliat în Calea Moșilor nr. 78, CEAUȘESCU NICOLAE, de ani 17, cismar, domiciliat în strada Canonicul Bucur, nr. 14 și SCHWARTZ IOSIF, de ani 16, funcționar comercial, domiciliat în strada Traian, nr.13, însoțiți de două procese verbale, un chitanțier, o scrisoare compusă din patru file și șase declarațiuni din care se constată că numiții au fost arestați în ziua de 26 august a.c la întrunirea clandestină care s-a ținut în strada Echinoxului nr. 53 a Comitetului Antifascist și Antirăsboinic.

La percheziția corporală ce s-a făcut lui SCHWARTZ IOSIF s-a găsit asupra lui chitanțierul aflat la acte și asupra lui FREUD DEMOSTENE s-a găsit scrisoarea compusă din patru file în care se critica situația lucrătorilor de la fabricile industriale din București.

Numitul CEAUȘESCU NICOLAE este arătat de individul MARIAN DURBACĂ ce v-a fost înaintat Dvoastră cu adresa noastră nr. 99570 în 10 august a.c., actualmente depus de Dvoastră la închisoarea Jilava că este acela care i-a dat lui manifestele găsite asupra lui și (pe) care urma să le împartă (...) lucrătorilor de la fabrica Industria Bumbacului din șoseaua Iancului nr. 90.

Individul IOAN (...) a fost arestat și înaintat Dvoastră cu adresa mai sus menționată, iar Niculae Ceașescu a vrut să dispară și a fost arestat de noi la 26 august a.c. și urmează a se face de către Dvoastră confruntarea între ei.

.....

Proces - Verbal

Astăzi, anul 1934, luna septembrie, ziua 20, ora 22. Noi Ananiu Anton, comisar ajutor de poliție, comisariatul circ. 13 din Prefectura Municipiului București, domiciliat în Calea Călărași nr. 224, fiind de serviciu la biroul comisariatului, am fost anunțat de dl. Enache Petre, proprietarul imobilului din str. Foișor, nr.9, unde are sediul Comitetului Antifascist, sectorul II, negru, că mai mulți indivizi țin întrunire la acel sediu. Cum acest Comitet nu posedă autorizația Corpului II Armată, ne-am transportat la fața locului unde am găsit mai mulți indivizi cărora le vorbea tânărul MATEI SOCOR despre fascism și cerea egalitate pentru toți cetățenii.

Somându-i să părăsească sediul, numiții s-au opus, continuând întrunirea. Văzând opunerea lor am intervenit telefonând la Prefectura Po-

liției București, care ne-a trimis o camionetă cu 12 gardieni publici, cu concursul cărora am putut să-i ridicăm și aduce la comisariat, unde i-am identificat și arestat. Aceștia se numesc: MATEI SOCOR, domiciliat în str. Koch, nr.3, VULPESCU PETRE, domiciliat în str. Eremia Grigorescu nr.22, SCARLAT CALIMACHI, domiciliat în str. Romană nr. 5, DOMOCOȘ VLA-DIMIR, domiciliat în comuna Cahul, Basarabia, PREOTEASA GRIGORE, domiciliat în str.(...) nr.51, CEAUȘESCU NICULAE, domiciliat în str. Canonicul Bucur, nr.14, NAUM GELU, domiciliat în Str. Ocolului, nr. 22, (...) MI-HAIL, domiciliat în str. Nouă, nr. 39, DUMITRU CEAUȘESCU, domiciliat în str. Moșilor, nr.92, ELEFTERESCU DUMITRU, domiciliat în str. Mihail Bravu, nr.28, SIMA DUMITRU, domiciliat în str. Grand, nr 30, EDELSON RIVA, domiciliat în str. Vitan, nr. 100, IOAN DROIȘENEANU, domiciliat în str. Mogoș Vornicu nr. 4, LEVIT I. IACOB, domiciliat în str. Balenelor, nr. 16, IACOB COHN, domiciliat în str. Orașu, nr.28, MARINESCU BADEA, domiciliat în str. Aleea B.N.R, nr 14, SOLOMON MILLE, domiciliat în str. Koch, nr.3, KOHN ANGHEL, domiciliat în str. Minotaurului, nr.7, ALBESCU CONSTANTIN, domiciliat în str. Câmpineanu, nr.7, MIȘU MARCOVICI, domiciliat în str. Barbă Rasă, RĂDULESCU TUDOR, domiciliat în str. Rădulescu (*indescifrabil*).

Se menționează de noi, că în timpul opunerii față de subsemnatul și față de gardieni, s-au spart nouă geamuri de la uși și unul de la fereastră. Drept care am adresat prezentul proces – verbal care împreună cu diviziei se trimite Prefecturii Poliției Municipiului București, serviciul Poliției Sociale.

Comisar
Indescifrabil

.....

Arhivele Statului
Fd 95/D. 14323/832
Fila 12

Ceaușescu Nicolae

M-am născut în 1918 ianuarie 26 în comuna Scornicați, jud. Olt. Părinții sunt agricultori și se ocupă cu plugăria, au cam 10 ha. pământ pot fi considerați mijlocii.

Tata a fost liberal. La vârsta de 11 ani am venit la București și am intrat ucenic la cismărie. Ca ucenic am intrat în legătură cu tineretul sindical de pe lângă Sindicatul Ciocanul.

În noiembrie 1933 noiembrie am devenit membru al U.T.C. În 1934 am fost stras în Comitetul Raional din Negru unde am lucrat până în august când am fost dat să muncesc în mișcarea antifascistă. Am făcut parte din Comitetul Național Antifascist și în Comitetul Central al tineretului antifascist. Am lucrat cu MATEI SOCOR, MOISESCU și alții.

Am fost arestat de mai multe ori în acest timp dar am fost imediat pus în libertate.

În 1933 ianuarie am luat parte la Conferința Comitetului Județean al U.T.C. După conferință am fost oprit de agentul Gușe, la mine s-a gă-

sit chitanța de închiriere a casei unde s-a ținut conferința și un carnet cu unele notițe pe care îl uitase acolo OFELIA MANOLE. Am reușit pe drum să fug. În februarie am fost trimis în Oltenița ca instructor. Am lucrat acolo cu ESTERA RODOȘEVETKI, care era conducătorul Regiunei. După arestarea ei în iulie 1935 am rămas eu cu conducerea regiunii Prahova. În ianuarie 1936 am fost arestat, fiind dat de un provocator, Olteanu. În proces am fost 19 inși printre cari PETRE JUBU și TARNOVSCHI VLADIMIR, un polonez. N-am dat nicio declarație privitor la munca mea sau a altora. Procesul s-a judecat la Brașov și am fost condamnat la 2 ani și 6 luni. Închisoarea am executat-o la Doftana. La Brașov în 1936 am fost încadrat în partid. La Doftana am fost încadrat în celula de partid și am fost pus la diferite munci organizatorice. În 1938 august cu ocazia încercărilor provocatoare am fost sancționat cu o observație pentru lipsa de vigilență. M-am eliberat în decembrie 1938. Am luat imediat legătura cu POPA EMIL și cu DAVID CONSTANTIN. Am fost dat să lucrez la tineret în Comitetul Județean care se ocupă cu tineretul.

În prim... am fost dat în Comisia Centrală a Tineretului unde am lucrat cu TAȘCĂ. Am luat parte la conferința din septembrie 1939 a tineretului unde am făcut raportul asupra tineretului și am propus reorganizarea unei organizații revoluționare a tineretului și creierea unui front patriotic al tineretului. Prima propunere a fost respinsă atunci de FORIȘ reprezentantul C. C. al Partidului.

În iunie-iulie am fost o lună la școala de cadre împreună cu încă 5 tovi, problema principală care a fost prelucrată a fost Istoria Partidului Bolșevic.

În noiembrie 1939 s-a organizat U.T.C. Am fost pus în Comitetul Central al U.T.C., împreună cu TAȘCĂ, MIRON și mai târziu cu alții.

Am muncit aici până în iulie 1940 când am fost arestat. Arestarea se datorește lipsei de vigilență și de conspirație din partea mea. Eu eram condamnat 3 ani în lipsă și cu toate acestea umblam ziua pe stradă și în case compromise.

La prefectură n-am dat nici o declarație, după câteva zile am fost trimis la Consiliu de Răsboiu și de acolo la închisoarea Jilava unde am stat până în februarie 1942. În timpul șederii la Jilava obținând posibilitatea să merg la spitalul Militar pentru repararea danturii am făcut o mare greșeală mergând împreună cu o tovă la o casă tehnică care erau niște cunoscuți de-ai noștri.

În 1942 februarie am fost trimis la închisoarea Caransebeș. Aici am fost sancționat cu un vot de blam pentru greșeala menționată mai sus.

În august 1943 m-am eliberat și am fost trimis în lagăr unde am stat până în august 1944. M-am eliberat pe la 5 august cu ocazia unei Comisi de eliberare. Am fost eliberat în urma efortărilor depuse ca să ne eliberăm cât mai mulți.

Am ieșit împreună cu POPA și PREOTEASA GRIGORE. Am găsit după câteva zile legătura cu mișcarea prin PĂTRĂȘCANU, dar n-am fost puși niciunul la muncă până la 23 august. După 23 august am fost dat să muncesc la tineret.

Viață de femeie în comunism

Coord. Radu Pavel Gheo și Dan Lungu, „Tovarășe de drum. Experiența feminină în comunism”

Editura Polirom, Iași, 2008, colecția „Ego-grafii”, 316 pp., cu o prefață semnată de coordonatori.

Coordonatorii volumului, scriitorii Radu Pavel Gheo și Dan Lungu, au construit lucrarea plecând de la dorința de a adăuga radiografiei epocii comuniste – un subiect amplu, dar pe care se insistă destul de mult în ultimii ani – experiențele personale, cele feminine, fără de care această radiografie ar fi incompletă. Miza lucrării este, după cum afirmă cei doi în prefață, de a decipta situația în care ajunseseră femeile din cauza uniformizării impuse de sistemul comunist: soția „rămânea să-și îndeplinească funcția tradițională, conform modelului preexistent în societatea românească”, dar acestei funcții i se adăugau responsabilitățile de om politic, de persoană cu aceleași sarcini și drepturi ca bărbatul.

Astfel, volumul reunește 17 eseuri ce descriu experiențe personale, intime, ale unor femei născute în principal în anii '60 și '70, dar și în anii '40-'50. Autoarele lor sunt persoane de vârste diferite, tocmai pentru a se arăta varietatea experiențelor, de la femei pentru care „confruntarea cu sistemul era mai degrabă preocuparea părinților până la cele care, deja mature atunci, experimentau din plin și conștient supraviețuirea într-o societate totalitară”. Totodată, autorii admit că unul dintre minusurile lucrării ar fi acela că toate contribuțiile vin de la persoane din domeniul cultural, cartea neacoperind astfel o gamă mai largă din punct de vedere socioprofesional.

Multe dintre eseuri sunt construite în jurul unor obiecte-cheie pentru orice femeie, lucruri ce țin, până la urmă, de

stricta necesitate și de nevoile fiecăreia dintre ele. De aceea, în relatări vom citi des despre omniprezentul chilot tetra, masa din bucătărie pe care persoane abilitate sau nu efectuau întreruperi de sarcină, ciorapii greu de găsit și foarte scumpi, blugii obținuți cu mari eforturi, tampoanele care erau înlocuite cu vată de proastă calitate, dar și prezervativele foarte greu de procurat din farmacii. Pe lângă acestea, unul dintre subiectele care nu lipsește din relatările autoarelor este stagiul militar obligatoriu, cu toate greutățile lui, de la oamenii desemnați să conducă o astfel de pregătire, persoane zeloase sau dimpotrivă, foarte înțeleghătoare, până la uniforma greu de îmbrăcat și în care te mișcai ca un robot și de care toți băieții râdeau pe stradă.

Pentru Adriana Babeți obiectul-simbol al comunismului este plasa (sacoșa, coșul, căruciorul, plasele nemțești din plastic și cele românești tot din plastic, dar mai puțin colorate).

Eseul Anamariei Beligan este construit pe simbolurile sexului în comunism, cele redată mai sus, dar și pe apariția extravagantă a unei spălătorese ce se dovedește că-și câștigă traiul practicând o a doua meserie, cea de prostituată. Spălătoreasa Flutur Veronica și halatul ei „de curtezană, negru cu maci roșii”¹ reprezintă pentru autoare imaginea-simbol pe care o are din copilărie și pe care o identifică cu anii comunismului.

¹ Eseul semnat de Anamaria Beligan, „Halatul Veronicăi”, 59.

Rodica Binder răspunde provocării de a relata propria experiență din comunism amintindu-și de anii petrecuți în Germania. Plecată la finalul anilor '80 în Germania, ea încearcă să-i convingă pe cei de-acolo despre cât de proastă este situația din România. Aproape însă că nu este crezută, reacția lor concretizându-se în întrebarea „chiar așa?”, ce dă și titlul eseului. Izbucnirea revoluției și imaginile care încep să circule despre România îi conving pe cei de-acolo că într-adevăr chiar este așa, astfel că își doresc să afle mai multe.

Eseul Adrianei Bittel – fragmente dintr-un jurnal din 1983, singurul pe care nu l-a ars-, dar și eseurile Sandei Cordoș, Simonei Popescu sau Alinei Radu se concentrează, pe de-o parte, pe bucuriile mici sau mari din anii '80, precum reușita de a cumpăra un cofrag întreg de ouă, sentimentul de mulțumire când la televizor se difuzează un program neideologizat cu prilejul zilelor de doliu la moartea lui Brejnev, iar, pe de altă parte, greutățile de a procura și cele mai mărunte lucruri: vată, ciorapi, dar și imposibilitatea de a crește un copil într-un apartament de bloc în anii '80, când se întrerupeau curentul și gazul.

Un eseu care impresionează puternic este cel al Doinei Ruști, poate cel mai personal eseu, o poveste înfricoșătoare despre întâlnirile cu ginecologii comuniști și cu paranoia devenită literă de lege în sistemul sanitar comunist. Un astfel de doctor îndoctrinat putea aproape să uite ceea ce învățase într-o facultate de medicină și să meargă pe principiul că orice sângerare suferită de o femeie era semnul unui avort provocat și că, până la urmă, dacă făcea o astfel de verificare, „nu strica niciodată un mic chiuretaj”¹. La fel de înspăimântător este faptul că mulți dintre acești medici încălcau orice principiu privind intimitatea și relația de confidențialitate cu pacientul.

Ultimul eseu semnat de Otilia Vieru-Baraboi² prezintă, într-o notă amu-

zantă, dar de fapt foarte tristă, copilăria autoarei, marcată de boala mamei. Boala o făcea să își închipuie că Ceaușescu îi face cu mâna de la televizor, doar ei, și că la fiecare telejurnal îi promite un apartament și o excursie la Băile Felix, unde urma să se vindece. Această stare determină familia să acționeze la limita absurdului, inventând discuții cu Ceaușescu și cu personaje fictive, cum ar fi șoferul Romică, cel care era trimis de Ceaușescu pentru a o transporta la Băile Felix.

Experiențele cuprinse în acest volum redau, în fiecare caz, o parte din trăirile personale ale fiecărei femei. Cu toate acestea, detaliile ce formează conținuturile eseurilor, adunate la un loc, construiesc experiența oricărei femei care a trăit acei ani, începând cu bunicile, mamele, mătușile și surorile noastre mai mari. Caracteristic doar acestor autoare este apropierea culturală și anumite întâmplări. Eserile reconstruiesc o lume care a aparținut tuturor femeilor, până în 1989, iar capacitatea autoarelor de a recurge la mult umor pentru reconstrucția acestei lumi nu poate fi altfel decât meritorie.

Simona Deleanu

¹ Eseul Doinei Ruști, „Ginecologii mei”, p. 257.

² Eseul semnat de Otilia Vieru-Baraboi, „Aha”, pp. 295-314.

Economia politică

Robert Gilpin (ajutat de Jean GILPIN), *Economia politică a relațiilor internaționale*
Ed. Du Style, București, 1999

Marele neajuns al liberalismului în secolul XX este neputința sau refuzul său de a-și formula o autocritică. Devenit doar un alt *ism* el și-a fetișizat propria promisiune de bunăstare deplasând toate eșcurile sale pe umerii agenților economici („*capitalismul, piața liberă, globalizarea sunt bune. Ele aduc prosperitate. Dacă acest lucru nu se întâmplă este pentru că vina aparține agenților economici ce nu posedă îndemânarea reușitei*”). Un catehism al succesului ce își justifică mijloacele prin creditarea unui scop generos (*prosperitatea cât mai multora*), liberalismul a sfârșit într-o logică darwiniană (*să câștige cel mai bun*!).

În locul înmulțirii peștilor și pâinii, capitalismul a profesat pilda talanților (*celor care au li se vor lua și ceea ce au pentru a se oferi celor bogați*). Și atunci cum să ajungem la esența liberalismului din moment ce tradiția – de multe ori plină de acte de fraudă- a modernității a îmbâcsit mesajul frumos al lui Adam Smith ?¹

¹ Pentru o mai bună înțelegere a mesajului adamsmithian a se avea în vedere: Adam Smith, *Teoria sentimentelor morale*: „*Oricât de egoist s-ar spune că este omul, există în mod clar în natura sa niște principii conform cărora acesta manifestă interes pentru soarta celorlalți, concepând fericirea semenilor ca pe o necesitate, chiar dacă nu obține nimic de aici decât, poate, o plăcere altruistă*” în Daniel Dăianu și Radu Vrâncianu, *Frontiere etice ale capitalismului*, (București: Editura Economică, 2009), 85.

Pentru a pledoarie a lui Adam Smith a se vedea: Amartya Sen, „*Capitalism Beyond the Crisis*”, *The New York Review of Books*, March 26, 2009, <http://www.nybooks.com/articles/archives/2009/mar/26/capitalism-beyond-the-crisis/>.

Demersul teoretic al lui Robert Gilpin pornește dintr-o dublă îngrijorare/insatisfacție: actualul sistem economic internațional este fragil și inechitabil iar teoria politică nu mai are capacitatea de a <citi> lumea. Deși intenționată ca un efort în relațiile internaționale, lucrarea lui Gilpin este mai mult o carte de știință politică. Scopul său pare să fie unul dual :
1) îmbunătățirea realismului cu ajutorul teoriei economice ;
2) reabilitarea liberalismului și ponderea freneziei față de piața liberă.

Realismul, curent de gândire dominant în relațiile internaționale își trage sevele dintr-o percepție tragică asupra naturii umane și concepe politica drept avatarul lăcomiei, fricii, egoismului și interesului egoist. Atât între oameni cât și între națiuni. Pesimismul școlii realiste, mult prea focalizat pe chestiunile strategice se interesează prea puțin de factorii economici sau de rolul ideilor în politică. Robert Gilpin, spre deosebire de alți autori de gen (George Kennan, Bernard Brodie, Arnold Wolfers, Henry Kissinger, Herman Kahn șamd) încearcă să găsească relația dintre rațiunile politice și cele economice. Poate și pentru faptul că a deți-

[com/articles/archives/2009/mar/26/capitalism-beyond-the-crisis/](http://www.nybooks.com/articles/archives/2009/mar/26/capitalism-beyond-the-crisis/). Amartya Sen's Two Brilliant Essays on the Relevance of Adam Smith Today, March 11, 2009, Adam Smith's Lost Legacy, <http://adamsmithslostlegacy.blogspot.com/2009/03/amartya-sen-s-two-brilliant-essays-on.html>. Amartya Sen , The economist manifesto, The New Statesman, 23 April 2010, <http://www.newstatesman.com/ideas/2010/04/smith-market-essay-sentiments>.

nut funcția de consilier al Congresului american pe teme economice și nu a fost un apropiat al sectorului politico-militar.

Dinamica relațiilor internaționale se desfășoară în cotinuumul stat-piață prin urmărirea rațională a trei elemente: puterea, bogăția și prestigiul. Trei sunt și ideologiile moderne care descriu raporturile stat-piață/politic-economic [p.43]¹ : A. Liberalismul- doctrină ce crede că piața poate produce bogăție pentru toată lumea pe termen lung iar aceasta va promova cooperarea între state[pp.49-50]. Liberalismul este însă naiv crezând că piața este cu adevărat liberă și transparentă. La fel ca și arena internațională, piața este un spațiu darwinian în care unii vor avea mai mult noroc decât ceilalți. [p.63] B. Marxismul-cealaltă mare doctrină economică a modernității. Pentru Marx și discipolii săi bogăția este cea care încapsulează puterea și prestigiul. Lumea se împarte în elitele ce dețin factorii de producție și prolateriatul pe spezele căruia se produce totul [pp.54-6 și *passim*]. Teoria sistemului mondial, o adaptare filozofiei marxiste la relațiile postcoloniale, vede dualitatea bogăție-sărăcie în relațiile Nord -Sud. Națiunile Nordului, mari puteri, posedând tehnologie au nevoie de mâna de lucru ieftină și de resursele naturale ale statelor sărace din Sud. Deși este de acord că sistemul capitalist produce inechitate, Gilpin crede că perspectiva marxistă exagerează răul. Capitalismul nu are nevoie numai de supuși, afirmă Gilpin, ci și de clienți. Așadar statele bogate nu pot produce numai rău întrucât nu este rațional : ele au nevoie de piețe de desfacere, de parteneri și aliați.

C. Naționalismul-numit și mercantilism, Școala Istorică Germană sau noul protecționism. Pentru acest curent, ca și pentru realism de altfel, arena internațională este luptă pentru bogăție și putere. Cei doi factori merg mână în mână pentru a configura poziția statului-național în ra-

porturile cu alte state-națiuni. Naționalismul este mai mult un set de atitudini care variază de la o epocă la alta decât o doctrină coerentă [p.50].

O altă teză centrală sistemului lui Gilpin este teoria stabilității hegemonice. Preluată mai ales de la Gramsci și Charles Kindleberger, acesta susține că sistemul internațional are nevoie de un hegemon care să asigure bunuri și servicii publice. Prin bunuri și servicii publice se înțeleg acele resurse care nu se împuținează dacă sunt folosite de un actor sau altul.² Cu aceasta Gilpin se dovedește mai catolic decât Papa, sau mai bine zis mai realist decât realiștii. Aceștia credeau în mod tradițional că balanța de putere asigură stabilitatea în sistem. Gilpin în schimb nu pare să creadă în balanța de putere iar überrealismul are nevoie de un Leviathan liberal.

Ca exemple sunt date Marea Britanie în secolul XIX și Statele Unite în secolul XX. Ambele au ajutat la menținerea unui anumit tip de ordine liberală. În cazul Londrei a fost vorba de Royal Navy care patrona mărele precum și de marea capacitate industrială. În cazul Statelor Unite este vorba de uriașa lor putere economică și militară postbelică ca și de marile rezerve de aur care au permis crearea sistemului Bretton-Woods.³ Aici cercetările teoretice ale lui Gilpin se conjugă cu îngrijorările de ordin practic. Prăbușirea sistemului de la Bretton-Woods odată cu pierderea războiului în Vietnam și Criza Petrolului au rupt coloana sistemului financiar internațional. Acesta nu mai posedă siguranța creditelor-fixate pe aur, ci depinde de marea impredictibilă a cursurilor flotante.

Instabilitatea sistemică se vede însoțită de un nou naționalism/protecțio-

¹ R Gilpin, *US Power and the Multinational Corporation: The Political Economy of Foreign Direct Investment* (Basic Books, 1975), 25, <http://toprovenothing.blogspot.com/2008/12/gilpin-us-power-and-multinational.html>

² Paul Samuelson, 1954 apud. Robert GILPIN, *War and change in international relations*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), 16, nota 1.

³ Robert Gilpin, „The Rise of American Hegemony” in *Two Hegemonies: Britain 1846-1914 and the United States 1941-2001*, ed by Patrick Karl 'Brien and Armand Clesse (Alders Shoot: Ashgate Publishers, Ltd, 2002), 165-182.

nism economic. Consecința, sugerează Gilpin ar putea fi o exacerbare a rivalității pentru putere cum s-a întâmplat în anii '30 ai secolului XX. [p.101]

Un alt neajuns major al lumii postBretton-Woods este tocmai transformarea SUA într-un stat prădător [p.114]. Datoriile imense, militarismul, rolul ambivalent al corporațiilor americane [p.285], nu mai recomandă Washingtonul drept un bun păstor al sistemului internațional. Cartea, a nu se uita, este scrisă la finele Războiului Rece când Uniunea Sovietică era încă un colos nuclear dar ulcerat economic, în timp ce ascensiunea copleșitoare a Japoniei amenința să întrecă SUA.

Aflată la confluența mai multor școli pentru care compromisul înseamnă erezie, munca teoretică a lui Gilpin încearcă să creeze punți peste granițe. Mai mult eclectică decât sintetică, lucrarea sa redă scepticismul față de o lume în esență oligarhică. O lume în care puterea separă disparități sociale tot mai mari.

Mirela Băcanu Vasile

Semnale

Ideologiile reformatoare

Autor: Henrieta Anișoara Șerban, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale

Anul apariției: 2010
Număr pagini: 184 p.
ISBN: 978-973-7745-49-1
Prefață de Ana Bazac

Cartea de față pornește de la constatarea că, ideologiile reformatoare trec dincolo de dimensiunea „criticii ideologiei”, fiind de remarcat atât un demers epistemologic cât și paradigmatic. Fiecare dintre ideologiile reformatoare abordate demonstrează potențialul de putere politică regăsit într-o modalitate paradigmatică de a privi lumea și chestiunile ei implicit sau explicit politice. La baza importanței politice a luptelor discursive stă potențialul cvasi-epistemologic al ideologiilor, paradigmatic prin dimensiunea etică, ce se află cuprins în exercițiul de redescoperire a lumii.

Cartea propune, de asemenea, o interrelaționare între ideologiile reformatoare prezentate dincolo de un neomarxism „scufundat în discursivitate”. Observând această interrelaționare, se conturează și elementele care argumentează caracterul paradigmatic ironist al ideologiilor reformatoare.

Fără a viza îndeosebi cucerirea puterii politice, ideologiile reformatoare reprezintă o provocare la adresa puterii politice prin redescoperirea reformatoare. Aceste ideologii refac legătura dintre conceptualizarea și discursivitatea politică, dintre semnificația și acțiunea politică- un fel de fază lungă a privirii etice asupra filosofiei politice. Cu mențiunea că, tocmai prin caracterul paradigmatic ironist, ideologiile reformatoare reprezintă un „răspuns potrivit”, o „etică a angajamentului” și o „politică de rezistență” în raport cu realitățile politice contemporane.

Ideologiile reformatoare descriu un peisaj divers, dar și complex, al unei confluențe ironiste a ideologiilor soft, a căror miză paradigmatică, educațională și culturală transcende jocul puterii.

Curente alternative ale prefixului post. Evaluări filosofico-politice

Autor: Viorella Manolache, Editura Techno-Media, Sibiu

Anul apariției: 2010

Număr pagini: 233

ISBN: 978-606-8030-65-4

Prefață de Angela Botez

Postfață de Doina Florea

Cuprins:

Postmodernismul - un (pre)fix?; • Curente alternative ale postmodernității (Transmodernitatea; Cosmodernitatea; Hipermodernitatea; Paramodernitatea; Remodernitatea); • Secularizarea – o nouă teologie? (Sub vălul teologico - politic al secularizării: (re)activări istorice); • Ideologii post - ? Post – Ideologii? (Globalizare și postmodernism: „evaluări slabe” ale realității politice românești; Invarianți politici de factură liberală; Invarianți politici de factură conservatoare; Invarianți politici de factură socialistă; Invarianți politici alternativ; Reactivarea diferențelor ; O (altă) a treia forță. România profundă; Soft power

– o postideologie?; Geografia postmodernă a Uniunii Europene; O altă teritorializare: Declarația de la București); • Concluzii; • Abstract; • Bibliografie

Într-o „apoftegmă a dezamăgirii”, Ion D. Sârbu, dezavuând modelele externe, recomanda ritos: „Ar trebui să fim lăsați să creștem organic, dinlăuntrul nostru”. Scriitorul pleda cu fermitate pentru emergența națională. Adăpată la lecturi „subțiri”, românești și străine, adecvate staturii profesionale a cercetătorului academic, foarte tânăra Viorella Manolache și-a alcătuit o „panoplie” livrescă spectaculoasă: *Postmodernitatea românească – între experiență ontologică și necesitate politică*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2004; *Cecitatea politică – între sindrom ereditar și faza lungă a mașinistului*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2005; *Elite. Legitimări juridice și moderne*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2006; *Ipostaze ale feteșului în presa culturală românească*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2006; *Antielite. Forme tipice și atipice ale elitismului politic contemporan*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2007; *Elitele politice românești – între deconstrucția comunismului și reconstrucția democrației*, Sibiu, Editura Techno Media, 2008; *Cartografierea marginalității* (în colab. cu Henrieta Anișoara Șerban), București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2010.

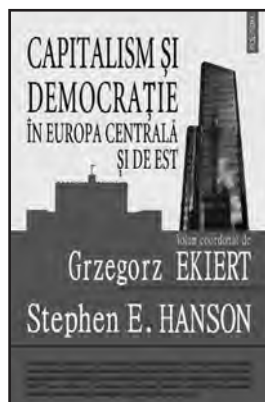
Lucrările citate tratează teme/fenomene actuale, modificând optica prin abordări originale: „(Re) dialectizat, (re)injectat cu/de alt sens, ca produs derivat, lateral, postmodernismul devine un concept supus (re)teritorializării, vânat de amenințarea de așezare, sedentarizare, comoditate sau înfundare, de ipostaza *penultimativă*. Optând pentru reactivarea *paenultimus*-ului, în ipostază de ambreior, cuvintele și ideile (re)investite filosofico-politic, într-un circuit (re)activ imprevizibil, nepremeditat, devin *parole, cuvinte de acces, passwords, operatori nontehnici*, verificând ipoteza lansată de noi, potrivit căreia postmodernismul nu încremenește în fix, în continuum, ci devine mobil, prin aplicarea tensiunilor, curentelor alternative, ce justifică o (am)plasare sub un «Postmodern Turn»”. Autoarea pune în ecuație curente alternative: „(Pre)fixul *post-* se (auto)plasează ca produs al modernului, în afara acestuia, nefiind depășit, ci doar asumat. Dubla sa situație, în afara și (în)lăuntrul modernității, prin inocență și ironie, nu exclude nivelul *meta*, jocul experimentului, care stabilește că noutățile sale, departe de a-l anula, îl desprind definitiv de orice borne fixe. Depășirea lui *post-* devine (re)cunoaștere dinamică, acceptare, aprofundare! Logica lui *post-* ne plasează în pliu critic al lui *între*, multiplicând distanțele, într-o dispută inegală, aleatorie”. Viorella Manolache investighează spații teoretice ample, bibliografii recente, realizând un temeinic studiu filosofico-politic. „Dănuirea” se construiește cu miga...

Din „dosarul” postmodernității lipsea piesa esențială: *Curente alternative ale prefixului POST. Evaluări filosofico-politice* (Sibiu, Editura Techno Media, 2010). În preambulul lucrării sale, tânăra cercetătoare postulează: „Noile forme/formule filosofice, culturale, politice, sociale, economice etc. modelează strictetea ordinii moderniste, fără a nega, însă, ordinea propriu-zisă. Ele ademenesc către *secundarul*, de sorginte postmodernistă, și în interiorul acestuia îmblânesc teoria aseptico-modernistă, o fragmentează și o diversifică, mediatizând-o, decanonizând-o și, în cele din urmă, resemnificând-o” (pp. 31-32). Comentariul filosofico-politic, alcătuit cu acribie „sub vremi” carențiale ca aceasta, e nu doar salutar, ci necesar. Istoria – se știe – refuză sincopele. Condeiele primenite, emergente se cuvin respectate. *Quod bene fit haud perit*.

Doina Florea

Capitalism și democrație în Europa Centrală și de Est. Evaluarea moștenirii regimurilor comuniste

Autor: Grzegorz Ekiert (coord.), Stephen E. Hanson (coord.), Editura Polirom

Anul apariției: 2010
Număr pagini: 456
ISBN: 978-973-46-1214-7
Traducere de Horia Târnavanu

Căderea regimurilor comuniste din Europa de Est și sfârșitul celor cinci decenii de Război Rece în Europa au fost descrise adeseori drept o revanșă a istoriei. Amplele transformări sociale, economice și politice au respins sau remodelat fundamental structurile instituționale moștenite, dovadă că societățile, așa cum au fost configurate de istorie, de cultură și de poziția geografică, au rezistat până la urmă eforturilor brutale și insistențelor de unificare și omogenizare întreprinse de liderii comuniști. Incluzând eseuri ale mai multor specialiști contemporani în politici comparate și tranziții democratice, *Capitalism și democrație în Europa Centrală și de Est* examinează în ce măsură societățile postcomuniste au instituționalizat cu succes politici democratice și economii de piață capitaliste. Analiza „moștenirilor” istorice ale regimului comunist și cea comparativ-istorică a

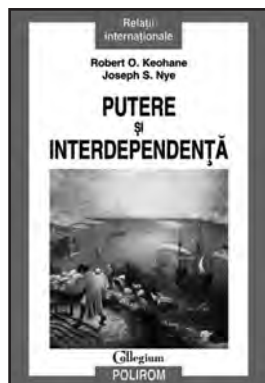
transformărilor politice și economice postcomuniste relevă factorii care au determinat rezultatele atât de diferite ale experimentelor democratice regionale inițiate de reformatorii postcomuniști.

Cuprins:

Timp, spațiu și schimbare instituțională în Europa Centrală și de Est • Spații postcomuniste: o perspectivă a geografiei politice în explicarea rezultatelor postcomuniste • Moștenirile leniniste și moștenirile socialismului de stat în dezvoltarea constituțională a Europei Centrale postcomuniste • Politica șomajului postcomunist: moștenirile istorice și acceptarea nefirească a pierderii locului de muncă • Moșteniri culturale ale socialismului de stat

Putare și interdependență

Autor: Robert Keohane, Joseph S. Nye, Editura Polirom

Anul apariției: 2009
Număr pagini: 416
ISBN: 978-973-46-1215-4
Traducere de Adriana Straub
Studiu introductiv de Olivia Todorean

Începând din anii 1970, relațiile internaționale au suferit o mutație calitativă – generată de intensificarea schimburilor comerciale, a investițiilor etc. – care stimulează cooperarea între state și aduce în prim-plan și actori nestatali, precum corporațiile transnaționale. Punct de reper în înțelegerea politicii internaționale contemporane, lucrarea dezvoltă o paradigmă a interdependenței ce deschide studiul relațiilor internaționale către sfera economică și inspiră în bună măsură studiile actuale privind globalizarea. Concepția originală asupra politicii internaționale permite înțelegerea relațiilor dintre economie, politică și cooperarea instituționalizată pe baza unei noi teorii internaționale, verificată empiric prin intermediul unor studii de caz.

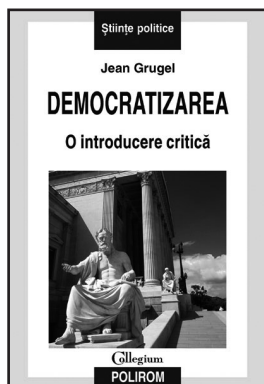
Reflectând evoluțiile relațiilor internaționale din ultimele decenii ce nu pot fi explicate de paradigma realismului clasic, volumul se adresează profesorilor și studenților la relații internaționale și științe politice.

Cuprins:

Interdependența în politica mondială • Realism și interdependența complexă • Explicarea schimbării regimurilor internaționale • Schimbarea de regim în domeniul oceanelor și a sistemului financiar • Statele Unite și interdependența complexă • Putere, interdependență și epoca informației • Putere, interdependență și globalism

Democratizarea. O introducere critică

Autor: Jean Grugel, Editura Polirom

Anul apariției: 2008

Număr pagini: 272

ISBN: 978-973-46-1064-8

Traducere de Ramona Elena Lupu

În contrast cu perspectiva hiperglobalistă, care susține că statele naționale și politica acestora nu mai contează, Jean Grugel adoptă punctul de vedere potrivit căruia, în ciuda diversității și presiunilor globale, consolidarea democratizării are o determinare națională. Prin trecerea în revistă a unui amplu material teoretic și empiric, ce include experiența a numeroase state care au parcurs sau parcurg un astfel de proces, lucrarea oferă o introducere interdisciplinară în problematica democratizării și, în egală măsură, o evaluare critică a acestora în lumea de astăzi. Succesiunea și structurarea capitolelor, cu un marcat caracter didactic, precum și folosirea unor instrumente specifice manualelor sporesc accesibilitatea textului. Volumul se adresează profesorilor și

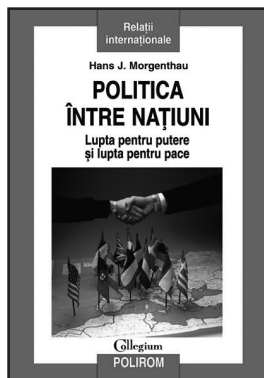
studentilor de la toate specializările care includ în programa academică studiul științelor politice.

Cuprins:

Democrația • Democratizarea din perspectivă istorică • Teoriile democratizării • Democratizarea și statul • Democratizarea și societatea civilă • Democratizarea și globalizarea • Democratizarea în Europa de Sud • Democratizarea în țările în curs de dezvoltare: America Latină și Africa • Democratizarea în țările postcomuniste • Democratizarea în Asia

Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace

Autor: Hans J. Morgenthau, Editura Polirom

Anul apariției: 2007

Număr pagini: 736

ISBN: 978-973-46-0548-4

Ediție revăzută de Kenneth W. Thompson și W. David Clinton

Traducere de Oana Andreea Bosoi, Alina Andreea Dragolea, Mihai Vladimир Zodian

Prefață de Andrei Miroiu

Operă capitală a lui Hans J. Morgenthau, *Politica între națiuni* este lucrarea care a impus relațiile internaționale ca disciplină științifică după cel de-al doilea război mondial.

Teza centrală este aceea că politica internațională e în esență o luptă pentru putere, pe care oamenii încearcă de secole să o modereze – de aici importanța dreptului internațional, a moralității internaționale, a diplomației. Demersul lui Morgenthau nu exclude nici o sferă relevantă pentru înțelegerea fenomenului internațional, iar abordarea sa este deschisă la experiența istorică, la acțiunea diplomaților, la crizele și succesele organizațiilor internaționale. Pentru el, disciplina relațiilor internaționale trebuie să fie în același timp o întreprindere de explicare a funcționării sistemului internațional și un ghid practic pentru oamenii de stat și diplomații vremii noastre.

Cuprins:

Teoria și practica politicii internaționale • Politica internațională ca luptă pentru putere • Puterea națională • Balanța de putere • Moralitatea și opinia publică internațională • Dreptul internațional • Politica internațională în lumea contemporană • Pacea prin limitare • Pacea prin transformare • Pacea prin acomodare

Index de Autori

Mirela Băcanu Vasile – Licență la Facultatea de Relații Internaționale și Studii Europene, București, master SNSPA în Politici Publice și Integrare europeană.

Iulia Bădăluță – licențiată în Științe Politice și Sociologie, master în Relații Internaționale și Conflict Management, la SNSPA. Între 2003 și 2005 a studiat Științe Politice la Universitatea din Trieste, Italia.

Ioana-Bianca Berna – Doctorandă, SNSPA, Beneficiară a proiectului „Burse doctorale pentru dezvoltarea societății bazate pe cunoaștere”, proiect cofinanțat de Uniunea Europeană prin Fondul Social European, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

Simona Deleanu – master și licență în științe politice, Facultatea de Istorie, Universitatea București.

Nicolae Drăgușin – Preparatură univ. drd., Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, redactor „Sfera Politicii”.

Alexandru Florian – Conferențiar universitar la Facultatea de științe politice a Universității „Dimitrie Cantemir”, director executiv la Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”.

Cristian Gherasim – Masterand, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.

Adrian Helstern – Director, Direcția studii și documentare legislativă, Camera Deputaților.

Octavian Manea – masterat în relații internaționale (Facultatea de Științe Politice, Universitatea București).

Cristian Nițoiu – Research Master student, School of Politics and International Relations, University of Nottingham.

Silviu Petre – licență la Facultate de Științe Politice a Universității București, actualmente angajat al Centrului de Studii Est-Europene și Asiatice din cadrul MAPN.

Andrei Stan – Absolvent Master Politică Europeană și Românească, Facultatea de Științe Politice, Universitatea București.

Bogdan Ștefanachi – Lector Doctor, Universitatea Al. I. Cuza Iași, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Departamentul de Științe Politice.

Liviu Tatu – doctorand al Facultății de Istorie (Universitatea București) cu o teză pe probleme de securitate euroatlantică.

Stelian Tănase – Profesor de științe politice la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București. Apariții: *Cioran și Securitatea*, Editura Polirom, Iași 2010, *Clienții lui Tanti Varvara*, Editura Humanitas, București, 2009, *Miracolul revoluției*, Editura Humanitas, București, 1999.

Cecilia Tohăneanu – Decanul Facultății de Științe Politice, UCDC. Apariții: „Realismul ca filosofie a științei”, Editura Cartea Universitară, București, 2005, “Historical Knowledge as Perspectival and Rational”: Joseph Margolis, Tom Rockmore (eds.), *The Philosophy of Interpretation*, Blackwell Publishers, Malden, Massachusetts, USA, 2000, „Epistemologia istoriei. Între mitul faptelor și mitul semnificațiilor”, Editura Științifică, București, 1998.

Marian Țăranu – Diplomat, Ministerul Afacerilor Externe, Bursier postdoctoral, Academia Română, Filiala Iași.

Titlul articolului

Prenumele Numele Autorului
Funcția și Instituția de apartenență
Adresa de e-mail.

ABSTRACT:

Toate articolele trebuie însoțite de un abstract care rezumă tematica articolului, evidențiind contribuția autorului. Abstractul nu trebuie să fie mai lung de 140 de semne. Abstractul trebuie redactat în limba engleză. Articolele trebuie trimise în format Microsoft Word (.doc) sau Rich Text Format (.rtf). Lungimea dezirabilă a unui articol este de 10.000-18.000 de semne. Pentru a vedea câte semne are articolul dumneavoastră, puteți folosi opțiunea word count din orice pagină pe care o deschideți în programul Microsoft Word. La sfârșitul abstractului trebuie să menționați titlul articolului în limba engleză.

KEYWORDS:

Drept *Keywords* trebuie să indicați, în limba engleză, cu italice, un număr de 5-7 termeni principali din articolul dumneavoastră. De exemplu în foma: *abstract, author name, title of the paper, references, submission*.

ARTICOLUL:

Articolul trebuie redactat folosindu-se alienate de felul acelor care se folosesc în acest document. Ele trebuie redactate cu fonturi *Times New Roman*, de preferință, de mărimea 12 pt., la doua rânduri, pentru textul articolului, *Times New Roman*, mărimea 10, la un rând, pentru *footnotes*. În cadrul articolului se respectă normele ortografice în vigoare stabilite de Academia Română. Atunci când este nevoie, diferitele note sau referințe se realizează prin utilizarea opțiunii *footnotes* din programul *Microsoft Word*. De fiecare dată când orice referință bibliografică este menționată prima dată, trebuie să dați informația bibliografică integral. Traducătorul trebuie întotdeauna menționat în prima citare. Vezi următoarele exemple de citare:

Pentru cărți

Se indică prenumele și numele autorului, titlul cărții integral (titlu și subtitlu) scris cu italice, urmat de paranteză, în interiorul căreia se dau localitatea apariției cărții, urmată de două puncte, editura la care a apărut cartea, anul, iar după închiderea parantezei se indică pagina sau paginile din care se citează. Dacă sînt mai mulți autori sau editori, se dau toate numele. Notele de subsol corespunzătoare arată astfel:

1 Giovanni Sartori, *The Theory of Democracy Revisited* (Chatam, New Jersey: Chatam House Publishers, 1987), 23.

2 Giovanni Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*, traducere de Doru Pop (Iași: Polirom, 1999), 272-27.

3 Juan Linz, Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe* (Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1996), 74.

Pentru capitole din cărți

4 Edward G. Carmine, Robert Huckfeldt, „Comportamentul politic – o perspectivă de ansamblu”, în Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann (coordonatori), *Manual de știință politică*, traducere colectivă (Iași: Polirom, 2005), 206.

Pentru referințe la o notă de subsol

5 Robert A. Dahl, *Democracy and Its Critics* (New Haven: Yale University Press, 1989), 164, n.1.

Pentru articole

Se respectă aceleași norme, menționîndu-se prenumele și numele autorului, titlul articolului în caractere drepte, între ghilimele, urmat de numele revistei/publicației în italice, numărul publicației, anul apariției (în paranteză), urmat de două puncte, pagina sau paginile citate.

6 Adrian Cioroianu, „Și totuși, Europa unită există – deși nu toți europenii votează”, *Sfera Politicii* 136 (2009): 9.

Pentru articole din ziare

7 Daniel Dăianu, „Schimbarea modelului”, *Jurnalul național*, 29 iulie 2009.

Pentru texte nepublicate

8 Ion Popescu, „Coaliții din perioada postcomunistă. Cercetare comparată – România, Ungaria, Bulgaria” (lucrare de licență, Facultatea de Științe Politice, Universitatea București, 2009).

Pentru documente sau texte de pe Internet

9 Francis Fukuyama, „The Neoconservative Moment”, *The National Interest* 12 (2003), <http://www.thetharmaproject.com>, accesat 12.09.2009.

Pentru documente din arhive

Dacă se folosesc surse primare din arhive, trebuie să dați sursa în concordanță cu sistemul relevant de catalogare și locația arhive. Dacă referințele sînt la documente guvernamentale, ale partidelor politice, ale unor fundații, societăți, think-tanks sau alte organizații ale societății civile, atunci sursele vor fi identificate pe cît de complet este posibil.

10 ASRI, fond D, dosar 9897, f. 93.

11 Documentul poartă mențiunea „Strict secret de importanță deosebită. Exemplar unic”, Arhiva Comitetului Executiv al CC al PCR, dosar 264/1972, vol. VI, f. I-II.

12 Petre Roman, „Viziune politică asupra strategiei de dezvoltare a României în întîmpinarea secolului XXI. Pentru o bună guvernare a țării – calea social-democrată” („Caiet politic” distribuit participanților la Congresul extraordinar al Partidului Democrat, 16 martie 2001, fără alte mențiuni).

Atenție!

În citatele următoare din cărți sau articole deja citate, nu se mai dau prenumele și numele autorului, ci doar numele, nici titlul integral, cu referințe, ci doar titlul prescurtat, urmat de pagină, nu se vor folosi *op.cit.*, p. 23, sau *loc. cit.*, nici *ibid.* ori *ibidem*. De exemplu:

13 Sartori, *Teoria*, 29.

14 Cioroianu, „Și totuși”, 8.

15 Tismăneanu, „Dynastic”, 35-38, esp 36.

Atenție!

Trimiterile bibliografice se fac întotdeauna folosind limba originală a referinței, nu prin traducerea titlurilor de cărți sau articole. Titlurile unor cărți sau articole din limbi străine care nu folosesc alfabetul latin se dau prin transliterare fonetică a titlului din limba respectivă.

Cînd se citează cuvinte străine ori numele unor autori străini sau ale unor personaje politice străine, se păstrează ortografia din limba originală, cu respectarea normelor ortografice din limba respectivă.

SUMMARY

Editorial

- Constructivism: a strategy for justifying „Justice as Fairness” 3
Cecilia Tohăneanu

Politics

- The Stakes in the Presidential Election..... 8
Alexandru Florian
- About comrade Ulianov and the Party of New Type 16
Andrei Stan
- National Parliaments in the era of globalization 23
Adrian Helstern
- State and the Challenges of Globalization: Governance Decentralization
and Knowledge Decentralization..... 27
Bogdan Ștefanachi

Geopolitics

- The international system in the context of new geopolitical phenomena..... 34
Marian Țăranu
- The role of the EU as an international actor after the Lisbon treaty..... 39
Cristian Nițoiu
- Obama's Odyssey towards „a nuclear-free world” 45
Iulia Bădăluță
- Wilsonianism and Imperialism 52
Silviu Petre
- Multicultural Communitarianism and the Bosnia-Herzegovina effect 60
Cristian Gherasim
- Anti-missile defense system: a form of strategic reassurance..... 66
Liviu Tatu și Octavian Manea
- The Constructivist Paradigm and the Security Cultures 72
Ioana-Bianca Berna

Essay

- Intergenerational justice. Principles and theories (II)..... 77
Nicolae Drăgușin

Archive

- Sfera Politicii's Archives – Young Ceaușescu 82
Stelian Tănase

Reviews

- Women and their life in communism..... 87
Simona Deleanu
Coord. Radu Pavel Gheo și Dan Lungu, „*Tovarășe de drum. Experiența feminină în comunism*”
- Political economy..... 89
Mirela Băcanu Vasile
Robert Gilpin (ajutat de Jean GILPIN), *Economia politică a relațiilor internaționale*

Signals..... 91

Index of authors 95

Politics, geopolitics

„Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.
Textele vor fi trimise redacției. Deciziile privind publicarea sunt luate de către echipa editorială.
Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii”.
Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune și se pedepsește conform
legilor în vigoare.

